

b 16289/134

**IUSTI VEL
SII HAGANI IN ARI
STOTELIS DE VIRTUTIBVS LI-**

*brum, commentariorum libri tres, omnibus Pla
tonicæ Aristotelicæq; philosophiæ studio
sis comprimis utiles & necessarij.*

**ACCVRATA ET ARTICVLATIM DI-
stincteq; facta omnium uirtutum humani animi diuisio.**

**EODEM IUSTO VELSIO HAGA
NO. AVTORE.**

COLONIAE
Excudebat Martinus Gymnicus, An. M. D. LI.

**CHRISTOPHORI EHE
MII PATRICII AVGVSTANI AD
Lectorem carmen, in Aristotelis de Virtutibus libri
à Iusto Velsio præceptore suo è Græco in La-
tinum sermonem conuersi com-
mendationem.**

Quisquis amas paucis cognoscere maxima uerbis
Quæq; decem libris tractat Aristoteles,
Atq; animo memori præcepta recondere, paruum
Hoc legito strictim magna quod arctat opus.
Namq; hic uirtutum species, symptomata, causas,
Præcauos fontes, ordine quæq; docet.
Quem tibi sic propriè transfert pureq; loquentem
VELSIVS insignis Palladiæ artis honos,
Vt potius graio dubites sermone legendus
Hic fiet, an latio: præstat utroq; quidem,
Sed tamen ignarus Græcæ si forte loquelæ
Tu sis, sufficiat uersio fida tibi.

**HERMANNVS CYRIANDER
à Benræct a d Lectorem.**

Explicat hæc eadem, quæ trāstulit optime Lector
VELSIVS, & ueterum maxima quæq; docet,
Vnde queas animi pacatos reddere motus,
Affectum & mentis subijcere imperio.
Quare agè, diuinæ quisquis uirtutis amator,
Accipe quæ dantur splendida scripta, uiri.

**S P L E N D I
D I S S I M I S A T Q V E
O R N A T I S S I M I S V I R I S D.
Arnoldo à Siegen Equiti aurato,
octauum, D. Hermannno Suder-
manno, quartum COSS. Amplissim-
moq; florētissime Colonienſis Re-
publicæ Senatui, Dominis ſuis
colendis, Iustus Vels-
ius Haganus
S. D.**

Magna mihi & semper uiri
Amplissimi humanarū uo-
luntatum uarietas, & diffi-
militudo opinionū uisa
est, & hoc potissimū tem-
pore, quo nihil propè di-
cam inter homines, quàm hoc ipsum dissi-
dere cōuenit. Itaq; alios uideas linguarum
cognitionis studio intentos, omnem tan-
tum non ætatem in euoluendis poetarum
* 2 &

& oratorum scriptis, reliquorumq; autorum, unde hæc petenda & comparanda eruditio creditur, consumere, ijs etiam, quorum gratia nisi expetatur, inanis ea, superuacanea & nullius penitus sit usus, spretis & repudiatis. Alios uero contra, quam hi sunt, affectos, literarum scientiam ac sermonis, & eloquendi elegatiam, omnemq; adeo politioem humanitatem, nõ solum ut inutilem, sed etiam ut noxiam & perniciosam damnare, atque inimicè insectari, quasi errorum & impietatis reliquæq; improbitatis uniuersæ quoddam sit seminarium. Quorum ego utrosque, ut à medio & recto plurimum recessisse, & opinione quidem ad falsum, uoluntate aut ad malum diuertisse iudico, & in extremis quibusdam consistere: ita mihi optimè sentire uidentur, eorumq; propositum quàm maximè esse laudabile, qui mediocritatè, quæ rebus in omnibus iure probatur, amantes, modum hinc certum adhibent, neque linguarum studium ac cognitionem, sine qua omnis ad maiores grauioresq; ar-

tes

tes atque scientias, aut penitus obstruitur aditus, aut certè difficilis relinquitur, contemnentem: neque huius rursus studij amœnitate nimium illecti & inflammati, tanquam in fine quopiam hic acquiescentes. In quibus cum & ipse nomen meum profitear, uideor mihi nihil alienum, nec ab instituto nostro abhorrens facturus, si & sententiæ huius ueritatem, & propositi rectitudinem hoc loco quàm firmissimis fieri poterit argumentis adstruam: non quod uestras amplitudines, quarum cùm summa prudentia, quæ in administranda temperandaq; tam florenti & populosa Rep. facile elucescit, & longè antè id iam perspexit, tum uoluntas, quod multis argumentis cognosci potest, in honestissimum recta studia promouendi propositum tota propendet, de his quicquam dubitare existimem: sed ut ijs os obstruamus, aut, si quæ fieri possit, infensiores eorum animos placemus potius, qui præclarissimis huiusmodi semper conatibus obstrepere solèt, & quatum in ipsis est, obistere nituntur.

* 3

Quo-

Quorum hoc primum est, in quo admirer, neque satis intelligam, cur cum quicquid in Philosophia, Medicina, cæterisque ingenuis artibus ac scientijs præclari extat, id totum ad ueteres autores, nec im merito, referant, eas literas, sine quibus hi aut intelligi prorsus nequeant, aut parum commodè, aut quod certè dare coguntur, quarum præsidio & certius & facilius cognoscantur, oderint. Neque enim illud uerè unquam dixerint, non longè melius minori que negocio ab eo, qui Græcæ linguæ sit peritus, Platonis exempli causa, & Aristotelis sensa percipi posse, quàm qui eiusdem linguæ cognitione destituatur. Nam primum quidem, ut Græcis literis doctissimus etiam ipsis ubique, quod ita minimè se habet, contigerit interpret, raræ tamen cuiusdam felicitatis fuerit, nusquam ipsum labi, nusquam impingere. Deinde talis, si quidem purè Latino utatur sermone, ab ijs intelligi non poterit, qui linguarum eruditionem negligunt, sin

Barba

Barbarus, ac Latinarum literarum scientia, & eloquendi elegancia destitutus, hunc ego non admodum Græcæ linguæ cognitione instructum esse posse existima uerim: & ut maximè sit (Græcus autem potissimum natione is fuerit) patrij sermonis proprietatem & phrasas, ipsius ubique translatio exprimet, ut hunc rursus facilius, qui Græcas literas nouerit, quàm earum imperitus assequatur. Quare rectè mihi in uniuersum id dicturus, atque adeò conclusurus uideor, ad ueteres autores, qui philosophiâ nobis explicarunt, rerumque cognitionem tradiderunt, aut omnino intelligendos, aut expeditè & exquisitè magis, linguarum requiri cognitionem. Quod si sit, optimè sibi eos consulere, qui earum se scientia instruant, nec hanc prærogatiuam sibi negligendam putent. Atenim dicunt, hæc cum audiant nonnulli, cum hominum uita sit breuis, rerum autem cognitio, utpote multis obstructa difficultatibus, longa, satius esse, ut linguarum & sermo-

* 4 nis

nis posthabito studio, omnem curam operamque in rerum investigatione ponamus: quæ uerisimilitudinem quidem aliquam habet oratio, sani autem, ut prouerbio dicitur, uerique nihil: quod hac ratione facile cognoscat, quod illi ipsi, qui huius sententiae tum inuectores & autores sunt, tum comprobatores atque æmuli, uelint, nolint, fateri cogantur, aliqua omnino alterius alicuius linguæ, ut ad eam, quam iactant, rerum perueniant scientiam, præter domesticam & natiuam, cognitione esse opus, & uel barbaræ illius, qua utuntur ipsi, uel Latinæ & Græcæ, quibus nos perdiscendis iucumbimus, & potissimum ut commodis ad ueteres intelligendos instrumentis fidimus, ut tota adeo quæstio in duobus his consistere uideatur. Primo quidem, ut consideremus, utrum facilius sit incorruptam Latini Græcique sermonis integritatem perdidicisse, an linguarum confusio- nem illam & miscellam, ex tot & tam diuersarum nationum uocibus conflata, utpote in quam hæc ex Gallia, illa ex His-
spania,

spania, ex Dalmatia alia, & alia item ex Italia, nonnulla etiam, ne parum hæc uideatur fortunata, ex felici Arabia, & unde tandem non, comportata sint. Secundo uero, quod iam magna ex parte probatum existimo, ut æstimemus, utrum plus momenti ad rerum cognitionem sit allaturum in turbido hæc & inquinato uolutari cæno barbarico, an uero potius placidissime fluentes amnes, perlucidos illos & purissimos adire fontes. Sed mihi quidem prius illud dijudicatu non difficile uidetur: nec apud eos, qui æquos se iudices præbere uelint, multum nobis laborandum arbitror, ut probemus & citius & minori negotio duas illas politissimas percipi linguas posse, Græcam dico & Latinam, quæ incultam & horridam barbariem. Nam cum quod unum est, rectum & finitum, certa que quadam ratione constat, & in unius scientiæ modum redigi potest, eo quod multiplex est, tortuosum, fluctuans & dissolutum infinitumque, neque arte ut comprehendatur, naturam ullo modo habet idoneam, non solum cognitionem sui
* 5 facilio

faciliorem præstet: sed etiam, illud quidem eiusmodi sit, ut plenè aliquando, nec ita multorum annorum, si quis fortè sit diligentior, opera perdisci possit, hoc autè tale, ut omnino nequeat: sit autem illius generis Græca & Latina lingua, quæ sunt doctissimorum Grammaticorum præceptis exquisitè simul & breuiter cõprehensæ, & autorum enarratione ac lexicis satis explicatæ: huius autem Barbaries, ad cuius nec nominum uim monstrosam sæpe & Chimæricam ulla unquam dictionaria, ut uocant, sufficiant, alijs atq; alijs nouis, ut fertilis res est Barbaries, imo luxuriâs potius & quasi syluescens ac in omnes partes nimiam se fundens, uocibus, tanquam stolonibus quibusdam, subinde se proferentibus ac suppullulâtibus, nec sermonis uniuersi infinitam ac dissolutam naturam præceptis coercendam astringendamque Grammaticæ quantumuis multiplicatæ, quis est, qui de eo amplius dubitet, nec tantum temporis, nec laboris Græcam ac Latinam, ut plenè cognoscatur, require

rere linguam, quantum inculta Barbaries, nisi forte qui Margite sit stupidior, ut æstimare nequeat, quàm infinite sit finito, nec eo usquequaque magno, infinitum maius. Atque hoc quidem cum sic se habeat, de altero ambigere inscitia mihi esse uidetur. Quomodo enim non longè ad rerum scientiam facilius nos certiusque quod terminatum est, & finitum perduxerit, quam id, quod nec termino ullo circumscriptum, & infinitum est. Cæterum Barbariem esse eiusmodi, inde statim cognosci potest, quod ad uitij eiusq; quod à recto desciiuit, naturam pertineat, cum Græci Latiniq; sermonis puritas & integritas in uirtute sit reponenda. Quare optima eorum esse opinio cognoscitur, qui Græci Latiniq; sermonis cognitionem sobriam (uoco autem sobriam, quam Græci *αὐτάρκη* nominant, quæ curiosiori, quàm ex usu sit, linguarum studio est contraria) ei, qui legitimè philosophaturus est & ad rerum scientiam sine ullo errore peruenturus, necessariam esse iudicât: eorum

por-

EPISTOLA

porrò propositum rectissimum, qui quod optimum esse & utilissimū cognouerint, omnibus etiam uiribus assequi conentur. Atq; hos quidem, hæc qui faciant, quod sibi rectè consulunt, ego iure laudandos censeo. Vos autem CC. COSS. & Amplissimum Senatū ob singularem prudentiam, & erga honesta rectaq; studia beneuolentiam ac benignitatem, etiam honorandos ac colendos, & maximis ubiq; encomijs celebrandos, quod cum celeberrimā & frequentissimam quondam hanc Vniuersitatem instaurare, & in pristinam integritatem ac dignitatem restituere constitissetis, & non omnino infeliciter in Sacra Theologia, Iurisprudentia & Medicina id processisset, neq; huic parti, quæ ad Græci Latiniq; sermonis incorruptam integritatem ac cognitionē, & omnino politioem pertinet humanitatem, communiaq; literarum studia, deesse uolueritis: sed eruditissimis huc modestissimisq; quæ ego non infimam in professore laudem esse existimo, adhibitis uiris M. Gerardo Matthi-

sio

N V N C V P A T.

sio Geldriensi, ad Græca, M. Iacobo Leihio Cochemēsi, ad Latina profitenda, me quoq; qui in Philosophia cum Græcis Latina coniungerem, his quasi collegam adiungendum esse censueritis. De quo id uobis tutò polliceri potestis, si quid in me sit ingenij, si quid eruditionis atq; doctrinæ, quorum Deum omnis boni inexhaustum fontem, mihi autorem, homines doctos probosq; iudices statuo, id totum sine ulla inuidia in auditorium benignè ac liberaliter effundēdum. Neq; uero quicquam metuendum existimo, ne quod haud parua cum laude, maxima certè omnium expectatione Amplissimus uester Senatorius, prudentia nescio maiore, an pietate & beneuolentia dicam, cœperit ordo, ab eo aut difficultate aliqua, quam non uideo qua ratione huic interuenire negocio facile possit, deterritus, aut inuidorum & maleuolorum obtrectationibus, quas ut hic non de futuras suspicor, ita generose aspernandas & refutandas iudico, fractus & concedens aliquādo desistat: sed spem certam

con-

concupio futurum, ut indies etiam alacrior reddatur, dum non solum in uestram Viri Splendidissimi atque ornatissimi sapientiam & constantiam intueor: sed etiam priuatim quorūdam Senatoriorum uirorum mihi familiaris cognitiorum, ex quibus etiam de reliquis coniecturam facio, studium & fauorem præclaros hos coeptus promouendi animaduerto. Inter quos non minimam laudem deberi arbitror, rerum usu & frequentibus atque arduis Reipub nomine obitis legationibus peritissimo integerrimoq; uiro, D. Frederico Echtio, duobus filijs, D. Ioanne Echtio, Illustrissimi Principis Guilielmi Ducis Iuliac. Cliuens. Montens. &c. Doctore Medico eximio, & in artis operibus exercitatissimo, à multis mihi iam annis & noto & familiari, & Frederico Echtio eiusdem cum patre nominis: qui Iuris doctor ante paucos dies ex Italia redijt, uerè felici. Iam uerò nec illud minimi momenti ad certiozem negocij huius progressus fiduciam esse duxerim, quod Iuris

con-

consultissimum uirum, D. Conradum Betzrop, Ordinarium, & in Iurisprudentiæ facultate Promotorem, non solum strenuum Vestris Ampl. ultro etiam eò propensis, hortatorem, hinc esse uideam: sed etiam, quò huic rectè consulatur negotio, nihil sibi facere reliquum. A quo proposito, nec uoluntas D. Ludouici Falckenberch Legum Doctore exercitatissimi & Ordinarij Iuris ciuilibus professoris, ac Vicecancellarij abhorret, qui & ipse, dictu mirum, quanto huius rei promouendæ desiderio flagret: ut undique spes nos pulcherrima foueat, sic conspirantibus CC. COSS. Amplissimi Senatus, Virorum Senatoriorum, Excellentissimorum Doctore, omniumque bonorum uotis & conatibus, fore, ut pristinam aliquando dignitatem Colonienfis hæc recuperet Vniuersitas, Dei Opt. Max fauore & beneuolentia: qui ut uestras Ampl. totumq; dignissimum Senatorium ordinem, diu incolumes nobis &

EPIST. NVNCVPAT.

bis & Reipub. seruet, summo semper optamus opere. Valet Viri Splendidissimi atque ornatissimi, & nos qua cœpistis beneuolentia complecti pergite. Colonia, Calendis Martijs Anno M. D. LL

IUSTI VEL
SII HAGANI IN
Aristotelis de Virtutibus librum
cōmentariorum,
Liber primus.

ἈΡΙΣΤΟΤΕΛΟΥΣ ΠΕΡΙ ἈΡΕΤΩΝ.

Πᾶν ἐτὰ μὲν ὄσι, τὰ καλὰ
φεκτὰ δὲ, τὰ ἀίχρᾶ. ἢ τῶν
μοῦ καλῶν ἢ γόντῃ αἰ ἀρε-
ταί. τῶν δὲ ἀίχρῶν αἰ κα-
κία. Ἐπᾶν ἐτὰ δὲ ὄσι, καὶ
τὰ αἰτία τῶν ἀρετῶν, καὶ
τὰ πρόπομνα, ταῖς ἀρε-
ταῖς καὶ τὰ γνώμνα ἀπ' αὐτῶν, καὶ τὰ ἔργα αὐ-
τῶν. φεκτὰ δὲ, τὰ ζῴαντία.

ARISTOTELIS DE VIRTU-
TIBVS LIBER.

Laudabilia quidem sunt, quae
pulchra, uituperabilia uerò, quae
turpia. Atque pulchrorum quidem
A principis

ARISTOTEL. DE VIR-

principatum, uirtutes, turpium uerò, uitia obtinent. Cæterum laudabiles sunt & uirtutum causæ, & quæ uirtutes subsequuntur, quæq; ex eisdem eueniunt, atq; ipsarum opera. Vituperabilia uerò, quæ his sunt contraria.

De uirtutibus ac uitijs tractaturus Aristoteles, quot sint, quæq; uniuscuiusq; sit ratio, & quæ ad cuiuslibet uirtutis ac uitiij naturam referantur, seu ut accidentia, seu ut causæ, aut etiam alio quouis modo, imprimis quidnam uirtus sit ac uitiũ subijcere debuit, tum quod neq; diuidere, neq; species alicuius generis rectè inuenire queas, nisi ipsum genus & secundum exactè prius cognitum habeas, tum quod huius quoque methodi, quam Galenus ex definitionis dissolutione, recentiores simpliciter definitiuam appellare solent, sit proprium, à definitione exordiri. Verum quoniam interdum latior uocis explicatio definitionis usum præstat, nostramq; notionem, quam de re habemus, satis aperit, & ad substantiæ ipsius cognitionem aliquo modo promouet, idcirco hic & Aristoteles latiori quadam oratione uirtutis & uitiij rationem subijcit, simul & ea quodammodo comprehendens,

quæ

TVTIBVS LIBER.

quæ ad utrunq; spectat & refertur. Inquit igitur ea quæ pulchra sunt & honesta, laudem mereri, quæ uerò turpia & inhonesta sunt, uituperatione digna esse. Virtutes autem inter honesta primũ obtinere locum, & uitia inter inhonesta. Ex quibus ueluti syllogismo colligi potest, maximè quidem laudabiles uirtutes, maximè uerò uituperabilia esse uitia. sed & uirtutum, inquit, causæ laudabiles sunt, uirtutum causas, & ipsam ingeniij indolem, & rectam à teneris institutionem, & cum bonis conuersationem, assiduamq; studium & exercitationem quæq; his alia sunt cognata appellans. Et quæ uirtutes subsequuntur, id est, symptomata seu accidentia, quæ paulò post qualia sint in singulis uirtutibus cognoscemus. Quæq; ex eisdem eueniunt, fructus puta & commoditates, honores reliquaq; his similia. Atq; ipsarum opera, id est, actiones. Potest autem hoc totum, Et quæ uirtutes subsequuntur quæq; ex eisdem eueniunt, atq; ipsarũ opera, & sic intelligi, ut illud quidem: Et quæ uirtutes subsequuntur, tanquam genus sit, reliquas duas sub se partes continens. Et hæc uera esse auctoris mens uidetur.

τριμερῶς δὲ ὅτι ψυχῆς λαμβανομένης καὶ
 πλάτωνα, τοῦ μὲν λογιστικῆς ἀρετῆς, ὅστις ἡ φρόνη-
 σις. τοῦ δὲ θυμοειδῶς, ἢ τε πραότης, ἢ ἡ ἀνδρεία.

ARISTOTEL. DE VIR-

των ἢ ὑπὸ δυνάμει, ἢ τε σωφροσύνη, καὶ ἢ ἐγκρά-
 τεια. ὅλη δὲ ἡ ψυχὴ, ἢ τε δικαιοσύνη, ἢ ἢ ἐλευ-
 θεριότης, καὶ ἢ μεγαλοψυχία. κακία δὲ ἔστι, τῶ
 μὲν λογιστικῆς ἢ ἀφροσύνη, τῶ ἢ δυνάμει, ἢ τε
 ὀργιλότης, καὶ ἢ δαλία. τῶ ἢ ὑπὸ δυνάμει, ἢ τε
 ἀκολασία, καὶ ἢ ἄκράτεια. ὅλη δὲ ἡ ψυχὴ ἢ τε
 ἀδικία, καὶ ἢ ἀνελευθεριότης, ἢ μικροψυχία.

At cum ex Platonis sententia
 triplex fingatur anima, Aestimatis
 quidē eius partis, prudētia uirtus
 fuerit. Animosæ uerò, lenitas & for-
 titudo. Eius autē cui cupiditas tribuitur,
 frugalitas & continētia. Totius
 uerò animæ iustitia, liberalitas, &
 magnanimitas. Porro autē uitium,
 Aestimatis quidem partis, insipis-
 entia habetur. Animosæ uerò, ira-
 cundia & timiditas. Eius autē in qua
 cupiditas est collocata, intemperan-
 tia & incōtinentia. Totius uerò ani-
 mæ, iniustitia, illiberalitas, & pusillan-
 imitas.

Assigna-

TVTIBVS LIBER.

Assignatis generibus uirtute, inquam, & uitio, de-
 inceps ad species progreditur, quas quidem ex subie-
 cti, id est, animæ diuisione sumit. Cum enim animæ ua-
 rie sint partes, ut Plato & alij ante Platonem ueteres
 uoluerunt, Alia enim ipsius pars est, qua discimus,
 resq; apprehendimus & dijudicamus, quod λογισ-
 τικὸν Græci uocant, nos aestimaticem partem uertimus
 idcirco, quod non solum rationem sub se, sed & sen-
 sum & memoriam comprehendat, ut apud Galenum
 uidere est, libro, Quod animi mores corporis tempe-
 raturam sequantur. Alia uerò, in qua irarum existit
 ardor, omninoq; uis quædam effera, δυνάμει δὲ græ-
 cis dicitur, Latini animosam appellare uidetur. Ter-
 tia autem, quæ quod uaria sit & multiformis, uno qui-
 dem nomine appellari proprio nequit, ab eo autem
 quod maximum uehementissimumq; in se habet, cupi-
 ditatem nimirum, ὑπὸ δυνάμει Græcis dicitur, uni-
 uscuiusq; certè ut propriæ sunt facultates & actio-
 nes, ita & uirtutes fuerint, quas conuenienti ratione
 ac ordine proponit Aristoteles. Nam primum quidem
 prudentiam aestimatis esse animi partis uirtutem
 inquit. Deinde lenitatem & fortitudinem, animosæ.
 Quemadmodum frugalitatem & continentiā, eius
 quæ ὑπὸ δυνάμει dicitur. Atq; hæc quidem sunt sin-
 gularum animæ partium uirtutes. Ex quibus rectè se
 habentibus omnibus & inter se consentientibus &

A 3 conspi-

ARISTOTEL. DE VIR-

conspirantibus iustitia emergit, totius animi uirtus, & liberalitas, & magnanimitas. Vt enim in animantium corporibus & singule partes suam & propriam sanitatem obtinent, atq; ex his totius quedam corporis sanitas oritur, ut item in fidelib. plurimis & quolibet contenta numeris est sonumq; proprium obtinet, & ex omnibus concertus quidam exit & harmonia, ita & in anima accidere deprehenditur. Nam & singule partes proprijs uirtutibus præditæ sunt, estq; omnium suauis quedam conspiratio ac cōsensu. Cæterum quæ ratione uirtutes, hæc quidem singularū sint animæ partium, illæ uerò totius, id ipsum, quantum ad præsens institutum sat fuerit, in explanandis singularum uirtutum definitionibus ostendemus à prudentia factò initio, quam sic nobis definit autor.

ΦΡΟΝΗΣΙΣ.

Εἰ δὲ φρόνησις μὲν, ἀρετὴ τῷ λογιστικῷ, παρὰ
 γασκονασικῆν ἢ πρὸς εὐδαιμονία, σωτηριόνη.

PRUDENTIA.

Atq; prudentia quidem, æstimatoricis est animæ partis uirtus, ad comparanda ea quæ ad beatitudinē pertinent idonea.

Si rectè dictum à Salustio existimamus priusquàm
 incipias

TUTIBVS LIBER.

incipias cōsulto, & ubi consulueris, maturè opus est factò, merito & hæc quoque uirtus reliquas uirtutes antecesserit. Est enim ueluti domina quedam & cæterarum gubernatrix, eoque non ut aliæ ferè impetu fertur, sed iudicio & ratione firmatur. Est autem hæc, ut inquit autor, æstimatoricis animæ partis uirtus, uirtutem, ut genus in definitione collocans: reliqua uerò, ut differentias adhibens. Quod quidem æstimatoricis sit animæ partis, tanquam à subiecto sumptum discrimen, quo à reliquis uirtutibus, quæ in alijs consistunt partibus, aut tota anima, distet. Quod uerò ad comparanda ea, quæ ad beatitudinem pertinet, idonea, ut ab obiecti seu circa quod uersatur natura. Inquit igitur, uirtutem eam æstimatoricis esse animæ partis, quod & hanc partem ut rectè sit affecta efficiat, & opus eius perfectum proferat. Per æstimatoricem autem partem, etsi omne in se, ut diximus, κριτήριο, id est, iudicandi uim continet, tamen speciatim nunc intelligimus eam, quæ rationis est compos. Atq; huius adeò ipsius eam rursus partem seu facultatem, quæ Græcis uideg προκτικὸς, à nostrorū nonnullis intellectus actiuus nominatur, qui illi altera ex parte adhibetur, quem contemplatiuum appellare solent. Huius autem opus seu officium esse, prouidere præparareq; quæ ad beatitudinē pertinent. Sunt autem hæc nec necessaria, nec quæ fieri nequeant, sed

ARISTOTEL. DE VIR-

que ἡδὲ ἔχοντα Græci uocant, nostrorum nonnulli contingencia uertunt, & circa que nulla ars, nec scientia est, in nostra tamen sunt potestate, & in deliberationem cadunt. Et hæc quidem estimatrix est animæ partis uirtus, reliquarum omnium ueluti gubernatrix quedam.

ΠΡΑΟΤΗΣ.

Πραότης δὲ ἔστιν ἀρετὴ τῷ θυμῷ ἀδύνατος, καὶ ἢ ἢ ὑπὸ ὀργῆς γίνουσι δυσκίνητοι.

LENITAS.

Lenitas uerò est animosæ partis uirtus, qua fit, ut ira haud facile incitemur.

A prudentia deinceps lenitatem definit. Neque uerò id immerito facere deprehenditur. Nō solum enim quod hunc inter se ordinem animæ partes obtineant, idcirco de animosæ partis uirtutibus prius, quàm de eius que cupiditatibus est dedita, agit: sed etiã quod hac ipsa animosa parte, ea que rationis est compos aduersus alteram tanquàm auxiliaria utatur, que irrationally ad corporis sese uoluptates abijcit. Est autem duplex eius uirtus. Altera quidem, qua irrationalis hæc animosæ partis facultas & uis non deijcitur quidem, & labefactatur, prorsusq; dissoluitur, sed
qua

TUTIBVS LIBER.

qua domatur, mansuescit, & rationi subijcitur atq; obtemperat. Altera uerò qua hoc preparata modo, quocumq; ratione duce feratur, strenuam se semper exhibet, & ad omnia etiam que mortem minantur pericula intrepidam. Vocatur autem prior illa non proprio quidem, sed affectionis nonnihil ad defectionem declinantis nomine, lenitas seu mansuetudo, quam etiam hoc loco Aristoteles mihi propemodum definiuisse uidetur. In quarto autem Moralium ad Nicomachum libro, ueram ipsam uirtutem describit, cū inquit, Qui uerò, ob ea que oportet, & quibus oportet, irascitur, insuper uerò & quemadmodum, & quando, quantoq; tempore, laudatur, lenis autem hic fuerit, & cetera que sequuntur. Quam autem hic ponit definitionem, ea, ut & uox, nonnihil in defectionem uerget. Nam lenitas est, inquit, animosæ partis uirtus, qua fit ut ira haud facile incitemur. Id ipsum autem Græca euidentiùs adhuc declarant ob uocem δυσκίνητοι, quod difficulter mobiles & incitabiles significat. Sed quoniam in eam peccare partem quàm alteram præstat, tum quod huc minus natura propensi simus, tum quod minus sit uitium, ac ad ipsam uirtutem quadam quasi uia, eam etiam ob causam nonnunquam & pro uirtute habetur. Quamquam potest & Aristotelis hæc definitio commode interpretata ad ueram uirtutem accommodari, si nimirum δυσκίνητοι, id est,
A 5 difficult-

ARISTOTEL. DE VIR-

difficiliter incitabiles perinde accipiamus ac si οὐκ
 ἐλόγως κινητοῦς ὑπ' ὀργῆς, id est, qui ira non ci-
 tra rationem & modum incitantur, dixisset, quam ip-
 sius mentem esse rationi consentaneum est.

ΑΝΔΡΕΙΑ.

Ἀνδρεία δὲ ὄσιμ, ἀρετὴ τῷ θυμῷ καὶ ἡμ
 δυνάμει ἐστὶν ὑπὸ φόβου πρὸ θανάτου.

FORTITUDO.

Fortitudo autem, animosæ est
 partis uirtus, qua fit, ut non facile
 mortis terrore horescamus.

Explicata altera animosæ partis uirtute, deinceps
 ad alteram transit, eam inquam quæ preparatam hæc
 animæ partem accipiens, & rationis imperium non
 recusantem, iam excitat, & ad res agendas nauam &
 alacrem reddit, suamq; generositatem & robur ut
 exerat facit. Vt enim in equis & frenis & calcari-
 bus uti solemus, illis quidem ut nimios eius impetus
 ferociamq; comprimamus, & uiam quam monstrat
 eques, ire faciamus: his uerò ut animos excitemus &
 ad robur exercendum stimulemus, ita & ad hanc ir-
 rationalem animæ partem duas adhibemus uirtutes,
 precedentem quidem illam, quàm superius interpre-
 tati sumus, ut frenum. Hanc uerò, de qua nunc
 agimus,

TUTIBVS LIBER.

agimus, ut calcaria. Estq; adeo eius definitio aperta
 nec longæ indigens explanationis. Animosæ enim par-
 tis uirtus esse dicitur, qua & ardua capescere, & pe-
 ricula etiam quæ mortem minantur, subire iubente
 ratione susinemus. Hæc enim uerborum autoris est
 sententia, ex eo quod maius est, etiam id quod minus
 est insinuantis. Nam si hac fit, ut nec mortis timore fa-
 cile percellamur, sed ipsam etiam contemnamus, nu-
 to minus aut leuiores nos terreunt pericula, aut la-
 bores doloresq; frangent. Atq; hæc quidem sunt ani-
 mosæ partis uirtutes, satis, ut arbitror, quantum ad
 præsens attinet institutum explicatæ. Quare ad tertiæ
 partis, quam ὑπὸ θυμῷ Græcis appellari dixi-
 mus, uirtutes transeamus. Sunt autem hæc duæ. Altera
 quidem, quæ exquisitiis consideranti uirtus forsitan
 absoluta non statuatur, sed ut inquit Theages, ἡμι-
 τλής ἀρετὴ, quæ adhuc in luctatione & pugna ra-
 tionis cum experte rationis potentia cōsistat, & con-
 tinentia dicitur. Altera uerò, ubi ratio iam planè do-
 minatur, nec ulli sese irracionales proferant affectus,
 quæ etsi quoad nos posterior est, tamen quoniam na-
 tura est prior ac potior, de hac etiam prius agit au-
 tor, eamq; tali definitione explicat.

ΣΩΦΡΟΣΥΝΗ.

Σωφροσύνη δὲ ὄσιμ, ἀρετὴ τῷ ὑπὸ θυμῷ καὶ

ARISTOTEL. DE VIR-

καὶ ἢ ἀνόρεκτοι γίνονται πρὸς τὰς ἀπολαύσεις
τῶν φαύλων ἢ δονῶν.

FRUGALITAS.

Cæterum frugalitas, eius est ani-
mæ partis uirtus, cui cupiditas tribui-
tur, per quam efficitur, ut prauis uo-
luptatibus fruendi appetitu non in-
citemur.

Quod ad has attinet uirtutes & opposita ipsis ui-
tiis, quatuor animi constitutiones est inuenire. Duas
quidem laudabiles & affectandas: Duas uerò uitupe-
rabiles & fugiendas. Habent autem sese hoc modo, ut
in laudandarum & uituperandarum altera, nulla se-
se cõtrarij uis proferat, sed in uirtute quidem, abso-
luta rationis sit uictoria & dominatio, in uitio uerò
cupiditatis & irrationalis animi facultatis. Atq; hæc
quidem tanquam duo extrema mihi intellige. Inter
has autem constitutiones, aliæ duæ sunt intermediae,
Alteræ affectanda, fugienda altera, in quibus ratio
cum cupiditate pugnat. Et modò quidem illa superi-
or euadit, ac continentia, imperfecta, ut diximus, ori-
tur uirtus. Modò uerò hæc uincit, & incõmmentia
ἡμιτελής κακία emergit. Vt autem hæc clarius in-
telligantur, in aëris uario statu, tanquam in imagine
& exem-

TUTIBVS LIBER.

& exemplo, spectanda proponamus. Est igitur in
aëre, nunc quidem, tanta tranquillitas & serenitas, ut
nec ullæ nubes conspiciantur, sed undique illustre &
clarum appareat cælum, & à uentis prorsus sit quies.
Nunc uerò, tanta perturbatio, qualis apud Maronem
primo Aeneidos describitur, cum inquit:

Eripiunt subito nubes cælumq; diemq;

Teucrorum ex oculis, ponto nox incubat atra.
Suntq; hi duo ueluti extremi aëris status, alter cum
temperantia & frugalitate conuenientiam quandam
obtinens, quod ut ibi sol omnia suo lumine complet &
illustrat ad infima usq; uim suam lumenq; nullo pro-
hibente diffundens, ita & in anima ratio inferiores
potentias nullis cupiditatum nebulis ac tenebris of-
fusas illuminet, unde etiam σωφροσύνη Græcis dici-
tur, tanquam ἡ φρονήσεως quædam sit σωτηρία,
ut uult apud Platonem in Cratylo Socrates, & illi
consentiens sexto Moralium ad Nicomachum Ari-
stoteles. Tali enim demum animi statu uim suam exe-
rere mens & ratio potest, ut compositè & aptè singu-
le partes suis fungantur munij: alter cū intemperan-
tia, quæ turbida quædam animi est ueluti tempestas
cupiditatum malarum & corporearum uoluptatum
impetu agitat. Rursus inter extremas hæc consti-
tutiones oppositas, aliæ quædam sunt intermediae, ra-
tione quidem eius, quod magis est & minus, infinitè
prope

ARISTOTEL. DE VIR.

propc differentias obinentes, ad duas tamen ueluti uniuersales reductæ. Aut enim solis uis & serenitas præualeat, aut nubium & tempestatis. Huic in animo similis est incōtinentia, ubi uoluptates cupiditatesq; à ratione subigi & euinci nequeunt. Illi uerò continētia, quod ut in cælo paulatim solis ui ac calore nubes discutuntur ac superantur, sic & in animo paulatim euictæ cupiditates euanescent, rationiq; locum faciant. Et ex his quidem quatuor animi dictas constitutiones facile intelligi posse arbitror. Quare deinceps ad frugalitatis definitionem exanimandam progrediamur. Inquit igitur Aristoteles uirtutem eam esse eius animæ partis in qua cupiditas est collocata, quæ quā uim in definitione obtineant, ex superioribus intelligi potest. Alterum enim, ut genus, alterum ut differentia à subiecto sumenda ponitur. Quod uerò deinceps subijcitur, per quam efficitur, ut prauis uoluptatibus fruendi appetitu non incitemur, ab obiecti seu circa quod hæc uirtus uersatur, natura petita proprietatis. Nam circa uoluptates earumq; cupiditates uersatur hæc uirtus. At non omnes. Neq; enim circa animi, sed corporis. Neque huius rursus quaslibet, sed quæ tactu gustuq; potissimum percipiuntur, quas quoniam seruiles & pecudibus potius bestijsq; quàm hominibus conuenientes iudicamus, non solum subigendas opprimendasq;, sed etiam extirpandas ac fundi-

tus

TUTIBVS LIBER.

tus tollendas censemus. Atq; in hoc ipso huius uirtutis uis conspicitur, ut in quo hæc sit, nullum is prauis, id est, corporeis uoluptatibus fruendi appetitum sentiat, sed has prorsus respuat & auersetur. Atq; hæc quidem perfecta est uirtus & absoluta, cuiusmodi interdum dum accuratius & exquisitius loqui uolunt, solas uirtutes appellandas censent, quod nihil contrarij in se contineant. Nonnunquam autem liberalius agentes, non has solum uirtutes appellant, quibus contrarij nihil est admixtum, sed etiam ubi in mixtionem id quod bonum est & laudabile præpollet. Cuiusmodi est hæc, quæ sequitur continētia, quam Theages, ut diximus, ἡμιτελὴ ἀρετὴν uocat.

ΕΓΚΡΑΤΕΙΑ.

Εγκράτεια δὲ ὄσιμ, ἀρετὴ τοῦ ὠιδυμκτικόν, καὶ ἢ κατέχουσι τῶν λογισμῶν τὴν ὠιδυμίαν ὁρμῶσαν ἐπὶ τὰς φαύλας ἡδονάς.

CONTINENTIA.

Continentia uerò est animæ part̄tis, in qua cupiditas residet, uirtus, qua in malas ruentem uoluptates cupiditatem ratione cohibemus.

Vt altera illa animæ pars, quam animosam uocauimus, obedientia quadam & persuasione rationem sequi-

sequi-

ARISTOTEL. DE VIR-

sequitur, utpote huius magis capax, ita hæc, tanquam à ratione alienior, non nisi subacta oppressaq; rationi concedit. Quare eam summo studio assidue cohibere oportet, continenterq; eius vires labefactare & deicere, ut tandem uel inuita ob imbecillitatem rationem sequi cogatur. Vt enim hoc persuasa uolensq; faciat, id ipsum certè fieri nequit, quod non solum hæc maximè bruta sit & à rationis consociatione alienissima, sed etiam propemodum in plantæ & stirpis naturam degenerarit. Vnde non immerito sacra litera hanc ipsam in nobis facultatem carnem appellantes, eius nobis mortificationem ubiq; præcipiunt. Est autem huius imperfectæ & in pugna rationis cum cupiditate consistentis uirtutis definitio aperte satis ab autore proposita, cum nimirum eam esse dicat, qua cupiditatem in malas & noxias ruentem uoluptates, ratione cohibemus: Malas quidem uoluptates appellans ueneras, & in cibo & potu consistentes, quorum uel immodicam quantitatem uel qualitatem ad palatum magis, quàm ad sanitatem facientem uitiosè affectamus. Ratione autem cohibere, non quod cupiditas rationi, ut diximus persuasa concedat (fieri enim id nequit) sed quod rationis nutu & arbitrio, uoluntas, quam *ἡσυχία* Græci uocant, quæ animi est ueluti manus, ut inquit Theages, hanc irrationalem partem coërceat reprimatq;. Cæterum hæc uia quedam est ad

TVTIBVS LIBER.

est ad frugalitatem seu temperantiam, accliuus quidem & laboriosa primum, ut est uirtutis secundum Hesiodum uniuersa, sed quæ paulò post & iucunda & facilis reddatur. Facilis quidem ex consuetudine: Iucunda autem quod pro turpiudine honestatem, pro corporis titillationibus & effrenata præcipitiq; libidine, animi tranquillitatem, læticiam stabilesq; uoluptates conciliet. Atq; hæc quidem de his uirtutibus quæ animæ partium esse dicuntur. Deinde ad eas progreditur autor, quæ totius sunt animæ. Inter quas iustitiam primo subiicit loco, hanc eius definitionem adferens.

ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗ.

Δικαιοσύνη δὲ ὄσιον, ἀρετὴ ψυχῆς, διαμεμένη καὶ τῷ κατ' ἀξίαν.

IUSTITIA.

At Iustitia est animæ uirtus, quæ suum unicuiq; pro dignitate & merito distribuit.

Dictum quidem est superius, non inutile autem fuerit repetere & nunc, ut sanitas quedam & singularum corporis partium, & totius est animalis, ita & singulas animæ partes suas & proprias obtinere uirtutes, & totius esse quandam rectitudinem, in qua uir-

B tutis

ARISTOTEL. DE VIR-

tutis splendor est maximus, ut hinc adeo boni uirtus
absolutè simpliciterq; merito nominentur, non secus
atq; ex totius corporis sanitate, sani simpliciter. Ex
quo certè illud intelligere haud difficile est, hanc nisi
alijs uirtutibus antecedentibus haberi non posse, quæ
admodum nec sanitas totius, citra partium sanitatem.
Verum enim uero dicat aliquis, si totum nihil aliud est
quàm partes omnes simul acceptæ, neq; totius uirtus
quicquam fuerit, extra uirtutum partium collectio-
nem. In quo itaq; reliquæ fuerint uirtutes, is nimirum
et iustus habeatur. Cui quidem sic respondemus. Ne-
que omnino nihil, qui sic sentiat, dicere, neq; penitus
tamen ueritatem attingere. Nam et totum aliud quid
est, quàm omnes simul acceptæ partes, et tamen for-
sitan necesse est, tales partium affectiones, totius
consequi consimilem habitum. Quod uero totum non
idem sit quod partes simul omnes, hinc maximè intel-
ligas. Domus enim totum quid est. Huius autem par-
tes, ligna, lapides, lateres, ferramenta, et quæcunque
alia ad eius structuram desiderantur. Verum hæc ut
omnia adsint recteq; affecta sine singula non quom-
docunq; tamen se habentia domus erunt, sed certa in-
super quæpiam requiritur compositionis ratio, quæ
quidem citra partium singularum integritatem re-
ctamq; affectionem inculcata non fuerit, aliud tamen
ab illis habeatur. Eadem igitur arbitror, ratione et
de ami-

TVTIBVS LIBER.

de anima dicere licebit. Totum enim quid est: Hu-
iusq; partes, quas superius commemorauimus. Neque
tamen hæc quæcunq; inter se connexæ et compositæ ra-
tione, anima fuerint, sed certo quopiam modo, ipsiusq;
naturæ maximè conuenienti. Neque uero hic quem-
piam conurbari oportet, si et partes et compositio-
nem animæ tribui audiat. Nam et partes habet, ea
nimirum ratione, qua totum quid et est, et dicitur,
et fortasse compositionis cuiusdam quamuis non
crassæ istius et corporeæ particeps est. Si enim non,
sed simplex quiddam sit, dolore certè affici et pati
nequeat. Nunc autem multiplices ipsius sunt affectio-
nes, multiplices et morbi, neque sanæ curationis u-
nica est ratio. Quod si quis eò confugiat, ut per ac-
cidens seu per consensum animam pati dicat, per se
autem esse ab omni affectione liberam, id ipsum qui-
dem de ea, quæ rationis est compos seu animæ parte,
seu anima, rectè forsitan dici censeamus, de omni au-
tem, non rectè. Nam et animosa partis, et eius, quæ
à cupiditatum uehementia et multitudine ὠδυ-
μυτικῆ Græcis dicitur, sui sunt et proprii morbi, et
quidem, si Ciceroni credimus, perniciosiores pluresq;
quàm corporis. Suos autem propriosq; hoc loco
morbos cum dico, non sic accipi uelim, quasi non et
corpus simul afficiatur. Fieri enim hoc fortasse ne-
quit, sed quod ipsius sint primò et per se, per con-

ARISTOTEL. DE VIR-

sensum autem corporis. Vnde & hæc ab Aristotele in φυσιογνωμικοῖς sumpta ὑπόθεσις. καὶ τὸ νεώ-
 τιον δὲ τοῖς φθι ψυχῆς παθήμασι τὸ σῶμα συμ-
 πάσχει, φανερόν γίνεται πρὸς τὰς ἐξωτάς, καὶ
 τοὺς φόβους καὶ τὰς λύπας καὶ τὰς ἰδονάς.
 Nam ut ebrietas & febris, reliquiq; corporis morbi
 animum sæpenuero tentant, ita & ira, timor, a-
 mor, in corpus uergunt. Verum de his aliàs dabitur
 commodior disputandi locus. Nunc ad rem reuer-
 tamur. Cum igitur iam satis constet, animam præter
 partes aliud quid insuper esse, & hoc utique confe-
 ctum iam arbitror, illi propriam quandam tribuen-
 dam esse uirtutem, quæ fortasse, ut superius dixi,
 partium animi uirtutes consequatur, diuersa tamen
 ab his sit. Quanquam omnino & id controuersum es-
 se uidetur. Nam in domo sanè, ijsq; quæ ab arte fi-
 unt, non sequitur si singulæ rectè sint affectæ partes,
 & totum illicò rectè se habere, sed ut totum rectè se
 habeat, illud prius esse necesse est. In ijs autem, quæ
 natura sunt, quoniam intus opifex latet, res ambi-
 guitatem non paruam peperit, Alijs nimirum asseren-
 tibus quod calidi, exempli gratia, frigidi, humidi &
 sicci bonam temperiem, optima necessario consequa-
 tur conformatio, Alijs uerò ad diuiniorum eam re-
 ferentibus originem. Verum quoniam de his & simi-
 libus in ijs, quantum res exigit, differemus commen-
 tarijs,

TVTIBVS LIBER.

tarijs, quæ in Aristotelis Moralia instituumus, non est
 quod hic prolixiores simus. Quare ad definitionis ip-
 sius explicationem progrediamur, illud tamen prius
 si constituerimus, cum multis modis iustitia dicatur,
 quamnam hic tandem Aristoteles definiat. Dicitur
 enim iustitia, & uniuersa uirtus, & ea quæ uirtu-
 tis totius in parte collocatur. Rursus huius alia est,
 quam distributiuam, alia uerò, quam commutatiuam
 uocant. Et ex alia rursus diuisione, iustitia hæc qui-
 dem absolutè simpliciterq; dicitur, ut politica, illa
 uerò cum adiectione semper, ut herilis, patria, mari-
 talis. Tot igitur modis, & fortasse pluribus, sed qui
 Theologici potius, quàm nostri sunt instituti, cum
 iustitia dicatur, de ea hanc definitionem intelligere
 oportet, non quam, ut quispiam fortè opinetur, ex
 uerbis in errorem impulsus, Græci Διαμετρικὴν
 appellant, neq; quam, huius taquam genus, cum sit,
 uirtutis totius in parte collocamus: sed quam totam
 uirtutem superius esse diximus. Atque hanc quidem
 nonnunquam ipsam, non admodum curiosè à uirtu-
 te discernere laboramus, cum ut talem animæ simpli-
 citer habitum, eam consideremus, id est, quatenus
 eum, in quo est, in se consideratum perficiat & ab-
 soluat, interdum uerò, etsi subiecto idem sunt, ra-
 tione tamen inter se differre censemus, cum quem ad
 alium relatum obinet usum, exactius æstimamus, &

ut civile quoddam bonum ipsam contemplantur. Iustitiam igitur hoc modo appellatam, animæ uirtutem esse inquit, Virtutem quidem ut genus, ut in alijs, in definitione collocans, Animæ autem, ut differentiam à subiecto, in quo ea consistit uirtus, sumendam. Nam cum reliquæ uirtutes animæ parte in aliqua, hæc in tota nimirum ipsa consistit. Quod uerò deinceps sequitur, ΔΙΑΝΕΜΚΤΙΚὴ τῶ κατ' ἀξίαν, id est, ut uerbum uerbo reddamus, pro dignitate distributina, id sanè communiter, & non propriè hoc loco accipiendum. Neque enim τὸ ΔΙΑΝΕΜΚΤΙΚὴ, sic intelligere in hac definitione oportet, ut τῆ ἑν τῶς σωαλλάγμασι Διορθωτικῆ ὀππονatur, sed potius, ut talem animæ rectitudinem significet, qua sit, ut primò quidem in homine, tantum unicuique animæ parti, quantum dignitas eius postulat rectaq; iubet ratio, tribuatur ac concedatur, uel ut apertius dicam, ut omnes inter se animæ partes consentientes & ueluti conspirantes, hæc quidem legitime imperare, illæ uerò obsequi nouerint, & hæc quidem prouidentia multipliciq; rerum experientia instructa clauum teneat quiesca, illæ uerò ex hac totæ pendentes, ad eius nutum moueantur. Deinde uerò sic preparati & societatem coniunctionis humane munificè & æquè tueamur, quod suum cuique est tribuendo, quod sanè non in premiorum & pœnarum debita distributione, quam

quàm magna quidem ex parte, consistit tantum, sed etiam in officiorum utilitatum totiusq; adeò uitæ æquabili quadam communicatione. Atq; hæc quidem Aristotelis uerborum mihi esse sententia uidetur, ut hæc iustitiæ definitio, & hominis quatenus homo, & quatenus Reipub. pars est, perfectioni utriq; ex æquo conueniat, quantum mihi alteram quidem definisse Theages, alteram uerò Iurisperiti separatim uidentur. Et utriq; pro instituto suo rectè. Nam Theages quidem eam ut hominis per se considerati perfectionem inspexit. Iurisperiti uerò, ut politicum quoddam & in conuictu societateq; humana consistens bonum. Inquit igitur ille in libro περὶ ἀρετῶν hunc in modum: καὶ ὅστις ἀδικαιότατος σωαγμάτων τῶς ἀρμογῶς τῶν μετέωρων τῶς ψυχῶς, καὶ ἀρετὰ τελεία καὶ πανυπερτάτα, id est, Et est iustitia, coniunctio quedam cōcentus animæ partium, & uirtus perfecta atq; suprema. Vlpianus autem, ut habetur libro primo Digestorum Titul. 1. de Iustitia & iure, eam sic definit: Iustitia est constans & perpetua uoluntas, ius suum cuique tribuendi. Ac de iustitia quidem satis dictum existimo. Sequitur ut de liberalitate agamus, cuius hæc apud autorem sequitur definitio.

ARISTOTEL. DE VIR-

ΕΛΕΓΓΟΕΡΙΟΤΗΣ.

ΕΛΟΥΣΘΑΙΟΤΗΣ ΔΕ ΟΣΙΜ, ΑΡΕΤΗ ΨΥΧΗΣ, ΕΥΔΑΨΑ-
 ΟΙΣ ΤΑ ΚΑΛΑ.

LIBERALITAS.

Liberalitas autem animæ est uir-
 tus, rectè sumptum in res honestas
 faciendi.

De liberalitatis subiecto, & cuius, hæc sit uirtus,
 totiùsue animæ, ut hoc loco uelle autor uidetur, an
 uerò potius animæ partis alicuius eius nimirum, quæ
 cupiditatis est, ut est à nobis libro quinto commen-
 tatorum in Cebetis tabulam demonstratum, non im-
 merito utiq; dubitet aliquis. Nam si quis ad ea, quæ
 à Platone nono libro de Repub. dicuntur, respiciat,
 quod nimirum hæc animæ pars non solum ΕΛΕΓΓΟ-
 ΟΙΣ sit, cuius occasione temperantiæ eius uirtutem
 esse statuimus, sed etiam ΕΛΟΥΣΘΑΙΟΤΗΣ & ΕΛΟΥΣΘΙ-
 ΜΑΤΟΣ, Aristoteles autem libro quarto Moralium
 ad Nicomachum liberalitatem ΠΡΟΪ ΧΡΗΜΑΤΑ ΜΕ-
 ΟΣΤΗΤΑ, esse asserat, non totius animæ liberalitatem
 uirtutem, sed cupidinæ potius partis esse iudicabit.
 Rursus autem si in hanc Aristotelis, seu quicumq; hu-
 ius tandem libri sit autor, definitionem intueatur, to-
 tius eam animæ existimabit. Atqui fieri nequit, ut
 utrumq;

TVTIBVS LIBER.

utrumq; uerū sit, cum unam eandemq; uirtutem & to-
 tius animæ esse & partis, contradictionem necessario
 secum trahat; quod hac ratione & totius & nō totius
 esse simul statuatur. Quid igitur ad hæc dicemus? Ne-
 que enim ut ijs, quæ sunt à nobis & Platone tam fir-
 mis argumentis probata, diffidamus, neque ut rursus
 Aristotelem penitus nihil uidisse, sed, quod dici solet,
 toto aberrasse cælo statuamus par est. An ut iustitiam
 aliam, quæ totius, aliam, quæ partis rationem obtinet
 esse dicimus, & illam quidem totius animæ uirtutem
 censemus, hanc uerò partis eius, cui cupiditas tribui-
 tur, sic & liberalitatem duplicem faciemus? quarum
 altera in cibi & potionis ac uenereorum reliquorum-
 que eodem pertinentium, ac uel ad corporis indiu-
 dui, uel generis conseruationem facientium cupidita-
 tes decorè sumptus faciat, altera uerò non in hæc so-
 lum, atque huius tantum animæ partis cupiditates,
 sed etiam in politioris humanitatis & literarum
 studia, artesq; ac disciplinas ingenuas, atque ipsam
 adeò philosophiam, quæq; ad æstheticis animæ par-
 tis appetitus referuntur reliqua, pecuniam impende-
 re pro ratione modoq; & norit & uelit. Consimili au-
 tem modo & in ea, quæ ad uictoriam & honorem per-
 tinent, & si quæ sunt alia, quæ animi excelsi atq; in-
 uicti magnitudo ac robur appetit. Neque uerò id mi-
 rum cuiq; uideatur, quod liberalitatem aliã omnium
 animæ

B S animæ

ARISTOTEL. DE VIR-

anime partium communem esse statuamus, aliam uero cupidine et partis propriam, sed sciat, conuenienter id a nobis fieri, quod in quas sumptus faciendi sunt cupiditates, quas ἡδύμιας Græci uocant, et nunc quidem promiscue et communiter omnibus partibus tribuantur, ut cum discendi et ueri cognoscendi, item libertatis, uictorie, honoris et imperij adipiscendi, ad hæc uero et corporis uires cibo et potione reficiendi, rebus ueneris utendi cupiditate nos teneri dicimus: nunc uero peculiari quadam ratione contrahantur et ad eam anime partem quasi in angustum deducantur, quæ ex cupiditatibus, quæ in ipsa sunt, multitudine ac uehementia propter excellentiam sola proprie commune τὸ ἡδύμιας nomen, ut Homerus apud Græcos poetarum, possidet. Sed hæc quidem si sic se habent, recte liberalitatem totius anime uirtutem hic ab autore dictam esse constat, quod communem illam, et, ut quis dixerit, uniuersalem, non autem, quæ ut totius pars quedam est, nunc sibi definiendam proposuerit. Inquit igitur liberalitatem totius anime esse uirtutem, quod quam uim habeat, quaque ratione ab ipso dictum sit, ex superioribus iam patet. Quod uero sequitur, sumptum faciendi, id ipsam a iustitia et magnanimitate separat, quæ et ipse totius anime uirtutes sunt quedam: sed quarum altera in suum cuique tribuendo, altera in perferendo

pro-

TVTIBVS LIBER.

prosperam et aduersam fortunam, honorem et ignominiam, uersatur: ea autem, quæ de nunc agimus, non in his, sed in eo, quod dictum est, uim suam positam habet. Cæterum ab eo, quod huius uirtutis maxime proprium est, hæc facta est definitio. Nam in erogatione pecunie impensaque facienda, hæc potissimum uirtus cernitur. In non acquirendo autem unde non oportet, et unde oportet acquirendo, potius iustitia. Sed quoniam et luxuria seu prodigalitas, huic oppositum uitium, in eodem uersatur, ut et ab hac discernatur liberalitas, adiectum in definitione est, recte, et in res honestas, quod luxuria nec recte, sed effuse et ubi non oportet, et quando, et quibus, quæque reliquis cum recta pecunie erogandæ ratione pugnant, nec in res honestas, sed uanas noxiisque uoluptatum cupiditates impendat sumptumque faciat. Honestas autem res hoc loco dicit, quæ decant, et quorum nos minime pudeat, simpliciterque quæ inhonestis atque turpibus sunt contraria. Atque hæc quidem huius uirtutis sit explicatio. Nunc ad magnanimitatem transeamus quam sic nobis definit autor.

ΜΕΓΑΛΟΥΧΙΑ.

Μεγαλοφυχία λέγεται ἀρετὴ ψυχῆς, κατὰ τὴν δάσκατον φέρει εὐτυχίαν καὶ ἀτυχίαν, καὶ τιμὴν καὶ ἀτιμίαν.

MAGNA-

ARISTOTEL. DE VIR-
MAGNANIMITAS.

Magnanimitas uerò animæ est uirtus, qua perferre prosperam & aduersam fortunam, honorem & ignominiam queamus.

Si in Græcæ uocis rationem ac compositionem in-
tueamur, totius hanc animæ esse affectionem ac uirtu-
tem non immerito iudicabimus: si uerò in definitionis
eam partem, quæ tanquam differentia quædam à sub-
iecto, seu obiecto, ut loquamur, sumenda generi est
adhibita, non totius illam animæ, sed potius animosæ
eius partis esse censebimus, quod perferre posse pro-
speram & aduersam fortunam, honorem & ignomi-
niam primò & per se ad hanc pertinere uideatur. Sed
priorem illam ut ueriores sententiam sequitur au-
tor, neq; uerò id iniuria. Nam si rectè libro Ethico-
rum ad Nicomachum quarto ab Aristotele dictum
est, magnanimum eum esse, qui rebus magnis dignum
se esse censeat, dignus cum sit: magnis autem rebus
neminem dignum esse posse, in quo non omnis sit uir-
tus, neq; uerò solum ea simpliciter, sed etiam cum ex-
cellentia quadam magnitudineq; non dubium id qui-
dem est, quin quæ totius animi rectam & præclaram
constitutionem sequitur, seu affectio, seu uirtus, ea
quoq;

TUTIBVS LIBER.

quoq; totius animi sit iudicanda. Et omnino, si quid
ego iudico, ita se res habet. Quod in corpore, totius
corporis est sanitas, id in anima iustitia: quod uerò
ibi bona corporis habitudo, quàm εὐεξία Græci no-
minant, id hic rursus magnanimitas. Itaque ut illic,
quæ Aristotelis & Ciceronis est sententia, corporis
bonam habitudinem tumor imitatur sæpè, ita & hic
magnitudinem animi, elatio & superbia. Consequi-
tur autem hanc rectam animi affectionem, seu potius
pars quædam eius est, firmitas ac robur, quo instructi
ac preparati omnem facile ac generosè fortunam
feramus, nec prospera turgescimus & tumentes, nec
fracti aduersa: quod & ipsum in corporis affectioni-
bus est deprehendere, ubi bonam habitudinem, uiri-
um quoq; præstantia & excellentia sequitur. Atque
hactenus quidem omnia sibi mutuo satis sunt consen-
tanea, ijsq; quæ in corpore conspiciuntur, affectioni-
bus, iam dicti animi habitus, proportionem compara-
tioneq; exquisitè respondent. De tertia autem cor-
poris affectione, pulchritudine nimirum, quid dice-
mus? cui potissimum eam animi affectioni similem es-
se statuemus? Vtrum & huic eidem comparabimus?
quod certè Aristoteles facere uidetur, cum inquit, in
magnitudine enim cernitur magnanimitas, quemad-
modum & pulchritudo in magno corpore. Qui ue-
rò parui sunt, belli, sic enim ἀσείδῳ hoc loco inter-
pretor,

ARISTOTEL. DE VIR-

pretor, Martialis illo disticho commonefactus:

Bellus homo, & magnus uis idem Cotta uideri.

Sed qui bellus homo est, Cotta, pusillus homo ē. & mediocres atque concinni, pulchri autem nequaquam sunt. Et rursus non ita multò post, Videtur itaque magnanimitas quasi ornamentum quoddam uirtutum esse. An uerò potius corporis pulchritudini liberalitatem assimilabimus? Neq; enim ratione carere & id uidetur, non eam solum ob causam, quamquam etiam, quod, ut annotant Grammatici, liberales non modo dicantur benigni & munifici, sed etiam per translationem quandam ab animo ad corpus, pulchri & ingenuæ formæ homines, Vnde apud Terentium Parmeno,

- hem Eunuchum tibi

Quàm liberali facie, quàm etate integra?
quod ueluti interpretata Thais subiicit,

Ita me Diu ament, honestus est: τὸ τ' ἔστι, καλὸς.
Sic enim apud Menandrum fuisse credo, quæ certè uerbi translatio, nisi subesset similitudo, & corporis hæc affectio ad illum animi habitum quandam seu proportionem seu conuenientiam haberet, nec instituta unquam, nec recepta fuisset: sed etiam quod animaduertamus ad conciliandum amorem nullam hac uirtutem aliam plus polleere potioresq; esse, ut hac nimirum ratione, quod in corpore est pulchritudo, id in

TUTIBVS LIBER.

id in animo liberalitatem esse non malè dicamus. Sed de his quilibet, ut uolet, constituat. Nos autem quam uim autoris definitio habeat considerato, ad reliqua progrediamur. Quod igitur magnanimitas animæ uirtus esse dicatur, id quid ualeat, ex præcedentibus iam patet. Quod uerò differentie loco, ab obiecto, in quo cernitur hæc uirtus, sumptæ, deinceps sequitur, qua perferre prosperam & aduersam fortunam, honorem & ignominiam queamus, id ita intelligendum, ut duplex huic uirtuti subiectum ab autore sit assignatum: & alterum quidem, in quo primo ac maxime uersetur, honorem & ignominiam: quorum illum, si à uiris probis & ob res præclare gestas ipsi deferatur, admittet, probabit, delectabitur moderateq; feret, tanquam quæ ipsi congruentia & conuenientia sint, aut etiam mimora, quod æstimatione ac precio omni longè maior sit uirtus, consecutus: Si uerò aut à malis, aut quibuscumque & ob parua quædam ac uulgaria, contemnet, aspernabitur, & indignum se suaq; uirtute & præstantia iudicabit: Hanc autem, nullius nec mali, nec turpitudinis, nec omnino quod ignominiam & infamiam mereatur, sibi conscius (quæ enim potest in quo est uirtus?) non curabit, despiciet ac pro nihilo putabit. Alterum uerò, in quo secundo cernatur loco, prosperam & aduersam fortunam. Nam & harum utranq; moderatè feret, ut nec rebu

ARISTOTEL. DE VIR-

rebus secundis efferat se insolenter letitiaq; exultet, nec aduersis debilitetur animumq; demittat. Ceterum secundario in his uersari magnanimitatem, non autē primo dicimus, quod qui magno & excelsio sunt animo, facultates rerum atq; copias, opes, potētiā reliquaq; eiusdem generis non propter se, sed propter honores, qui hinc consequuntur (diuites enim, opulentos, potentes honorari uidemus) sibi expetendas esse arbitrentur. Sed hoc loco fortasse non immerito querat aliquis, si hæc, quæ à nobis dicta sunt, ita se habeant, & honor quidem ac ignominia, huiusmodi sint, ut in his moderatè, & ut oportet, ferendis per se & primò uersetur magnanimitas, prospera uerò & aduersa fortuna, talia, in quibus nec per se, nec primò, sed secundario, ut dictum est, loco, & propter illa, cur ordinem hic inuertit autor, & in quo hæc primò uersatur uirtus, posteriore, in quo secundario, priore posuit loco? An quod prospera & aduersa fortuna, ad honorem & ignominiam se habeant, ut genus ad speciem? Omnia enim externa bona, ad secundam fortunam: & ad aduersam mala referunt Peripatetici. Quanquam non ea solum de causa, id ab ipso factum uidetur, sed & ob hoc non minus quod in eiusmodi definitione à communioribus semper ad ea, quæ definiendo propria sunt, quæq; in aliam speciem non conueniant, sit progrediendum.

Itaq;

TVTIBVS LIBER.

Itaq; genus primo ponitur loco, ut hic uirtus. Deinde, ut quæq; differentia latius pateat, ad pluresq; pertineat species, hoc etiam generi propior adiungitur. Postremò autem loco, quod cuiusq; maximè est proprium collocatur, quod & hic factum uidemus. Nam honorem & ignominiam, aliarum nulla uirtutum subiectum sibi, & in quo uersetur, habet: ea autem bona, in quibus & prospera & aduersa fortuna consistit, non huius solum, sed etiam iustitiæ & liberalitatis sunt subiecta, ut ex ijs, quæ superius sunt dicta, patet. Quanquam & in his, quæ accidunt mutationes conuersationesq; status, & in alterutram partem temporum ac momentorum inclinationes generosè ferre, huius proprium uirtutis esse uideatur, nisi quis fortè hoc & in fortitudinem conuenire putet, quæ habet nonnullam & cum hac uirtute naturæ communionem. Sed explicatis uirtutum definitionibus sequitur ut ad uitia progrediamur, quarum primæ, hæc apud autorem est definitio.

A Φ Ρ Ο Σ Ι Ν Η.

Αφροσύνη δέ ὄστι, κακία λογιστικῆς, αἰτία τῶν ἰσῶν κακῶς.

INSIPIENTIA.

Insipientia autem, æstimatricis
C partis

ARISTOTEL. DE VIR-
partis est uitium, malè uiuendi cau-
sa.

Cum dupliciter insipientia dicatur, ut est à nobis libro primo commentariorum in Cebetis tabulam explicatum, & altera quidem κατ' ἀπόφασιν, id est, secundum negationem appelletur, altera uerò κατὰ Διάθεσιν, id est, secundum affectionem, non iniuria querat aliquis, utram harum hoc loco definierit auctor, illamne priorem, quæ prudentiæ absolutam priuationem significat? An uerò potius hanc posteriorem, quæ κατὰ Διάθεσιν esse dicitur? Neque enim quæ κατ' ἀπόφασιν nominatur (est autem ea absoluta & simplex planeque talis, qualem imperitorum & rudium, qui suæ sibi ignorationis & inscitie probè sunt conscij, esse dicimus) actiuosa est, ut ullum habeat momentum, quod alicuius quidem certè sit estimationis, ad uitam uel beatam uel miseram. Ceterum cum posterior hæc, quæ in falsa opinione & rationis ac mentis aberratione cernitur, in duas diuidatur species, alteram quidem, quæ simpliciter quid aliter, atque se habet, habere existimamus (Vocetur autem hæc, quo ab altera discernatur, opinatrix) alteram uerò, quæ ratiocinatione conciliatur, quam proinde ratiocinatricem appellare non incommodum fuerit, de utraque in hac agi definitione, censendum, quod
utraq;

TUTIBVS LIBER.

utraq; eorum, quæ in uita perperam geruntur, sit causa. Est autem ipsa definitio satis aperta, maximeque si quis prudentiæ definitionem rectè sit assequutus. Inquit igitur insipientiam esse estimatricis partis uitium, quod quid ualeat quemuis per se ex ijs, quæ sepius iam antè dicta sunt, intelligere posse arbitror. Quod uerò deinceps subiicitur, malè uiuendi causa, id sic dictum esse existimare oportet, ut cum eo pugnet, quod in prudentiæ definitione ponebatur, ad comparanda ea, quæ ad beatitudinem pertinent idonea. Nam ut prudentia, quæ non solum ceterarum uirtutum domina est & moderatrix, sed totius etiam uitæ omniumque particularium actionum gubernatrix, utpote facultas animique in nobis uis consultrix & prouida utilitatum opportunitatumque omnium, beatitudinis potissimum nobis est causa. Videntur enim ad hanc collata non externa solum & corporis appellata bona, sed etiam animi reliqua, organicam quandam & instrumentariam subire naturam, ut in Platonis Euthydemo uult Socrates: ita & insipientia infelicitatis & miseriæ, cum inconsiderata quedam animi sit affectio, consilij præceptis & deuia, quæ nec rectè prouidere, nec præsentibus benè uti queat. Vel igitur hoc modo postremam hanc definitionis partem intelligere oportet, ut malè, id est, infelicitè, miserè & ærumnosè uiuendi eam causam esse dixerit: Vel, ut

malè, flagitiosè, turpiter, ac uitiosè exponamus, aut quod magis placet, utroque modo, quod κακῶς ἢ ἕνω, utrunq; apud Græcos significet. Et definitionis quidem hæc uis. Cæterum quoniam omnis uirtus est, ut placet Peripateticis, mediocritas, quæ est inter nimium & parum, seu exuperationem & defectionem, est autem & prudentia uirtus, ut superius est traditum, operæ precium fuerit considerare, inter quæ ipsa sit mediocritas, & quomodo insipientia ad eam sit affecta: utrum ut exuperatio, an uerò potius ut defectio? Certè qui insipiens est, quoniam in errore falsaq; opinione uersatur, & pro ueris quidem falsa, pro bonis uerò & utilibus noxia malaq; amplectitur, mentis inopia ipsum laborare, & rationem imperfectam habere manifestum est. Vnde ad defectionem & quod parum est, pertinere insipientiam, rectè dixerimus. Quenam autem hic sit exuperatio, de eò non perinde promptè quis forsitan constituerit. Nam si quis in uoces solum intueatur, τὸ ὑπερφρονεῖν τῷ φρονεῖν, ut exuperantiam mediocritati, opponendam existimabit, maximeq; & Pauli illo in Epistola ad Romanos loco id quodammodo indicante. λέγω ἄλλὰ διὰ τοῦ χάριτος οὐ διὰ δουλείας μοι, πάντι τῷ ὄντι ὡς ἡμῖν, μὴ ὑπερφρονεῖν παρὸς τὸ φρονεῖν, ἀλλὰ φρονεῖν εἰς τὸ σωφρονεῖν. Sed si rursus diligentius in mentem Apostoli introspiciat, inueniet hic τὸ

τὸ φρονεῖν pro uerbo medio, id est, quod nec bonam, nec malam significet affectionem usurpatum: neq; uerò ad prudentiam pertinere, sed ad opinionem & existimationem, quam de se quis habeat: ut ὑπερφρονεῖν hoc loco nihil aliud significet, quàm quod præcedenti cap. ὑπερφρονεῖν, id est, alto & elato animo esse, & magnificè de se sentire, quod & μεγαλοφρονεῖν Græci uocant. Huic autem uitio opposuit Paulus τὸ σωφρονεῖν, id est, modestè de se sentire. Quare quantum quidem ad hæc atinet, nondum ea, quam querimus exuperatio inuenta est. Neq; tamen eam ob causam desistendam arbitror, sed considerandum ecquid ea, quam Cicero nunc calliditatem, nunc malitiam uocat, & prudentiam esse uideri uelle, & in officijs & in partitionibus oratorijs asserit, hæc sit, qua de nunc agimus, exuperantia. Nam primum quidem quod ab insipientia sit diuersa & cum ipsa pugnet ac contraria sit, hinc facile quis perspiciat, quod insipientia in aberratione & frustratione potissimum cernatur: malitia autem seu calliditas non ferè aberrat illa quidem, ac frustratur, sed scienter ac peritè in suo uersetur negotio, quæ ad propositum finem assequendum faciunt, commodè inueniunt, expeditis & confectis. Quod uerò uitiositatis in partè sit collocanda, quanquam probationis indigere non uidetur, ipso id nomine satis significante, tamen ex Cicerone

& Theage nonnulla, ex quibus id perspicuum fiat,
 afferemus, quorū ille in Oratorijs partitionibus hunc
 in modum inquit. Cernenda autem sunt diligenter, ne
 fallans es nos uitia, qua uirtutem uidentur imitari.
 Nam & prudentiam malitia, & temperantiam im-
 manitas in uoluptatibus asseruandis, & magnitudi-
 nem animi superbia in animis extollendis, & despici-
 entia in contemnendis honoribus, & liberalitatem ef-
 fusio, & fortitudinem audacia imitatur, & patienti-
 am duritia immanis, & iustitiam acerbitas, & reli-
 gionem superstitio, & lenitatem mollitia animi, &
 uerecundiam timiditas, & illam disputandi pruden-
 tiam concertatio, captatioq; uerborum, & hanc ora-
 toriam uim inanis quedam profluentia loquendi. Stu-
 dijs autem bonis similia uidentur ea, que sunt in eo-
 dem genere nimia. Theages autem in libro de uirtu-
 te: ἃ μὲν οὖν κακία τῶν λογιστικῶν μέρεσσι τῶν ψυ-
 χῶν ἐστὶ δικαιοτέρα. προσέειπε γὰρ ἃ μὲν φρο-
 νασίς τῶν τέχνην, ἃ δὲ κακία τῶν κακοτεχνίαν. Διὰ
 μαχωνάσιν γὰρ ποδὸν ὀρίσκει τὸ ἄδικομ, id est,
 Ac malitia est imitatrix anime partis magis propria
 est. Nam prudentia quidem arti, malitia uerò male-
 ficiose arti assimilis est. Machinatione enim atq; so-
 lertia quedam iniustitiam excogitat. Ex quibus qui-
 dem facile intelligitur, quam Cicero malitiam, Thea-
 ges κακίαμ appellat, non uniuersæ uitiositatis hic
 esse

esse nomen, quo tamen modo κακία sepe numero apud
 Græcos usurpatur, sed certi cuiusdam uitij uocabu-
 lum, quod uterq; prudentiæ ut contrarium opponit:
 & Cicero quidem is annumerat extremis ac uitijs,
 que ad uirtutis similitudinem propius accedunt, queq;
 maximam partem ad exuperationem pertinent, ut ex
 is, que superius ex ipso adduximus patet. Theages
 autem & cuius anime sit partis indicat, & ex ana-
 logia quadam eius nobis naturam propius intuentiam
 dat. Ceterum cui propter excellentiam commune ui-
 tiositatis nomen propriè tribuit Theages, quamq; κα-
 κίαμ appellauit, eam Plato & Aristoteles τῶν ψυ-
 γίαμ nominant, uoce media in deteriore partem
 usurpata. Inquit itaq; ille in Epitaphio, seu Mene-
 xeno. Πᾶσα ὑδίστημι χωριστοῦν Δικαιοσύνης καὶ
 ἐστὶ ἄλλης ἄρεσθι, τῶν ψυγίαμ ὅν σοφία φαίνεται:
 quem locum sic in Officijs expressit Cicero. Scien-
 tia, que est remota ab iustitia, calliditas potius, quam
 sapientia est appellanda. Aristoteles autē libro sexto
 Moralium ad Nicomachum de ingenio, seu indu-
 stria, seu perspicacia, seu quomodocunq; tandem,
 quam Græci Δεινότητα. uocant, interpretandam
 quis esse censeat, loquens, hunc in modum inquit, ὅτι
 Δὴ τις Δάναμις, ἢ καλῶσι Δεινότητα. αὐτὴ δὲ
 ὅτι τοιαύτη, ὡς τὰ πρὸς τὸν ὑποτεθέντα σκο-
 πῶν σωτήριοντα, Δάναμις ταῦτα πρῆτον, καὶ
 C 4 τυχαί-

ARISTOTEL. DE VIR-

το γὰρ αὐτῶν. ἄρ μὲν οὖν ὁ σκοπὸς ἢ καλὸς, ἢ πικρὸς ὄσιν. ἄρ δὲ φάουλῳ, πικρῶν. Διὸ ἐπὶ τοῖς φρονίμοις, Δεινοῦς καὶ πικρῶν φάουλῳ εἶναι. Id est, Est itaq; uis quaedam, quam industriam uocant. Hæc autem huiusmodi est, ut quæ ad propositum scopum pertinent, ea & obire & exequi possit. Ac si finis quidem honestus sit, laudabilis est: sin uiciosus, calliditas. Quapropter & prudentes, tum industrios, tum callidos esse dicimus. Atq; ex his quidem perspicuum est, tam, quam querebamus exuperationem, à nobis iam esse inuentam. Esse enim hanc, quam diximus malitiam & calliditatem. Sed his explicatis tempus est, ut ad sequentia pergamus & quid iracundiam auctor esse definiat, audiamus.

ΟΡΓΙΛΟΤΗΣ.

Οργιλότης δὲ ὄσιν, κακία τῷ θυμοειδῶς, καὶ ἢ μὲν ἐυκριντοὶ γίνονται ὑπὸ ὄργης.

IRACUNDIA.

Iracundia uerò animosæ partis est uitium, quo fit, ut ira facile commoueamur.

Qui ea, quæ superius de lenitate sunt dicta, re-
tè est

TVTIBVS LIBER.

Et est affectus, ei difficile non fuerit, hanc iracundia definitionem intelligere. Nam cum lenitas, quàm & mansuetudinem appellare possumus, in mediocritate, quemadmodum & uirtus omnis, & moderatione quaedam eius, in quo uersatur, affectus consistat, iramq; refrenare & ratione cohibere proprium ipsius sit munus, iracundiam nunc esse dicit Aristoteles, huic uirtuti contrarium uitium, quod est quidem animosæ anime partis (sic enim τὸ θυμοειδῶς interpretor) pertinet autem ad exuperantiam, cum hoc fiat, ut ad iram simus procliuiiores, ac non solum facile & nulla plerunq; aut certè non satis iusta causa concitemur, sed uehementius etiam, quàm oporteat, ac in eos non raro, in quos minimè conuenit. Est uerò & aliud uitium, quod ad defectionem pertinet, quod & ipsum mansuetudini opponitur, quod nunc quidem nomine carere, inquit Aristoteles, nunc uerò ἀοργηδία appellat, Cicero lenitudinem interpretari uidetur, cuius ea est ratio, ut qui hac affectione præditi sint, aut profus non incitentur, aut minus quàm res postulet, certè ignaui frigidiq; esse uideantur. Et hæc quidem de his. Sed antequam ad ea, quæ sequuntur, progrediamur, eius admonere prius oportet, nostrum auctorem, ea tantum uitia sibi definienda hoc opere proposuisse, quæ magis cum uirtutibus pugnent longiusque à mediocritate recesserint, aut certè ad quæ propensiores

ARISTOTEL. DE VIR-

peniores simus, ut singula intuentibus perspicuum est.

ΔΕΙΛΙΑ.

Δειλία δέ ὄσι, κακία το θυμοειδῆς, καὶ ἢ ἐκπλήθον ὑπερφοβῶν, καὶ μάλιστα τῶν πρὸ θάνατον.

TIMIDITAS.

Timiditas autem animosæ est partis vitium, quo fit, ut terrore facile horrescamus, potissimumque mortis.

Non est quod in huius, aut reliquorum sequentiū vitiorum definitionibus explicandis prolixiores simus. Nam qui rectè virtutum his oppositarum cuiuslibet rationem ac naturam ex nostra explanatione est affectus, is uel me tacente, quam quidlibet, que in vitiorum definitionibus ponuntur, uim habeat, intelligere facile poterit. Quare contenti erimus breui quadam enarratione & expositione reliqua percurrere, nisi que forte uox alicubi incidat, latioris indigens explanationis. Inquit igitur autor: Timiditatem animosæ partis uitium esse, quod eam nimirum enervando, ipsiusque magnitudinem & robur infringendo, ad proprium opus deteriorem reddat, eoque fieri ut, qui

TUTIBVS LIBER.

qui hoc laborent morbo, terrore facile horrescant, ac potissimum mortis, queque mortem minari uidentur pericula, ac turpem & infamem uitam honestæ morti præferant. Ac timiditatis quidem hæc est ratio, que fortitudini oppositum est uitium, ad defectionem perueniens, si minus totum, at maiorem certè partem, quod qui sic affectus est, is audacia animique robore destituatur, ac huius adeo ipsius occasione plus iusto sit timidus, ac ut loquitur Aristoteles τῶν φοβῶν ὑπερφόβων. Huic autem uitio, quod ad defectionem pertinere diximus, aliud oppositum est uitium in exuperatione consistens, quod Græci θρασύτητα, Latini nunc audaciam, nunc confidentiam uocant, quod uirtutis & fortitudinis speciem ementitur, unde ἀλαζονικὸν quoddam hoc uitium esse uidetur.

ΑΚΟΛΑΣΙΑ.

Ακολασία δέ ὄσι, κακία το ὑπὲρ θυμικῶν, καὶ ἢ αἰσῶν τὰς φαύλας ἰδόναις, καὶ κωλύοντες τὸ λόγος.

INTEMPERANTIA.

At intemperantia animæ partis est uitium, in qua cupiditas est colata,

locata, per quod efficitur, ut prauas uoluptates expetamus & asciscamus, non prohibente ratione.

Ἀκολασίας uocem, si exquisitè interpretari uelis, apud Latinos haud temerè nomen, quod usitatum adanussim ipsi respondeat, inuenieris, quod & Gellius libri decimi noni capite secundo annotauit. Dicitur autem, ut libro Moralium ad Eudemum tertio autor est Aristoteles, ἀκόλας ὅτι multis modis. Eius hoc loco uerba subiiciam, ut huius uitiij natura melius percipiatur. λέγεται δὲ ἡ ἀκόλας ὅτι, ἢ παλαχῶς. ὅτι γὰρ μὴ κεκολασμένῳ ὡς, καὶ ἰατρῶν μὴ ὡς, ὡς πρὸς ἄτμητον, ὃ μὴ τετμημένῳ. καὶ τὸ τῶν μὴ Διωατῶν, ὃ δὲ ἀδύνατον. ἄτμητον γὰρ τὸ, πὴ μὴ Διωατῶν ἢ τμηθῆναι, καὶ τὸ Διωατῶν μὴ τετμημένον δὲ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ δὲ ἀκόλασον. καὶ γὰρ τὸ μὴ πεφυκὸς Δέχεται κόλασον, καὶ δὲ πεφυκὸς μὴ, μὴ κεκολασμένον δὲ πρὸς ἀμνηστίας, ὡς ἂν ὁ δὲ Δοπραγῆ δὲ σῶφρων, ὡς οἱ παῖδες, καὶ ταῦτα γὰρ ἀκόλασοι λέγονται πλὴν ἀκολασίας. ἔτι δὲ ἄλλου τρόπου οἱ Δυσίατοι, ἢ ὅτι ἀνίατοι πάντων διὰ κόλασεως. Id est, Dicitur autem ἀκόλας ὅτι, quem, si recipitis, incastigatum interpretabor, multipliciter. Nam & qui castigatus quodammodo non est,

est, neque curationem nactus, perinde ut indiuiduum, qui diuisus non est: & horum alius eiusmodi est, ut possit, alius ut nequeat. Indiuiduum enim est, & quod diuidi nequit, & quod diuidi quidem potest, non tamen diuisum est. Eodem modo & incastigatum. Nam & quod castigationem admittere natura non solet, & quod solet quidem, sed castigatum non est in ijs peccatis, in quibus rectè se gerit temperans, ut pueri. Ex hac enim ἀκολασία, id est, ut sic dicam, incastigatione, incastigati dicuntur. Insuper autem & alio modo, qui difficulter sanabiles, aut etiam nulla prorsus castigatione sanabiles sunt. Ex quibus Aristotelis uerbis, tribus modis ἀκόλασον dici perspicuum est. Primo, cuius natura ab omni castigatione est aliena, nec eius ullo modo capax. Sic apros & hircos ἀκόλασους dicimus, & si quæ, id genus sunt reliquæ. Secundo, quod castigationem quidem recipit, sed negligentius tractatū, animaduersioneque & castigationis debita destitutum, in uitia uoluptatisque libidines propendet. Quo sanè genere pueros sibi permissos ἀκόλασους uocamus, & per translationem quandam, et adultis etiam eos, in quibus, quæ rationis est compos anime pars, eam quæ cupiditatis est, non castigat, coërcet ac reprimit. Tertio autem modo ἀκόλασοι dicuntur, in quibus hæc rationis expers seu facultas, seu pars intantum aucta est ac succreuit, ut nulla corrigi

ARISTOTEL. DE VIR-

corrigi deinceps ratione possit, aut certe non nisi maxima cum difficultate. Tot igitur modis ἀκόλας & ἀκολασία cum dicatur, eam hoc loco ab autore definiri, intelligi par est, ad quam duo posteriora & ἀκόλασων genera sunt annominata. Definit autem eam hoc modo, ut cupidinae eam partis vitium esse dicat, quo pravae voluptates expetimus & asciscimus, non prohibente ratione. Nam sic omnino haec definitio legi debet, ut, non prohibente ratione, ipsi, addatur. Est autem haec sententia. Intemperantiam nimirum tale esse cupidinae partis vitium, in quo succumbente penitus nec quicquam reluctante ratione, sed tanquam mancipium quoddam affectum dominum sequente, indomita atq; effrenata cupiditas ad amplectendas voluptates malas tota feratur. Ceterum cum multa malorum sint voluptatum genera, de ijs nunc loqui autorem potissimum intelligere oportet, quae tactu ac gustu percipiuntur, ut libro tertio Ethicorum ad Nicomachum docet Aristoteles. Et hanc ego intemperantiae plenioris definitionem esse existimo, quae in Ioannis Stobaei Collectaneis male incontinentiae tribuitur, quemadmodum e contra ea, quae incontinentiae est, intemperantiae, ut in sequentibus ostendemus.

ΑΚΡΑΤΕΙΑ.

Ακράτεια δέ ἐστι, κακία τῷ ὑπὸ θυμῷ καὶ ἢ πρῶ-

TVTIBVS LIBER.

ἢ πρῶτος τῆ ἀλογίᾳ τῷ ὑπὸ θυμῷ, ὡς ἐστὶ σαμ ἐπὶ τὰς τῶν φανῶν ἰδόντων ἀπολαύσεις.

INCONTINENTIA.

Incontinentia autem est, animae partis, in qua cupiditas residet, vitium, quo fit ut rationis inopia & imbecillitate in prauarum voluptatum frutiones impellētem cupiditatem malè moderemur ac regamus.

In ijs, quae de uirtutibus extant impressis exemplaribus, huic loco eiusmodi quaedam inserta legitur. πρῶτον γὰρ μὴ ἀκρατείας οὐδὲν. οὕτως δέ σὺ δάσασαι ὀρίζαν. quod est, De incontinentia quidem nihil, sic uerò ipsam definire queat. Ex quibus uerbis intelligimus, hanc definitionem incontinentiae non ipsius esse libelli huius de uirtutibus auctoris, sed alterius alicuius: nisi quis fortè dicat, eum, quisquis tandem huius libri sit autor, cum reliquas ex antiquioribus autoribus collegisset definitiones, incontinentiae autem nullam apud alios se priores inuenisset, id hoc loco indicare uoluisse, ut suam hanc esse definitionem cognosceremus, quae certè nec improbabilis est opinio. Sed quomodo unq; tandem res se habeat, non

non malè facta hæc mihi definitio esse uidetur: im-
mo uerò & præ cæteris eam admiror, ita naturam
huius uitiosæ affectionis oculis nostris subiicit. Cete-
rum ut hanc commodius intelligamus, Rationem ei-
usq; participem in nobis partem, ut in Platonis Phæ-
dro facit Socrates, aurigæ aßimilemus: reliquarum ue-
rò duarum rationis expertium utramlibet, equo. Cum
igitur habeat in nobis ad cupidinem se ratio, ut auri-
gæ, quemadmodum dictum est, ad equum, quando
certè secundum naturam omnia in nobis administran-
tur, imperat ac superiores partes in nobis obtinet ra-
tio, cupiditas autem eius nutu atq; arbitrio governa-
tur & coërcetur. Nam quod natura præstantius est,
id ut in deterius dominetur & rerum potiatur par
est, ut eques in equum, in canem uenator, in puerum
pædagogus, ratio in libidinem. Sed non semper usu-
uenire solet, ut in huiusmodi seu coniugijs, seu con-
iugationibus quis appellare uelit, naturæ ordo ser-
uetur: sed equus quidem ferocior minusq; obse-
quens, seßorem nonnunquam uehementi & inordi-
nato motu concitatus secum abripit, aut uirium im-
becillitate, aut equestri scientiæ imperitia supera-
tum: cupiditas uerò auctior & ualentior facta, ad
uoluptates amplectendas proiecta ac præceps ratio-
nem aut infirmiore, aut incautiorem minusq; pro-
uidam, quanquam reluctantem, secum aufert. Atque
ad hæc

ad hæc quidem autorem nostrum in hac definitione
reßexisse patet. Nam cum incontinentiam cupidi-
næ anime partis uitium esse inquit, quo fiat, ut ra-
tionis inopia & imbecillitate, sic enim ἀλογία hoc
loco interpretor, cuius causam posterius reddam, in
pauarum uoluptatum fruitions impellentem cupi-
ditatem malè moderemur ac regamus, quid aliud ip-
sum dicere, existimare par est, quàm uitium hoc,
eiusmodi esse in animo ordinis perturbationem, qua
quæ deterior in nobis est pars, & affectio, cupiditas
nimirum, ratione superior euadat, eamq; secum quan-
tumuis repugnantem uiolenter auferat & abripiat.
Sed melius fortasse fuerit, singula scorsim, quæ ex-
plicationis indigere uidentur, auctoris uerba conside-
rare, ea ipsa, quæ ab eo scripta sunt, lingua. Igitur
quod inquit, καὶ ἢ πρᾶσύνῃσι πλὴν ὑπὸ δυνάμει,
quod nos uertimus, quo fit, ut cupiditatem malè mo-
deremur ac regamus, scire oportet δὲ πρᾶσύνῃσι,
uerbum esse, ad rem equestrem, ut quis dixerit, per-
tinens. Significat autem, ut & alia multa ex eiusmodi
præpositione composita; δὲ φάυλας, καὶ κακῶς,
καὶ οὐκ ὀρθῶς σύρειν, id est, prauè, malè & non
rectè trahere: quod fit, dum uel habenas nimium la-
xamus, uel non ut oportet equaliter adducimus, aut
alio quouis modo hic aut imperitia aberramus, aut
uiribus destituti, frenorum usum amittimus. Si igitur
D tur,

tur, ut superius dictum est, mens & ratio in nobis, equiti ἀναλογία quaedam respondet (hac autem homo potissimum est homo, eoq; fit, ut per ipsum hominem sepius ratio intelligatur) cupiditas uero equo non malè comparatur, nec malè, arbitror, hac parte definitio ab autore est facta, quamq; in ea uim hęc uox habeat, satis perspicuum est. Ceterum quod per ἀλογία, hic non solum rationis inopiam & imprudentiam, sed etiam eiusdem imbecillitatem intelligere oporteat, si modo definitio integrè constabit, id quidem ex ijs, quę paulò ante à nobis sunt dicta, manifestum est: quod uero & id uox hęc apud Græcos significare possit, nunc docebo. Omnia enim, ut est à nobis libro primo commentariorum in Cebetis tabulam ostensum, quę ex priuante particula ἄ Græcis composita sunt nomina, duplicem uim & potestatem habent: & uel σέρισ, id est, priuationem significant, uel κάκωσις, id est, uitium seu incommodum: ad quod posterius genus & exiguitas & exilitas atq; imbecillitas difficultasq;, quęq; his sunt cognata pertinent, ut ex Aristotelis libro quarto primę Philosophiæ est uidere. Quas autem malas uocet uoluptates, iam antea dictum est. Vt igitur summarim dicamus, Incontinentiã eiusmodi est uitium, in quo uel minus exercitata rudiorq; ratio, uel incautior & in obseruanda cupiditate remissior, uel imbecillior etiã.

idq;

idq; aut absolutè & per se, aut nimium auctè ac roboratè cupiditatis occasione, cupiditatem ipsam in malaram uoluptatum fruitiones prorumpentem refrænare nequit ac coercere, sed ab ipsa superatur eiq; concedit. Atque hęc quidem definitionis uis est & facultas. Quod autem superius diximus, in Ioannis Stobæi collectanèis malè intemperantiæ & incontinentiæ definitiones inter se commutatas esse, id nunc non longa probatione indigere arbitror, sed uel cuius statim notum esse posse. Nam cum ibi sic legatur, ἀκρασία δ' ἐστὶ κακία τῷ ὑδιδυμκτικῷ, καὶ δ' ἢ ἄϊζόντων τὰς φάυλας ἰδ'ονὰς, μὴ κωλύοντες τοὺς λόγους. hanc primum definitionem, quę & rationis & cupiditatis in amplectēdis malis uoluptatibus consensionem innuit, omni lucta sublata, non ἀκρασία, id est, incontinentiæ, quod uitium, seu mala animi constitutio, quam ἡμιτελῆ κακία, ut dictum est, appellat Theages, in pugna harum inter se partium cernitur, conuenire, sed potius intemperantiæ, ex ijs, quę de ipsa differuimus perspicuum est. Quod uero & ea, quę intemperantiæ ibidem tribuitur, quamquam diuersa sit ab hac, quam nunc explicuimus, incontinentiæ definitione, nihilominus tamen in hanc potius quam intemperantiã accommodari queat, ipsa subiecta statim patebit. Habet autem se hoc modo. ἀκολασία δ' ἐστὶ κακία τῷ ὑδιδυμκτικῷ, καὶ δ'

D 2 ἢ

ARISTOTEL. DE VIR-

ἢ ὀρεκτικοὶ γίνονται πρὸς τὰς ἀπολαύσεις τῆς φωνῆς ἢ τῆς ἰσοῦς, quod est, Imemperantia uerò est, cupidinæ partis uitium, quo fit, ut prauis uoluptatibus fruendi appetitione incitemur. Verum hæc ipsa eò uitiosa esse uidetur, quòd non minus in continentia, quam incontinentiam conuenire uidetur. Nam in utraq; id deprehenditur, quod qui ijs affectionibus præditi sint, prauis uoluptatibus fruendi appetitu incitentur, sed illi quidem ratione appetitum coërcent ac reprimunt, in his uerò affectui & cupiditati succumbit ratio. Sed ijs explicatis uitijs, quæ animæ sunt partium, nunc tempus est, ut ad eas progrediamur, quæ ipsius sunt totius, inter quas iniustitia primum obtinet locum.

ΑΔΙΚΙΑ.

Αδικία δέ ἐστι, κακία ψυχῆς, καὶ ἢ ὀρεκτικοὶ γίνονται πρὸς τὰ ἀξία.

INIUSTITIA.

Iniustitia uerò est, animæ uitium, per quod efficitur, ut plus nobis quam par sit præter dignitatem & meritum usurpemus occupemusq;.

Non

TVTIBVS LIBER.

Non iniuria id quispiam hoc loco miretur, quod iniustitiam, cum totius animæ uitium esse dicat auctor, ea tamen ipsam ratione definiat, ut cupidinæ potius partis uitiose congruat affectioni, quàm totius animæ. Nam cum, ut Proclus ex autoritate Platonis docet, cupidinæ hæc animi pars non solum ἐλάδῃ sit, sed etiam ἐλοχθήματι, huius uitio πλεονεκτικούς potius homines, quam totius animi fieri, rationi consentaneum esse uidetur. Sed quemadmodum superius de iustitia est dictum, ita & hoc loco dicendum esse iudico, non proprie, sed communius ut ibi δὲ Διογενετικῆ, sic hic δὲ πλεονεκτικούς esse accipiendum; ut iniustitia, animæ nimirum sit uitium ac perturbatio, cuiusmodi à Platone quarto libro de Repub. his uerbis describitur, οὐκ ἔστιν ἄσπις τινὴ ἀνθρώπων ὄντων τῶν δότων, ἀλλ' ἀντιπῶν εἶναι, καὶ πολλοῦ πρᾶγμοσύνῳ, καὶ ἄλλοτριῶ πρᾶγμοσύνῳ, καὶ ἐπαπάσασιν μέρους τινὸς τοῦ ὅλου τοῦ ψυχῆς, ἢ ἄρχῃ ἐν αὐτῇ, οὐ προσήκου, ἀλλὰ τοῖς ὄντων φύσιν, οἷον πρὸς αὐτῶν ἀδελφείῳ τοῦ ἀρχικῶς γένους ὄντι. Quod est: Seditionem igitur quandam harum trium animæ partium ipsam esse oportet, & curiositatem, & alieni negotij aggressiōnem atque inuasione, & animæ partis cuiusdam aduersus eam totam concitatio ac rebellio, ut in ipsa dominetur & rerum potiat, cum minimè conueniat,

D 3 sed

ARISTOTEL. DE VIR-

Sed eiusmodi sit natura, ut eam seruire par sit alteri, que imperatorij est generis. Ac mihi quidem hæc Platonis descriptio præclara esse uidetur, queq; uitij huius naturam plenè subiiciat. Sed nec improbandam omnino arbitror & nostri auctoris definitionem, que iniustitiam ex causa, fundamento & radice, unde omnis illa in animo horrenda oritur perturbatio actuumq; & facultatum confusio, quam Plato descripsit, cuiusmodi sit, ostendere & exprimere aggressa est. Est enim, ut uult Galenus, omnium absolutè malorum mater ἀλοονεγία, id est, studium & conatus plus semper habendi, in omnibus potiores partes obtinendi, nullo in statu acquiescendi. Et hac certè ratione uerbum ἀλοονεγίας in definitione intelligere oportet. Quid uerò sibi uelit, quod in definitione additur, Præter dignitatem & meritum, ex ijs, que ex Platone sunt adducta perspicuum est. Ceterum quod superius de iustitia diximus, eius & hic meminisse oportet. Nam & iniustitiam hoc loco ita definiuit auctor, ut & animi hominis, quatenus homo est, & quatenus Reipub. pars, deprauationi & uitiositati inuicem, utriq; ex æquo conueniat. Sed his explicitis, ad illiberalitatem progrediamur, cuius hæc apud auctorem sequitur definitio.

ANEBET

TUTIBVS LIBER.

ANEBETΘΕΡΙΑ.

Ἀνελευθερία δὲ ἐστὶ μακία ψυχῆς, καὶ ἡμῶν γίνονται τῶν πάντων ὁδῶν κέρδους.

ILLIBERALITAS.

Illiberalitas autem uitium est animæ, quod nos lucri & questus etiam ex re qualibet faciendi, auidos reddit.

Illiberalitatis hæc definitio, quemadmodum & ea, que apud Stobæum habetur, que ab hac non re, sed uerbis tantum differt, non totius uitij naturam nobis exprimit: sed partem eius quandam tantum interpretatur, eam nimirum, que deterior est. Nam cum hoc uitium partim in erogatione pecunie impensaque facienda, partim in acquirendo ac comparando questuq; cernatur, & illic quidem deficiat, intraq; modum consistat, hic uerò ad exuperationem & id quod nimium est deflectat, auctor noster priore illo omisso, posterioris tantum in hac definitione mentionem facit: quod eò magis mirum mihi uidetur, quod postea in enumerandis ijs, que ad uirtutis cuiusq; & uitij naturam pertinent, inter huius species, eas quoque commemoret, que ad defectionem in impenden-

D 4 do

ARISTOTEL. DE VIR-

do & sumptum in res necessarias & honestas faciendo pertinent, ut suo loco cognoscemus. Quidnam igitur pro nostro hic dicemus autore? An scilicet comoda expositione adhibita, utrunq; ipsum quodammodo complexum esse ostendemus? Nam si, ut autor est Aristoteles libro quinto Ethicorum ad Nicomachum, & primo Rhetoricorum ad Theodecten, tum mali abiectio, tum diminutio, in bonis habenda est, erit etiam & impensarum alleuatio & imminutio, lucri quoddam in parte ponenda. Quare non male dixerimus, qui ex re qualibet lucrum facere querit, cum non solum ex sordidis opificijs homineq; libero indignis, sceleratione, lenocinio, & id genus alijs questum moliri: sed etiam quod non raro suum defraudando genium, & restricte nimium sumptum faciendo comparfit, id totum in lucro ponere. Atq; sic intellecta definitio nihil incommodi habebit, sed totam uitij naturam plenè complectitur. Quam quoniam iam satis explicatam arbitror, restat ut quid pusillanimitas sit consideremus. Eam autem hoc modo describit autor.

ΜΙΚΡΟΥΧΙΑ.

Μικρουχία δέ ἐστι, κακία ψυχῆς, καὶ ἢ μὲν ἀδύνατος εἶσι φέρειν εὐτυχίαν καὶ ἀτυχίαν, καὶ τιμῶν καὶ ἀτιμίαν.

PVSIL-

TVTIBVS LIBER.

PVSILLANIMITAS.

Pusillanimitas uerò animæ est uitium, quo fit, ut nec prosperam, nec aduersam fortunam, nec honorem, nec ignominiam ferre queamus.

Cum superius satis multa de magnanimitatis subiectis, id est, in quibus hæc uirtus cernatur, & de ordine item horum inter se sint dicta, non est, quod nunc hæc repetamus, nec in uitij huius explicatione simus longiores. Id tantum dixisse satis fuerit, sub huius uitij definitione, etiam exuperantiam, quam χαυώματα uocat Aristoteles, nostumiditatem, seu turgiditatem appellare possumus, ab autore comprehendi, ut ex sequentibus patebit, ubi quæ ad uitium hoc referuntur, proponit autor. Dicit autem pusillanimitatem animæ uitium esse, quo nec secundam fortunam ferre queamus, sed rebus paulò prosperioribus & ad uoluntatem nostram fluentibus illico efferaui nos insolentius lætitiãq; exultemus: nec aduersam, sed uel ob leuissimum incommodum detrimentumq;, ac minimam frustrationem animo percusso & abiecto simus: neque rursus honorem, quod cum is nobis uel minimus & ob res non magni ad-

D S modum

ARISTOTEL. DE VIR-

modum momenti, & à quibuslibet etiam contingat, statim turgescamus, inflemur animoq; extollamur: neque ignominiam, sed ad quamlibet despiciationem & contumeliam contrahamur, animum demittamus intollerabilemq; prorsus eam existimemus. Atque de virtutum quidem & vitiorum definitionibus, quatenus nimirum ad nostrum attinet institutum, satis dictum esse putamus. Sequitur ut pari diligentia ea quoque persequamur, quæ ad uniuscuiusq; uirtutis & uitij naturam pertinent. Sed quoniam præsens liber in satis iustam excreuit magnitudinem, ei

hic finem imponamus, quæ apud autorem sequuntur, proximo explicaturi.

Libri primi
FINIS.

IVSTI

TUTIBVS LIBER.

IVSTI VEL

SII HAGANI IN

Aristotelis de uirtutibus librum cōmentariorum, liber secundus.

ΤΑ ΤΗΣ ΦΡΟΝΗΣΕΩΣ.

Ἡ Σ δὲ φρονήσεως ὄσι, ὅ
βουλεύσασθαι· ὅ κεννα τὰ
ἀγαθὰ καὶ τὰ κακὰ, καὶ
πάντα τὰ ἐν τῷ βίῳ αἰρετὰ
καὶ φθικτὰ· τὸ κριτικὸν κα-
λῶς τοῖς ἐπάρχουσιν ἀγα-
θοῖς τὸ ὁμιλῆσαι δεξιῶς τὸ σωιδεῖν τοὺς κάρδε·
τὸ ἀγχινόως κηρίσασθαι καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ. ὅ τῷ
ἐμπειρίᾳ ἐχέρη τῶν κηρίμων πάντων. ἡ μνήμη
δὲ, καὶ ἐμπειρία, καὶ ἀγχίνοια, καὶ δεινότης, ὅ
εὐθελία, ἢτοι ἀπὸ τῆ φρονήσεως ἐκάσθη αὐτῶν ὄσιμ,
ἢ πᾶρπέται τῆ φρονήσεως. ἢ τὰ μὲν αὐτῶν οἶον συ-
ναίτια φθὶ φρονήσεως ὄσι, καὶ ἀπὸ τῆς ἢ ἐμπειρία, ὅ
ἢ μνήμη.

δοῖς τὸ ὁμιλῆσαι δεξιῶς τὸ σωιδεῖν τοὺς κάρδε·
τὸ ἀγχινόως κηρίσασθαι καὶ λόγῳ καὶ ἔργῳ. ὅ τῷ
ἐμπειρίᾳ ἐχέρη τῶν κηρίμων πάντων. ἡ μνήμη
δὲ, καὶ ἐμπειρία, καὶ ἀγχίνοια, καὶ δεινότης, ὅ
εὐθελία, ἢτοι ἀπὸ τῆ φρονήσεως ἐκάσθη αὐτῶν ὄσιμ,
ἢ πᾶρπέται τῆ φρονήσεως. ἢ τὰ μὲν αὐτῶν οἶον συ-
ναίτια φθὶ φρονήσεως ὄσι, καὶ ἀπὸ τῆς ἢ ἐμπειρία, ὅ
ἢ μνήμη.

ἢ μνήμη.

ARISTOTEL. DE VIR-

ἢ μνήμη, τὰ δὲ οἴου μέρη εἰσι φρονήσεως, οἴου
 ἐπιβολή, καὶ ἀρχή νοῦ.

QVAE PRVDENTIAE SINT.

Ed prudentiæ quis-
 dem est, consultare,
 bona ac mala, quæq;
 in uita expetenda
 fugiendaq; sunt o-
 mnia diiudicare: præsentibus bonis
 commodè uti omnibus: rectè cum
 hominibus congregari & uersari: tem-
 porum momenta & oportunitates
 perpendere: dicto factoque solerter
 uti: commodorum omnium expe-
 rientiam habere. At enim memoria,
 experientia, solertia, industria & cõ-
 silium, aut à prudentia horum quod-
 libet oriundum est, aut eandem sub-
 sequitur: aut horum quædam, pru-
 den-

TVTIBVS LIBER.

dentia ueluti concausæ sunt, quemad-
 modum experientia & memoria:
 quædam uerò, ut partes eiusdem, ut
 consilium & solertia.

In precedente libro uirtutum & uitiorum defi-
 nitiones, quæ potuimus maxima accuratione & dili-
 gentia pertractauimus. In hoc aut secundo ad ea pro-
 gressi, quæ ad quamq; uel uirtutem, uel uitiositatem
 referuntur, primum quidem omnium in quot & quæ
 genera hæc diuidantur & distinguantur considera-
 mus. Deinde ad autorem uenientes, quæ ab ipso tra-
 duntur singula conuenienti illustremus explanatione.
 Dicimus igitur, cum uirtutes & uitia animi sint seu
 habitus, seu affectiones dicere mauius, omnem autem
 habitum & facultas quædam & actio consequatur,
 ad easq; se habeat, ut causa ad effectum: rursus au-
 tem & alia quædam ad ipsum pari ratione sint affe-
 cta, ex quibus sit oriundus: ad hæc & symptomata
 quædam habeat, quæ uel peculiari quædam & pro-
 pria ratione, uel communiter ipsam conueniunt, erunt
 nimirum quinque quædam inter se genera uicina &
 tanquam coherentia ac continuata, quorum primum
 quidem ordine fuerit, habitus causa: secundum uerò
 habitus ipse: quemadmodum & tertium facultas,
 quartum actio, quintum id, quod diximus, sympto-
 ma.

ARISTOTEL. DE VIR-

ma. Quibus si quis & quæ Græcis *ἀρεταὶ* appellantur, in quibus uirtutes & uitia potissimum cernuntur, adiscere uelit, quanquam huius, quantum quidem ad præsens negotium atinet, non admodum indigemus, erunt sic uniuersa genera sex. Itaque si habitum ex hoc ordine exemeris, reliqua manebunt uel quatuor, uel quinque, quæ ad habitum referri dicimus. De quibus in istis, quæ sequuntur, differit autor, à prudentia exorsus: cuius primò actiones seu officia exponit, ex istis & facultates, quæ inter actiones & habitus mediae sunt, nobis subintelligendas relinquens. Inquit igitur prudentiæ proprium esse seu opus, seu officium, primo quidem consulere ac deliberare: deinde uerò bona ac mala, quæq; in uita expetenda fugiendaq; sunt omnia diiudicare: tertio autem, præsentibus bonis commodè uti omnibus, quæ mihi non solum rectissime Prudentiæ tribuisse, ut & reliqua, quæ sequuntur, uidetur: sed optimo etiam in his ordine usus, inuentionem seu inquisitionem iudicio præponens, rerum autem usum subiiciens. Cæterum quod dico manifestius erit, si quid sit consultatio, quam Græci *βουλευσις* uocant, docuerimus. Desiniunt igitur eam Peripateticorum nonnulli, *ῥητορικὴ ὀρεκτικὴ* ἢ *ἔσθ' ἡμῖν νεκρῶν γινωσκτικὴ*, quod est, ex appetitu profectam & incitatam inquisitionem earum, quæ nostræ potestati subiectæ sunt res agende. Quam quidem

TVTIBVS LIBER.

quidem ex Aristotele de finitionem sumptam esse manifestum est, qui *βουλευσις* genus, *ῥητορικὴ* esse ostendit, consimilemque esse quodammodo τῆ ἴῃ Διαγγραμμάτων ἀναλύσει, id est, geometricorum lineamentorum resolutioni. Quæ quidem cum ita se habeant, perspicuum est, consultationem atque ipsum adeo consultare hac certè ratione ac uia primum esse: Proximum autem iudicium, seu diiudicationem. Ad quæ deinceps sequitur, si quidem exquisitius agere uelimus, quam Græci *γνώσκω* uocant, nos sententiam, quæ est animi affectio quæpiam, & quasi propensio ac obfirmatio, qua in eo, quod iudicatum est acquiescimus. Hinc ad exequenda negotia fit progressio. Et quoniam, ut dictum est, resolutioni quodammodo adsimilis est consultatio, quod sanè ita intelligatur, ut cum ipsa coniuncta consideretur diiudicatio: quodq; in resolutione est ultimum, id, ut inquit Aristoteles, in generatione est primum, sic non immerito, ut cum in nos nostraq; resoluendo ac inuestigando desierimus, agendiq; principium eò reduxerimus, hic se rectus eorum, quæ nobis adsunt bona, usus proferat: qui deinceps in quibus explicetur, dictu mirum, quam commodè proponat autor. Nam cum, ut libro Politicorum primo doctissime probat Aristoteles, homo congregabile natura sit animal, & ad ciuilem societatem communitatemq; natum, opti-

ma

ma certè ratione eorum, quæ nobis uel à Deo, uel eius ministra & famula natura, collata sunt bona, usum in congressu & colloquijs conuictusq; consuetudine ponit. Et, quoniam uariæ incurrunt in uitam uicissitudines commutationesq;, & ut inquit Salomon, omnibus suum est tempus, propriamq; oportunitatem habet res quælibet, hanc animaduertisse & cognouisse, potissimum autem cum contracta plurimum in angustumq; adducta sit, & puncti instar, ut ut uult Hippocrates, se habeat, ad rectam officiorum rationem, & sermonis usum necessarium statuit. Atque hic mihi illud perpendas uelim, quod non solum hæc optimo inter se ordine cohereant & coniuuata sint, sed etiam quàm proprijs hic sit uocabulis usus. Nam cum dixisset, τὸ σῶμα δ' ἐπιτοῦς καυροῦς, non subiecit σῶμα τῶς, nec βεβαλὸν μὲν, sed ἀγχινοῦς ἡσίοαδ, ἡδὲ λῆγω ἡδὲ ἔργω, quod ἀγχινοῦς, id est, solertia sit proprium, id quod conuenit, ex tempore quasiq; in momento inuenire. Quod uerò deinde apud autorem sequitur, Commodorum omnium experientiam habere, & hoc rectè ab autore adiectum est: non quod prudentiæ sit opus, ut superiora, sed quod ijs explicatis, ad prudentiæ concausas & partes iam sibi uiam muniat. De quibus in ijs, quæ sequuntur differens. Atenim memoria, inquit, experientia, solertia, industria, & consilium, aut à prudentia

prudentia horum quodlibet oriundum est, aut eandem subsequitur: aut horum quædam prudentiæ ueluti concausæ sunt, quemadmodum experientia & memoria: quædam uerò, ut partes eiusdem, ut consilium & solertia. Sed cum de his tanquam addubitans agat autor, quid potissimum aut quomodo dicat, operæ precium arbitror fuerit, dubitationis ratione ac partibus & quasi membris prius expositis, deinceps quid de singulis sit iudicandum ostendere. Est igitur tripartita quæ apud autorem est dubitatio, sed cuius tertium & postremum membrum bipartito rursus sit distributum. Querit autem & ambigit de quinque istis, memoria dico, experientia, solertia, industria & consilio, utrum à prudentia sint oriunda, ut horum omnium ipsa sit propria ac princeps & per se causa, fons & origo, an ex consecutione quadam & accidente eam sequantur: an horum potius neutrum, sed alia quadam ratione ad ipsam sint affecta: neque uerò eadem omnes, sed hæc alia, illa item alia. Verum non omnium originem eam esse posse, hinc statim perspicuum est, quod multos memoria polleere multiplicemq; rerum experientiam habere animaduertamus, qui prudentes tamen nec sunt, nec fuerunt, ut horum ullo modo causa censeretur. Quod uerò nec ipsam consequantur omnia, probare haud difficile fuerit, cum horum nonnulla prudentia

E tiam

tiam antecedere uideamus, ut memoriam & experientiam. Nam id ex ijs, quæ primo libro τῷ μετὰ τὰ φυσικὰ ab Aristotele dicuntur, perspicuum est: cognoscetur autem & ex ijs, quæ deinceps dicemus. Ab istis igitur duobus membris descendens autor, in tertio acquiescit, & horum quinque non unam naturam esse statuit, nec pari ratione ad prudentiam se habere: sed horum alia prudentiæ ueluti concausas esse inquit, alia quasi partes. Et concausarum quidem rationem subire, memoriam & experientiam, partium autem, consilium & solertiam: de quinta, industria nimirum, nulla facta mentione. Sed nos singula diligentius perpendamus, à memoria & experientia exorsi, quas noster autor prudentiæ ueluti concausas facit. Scire igitur oportet, ex Platonis sententia causas communius appellatas in ueras propriasque dictas causas, (huiusmodi autem sunt, finis, & efficiens, ipsumque præterea exemplar) & in concausas, quæ Græcis συνοὐτίαι dicuntur, (cuiusmodi forma est & materia & instrumentum, simpliciterque quæ eiusmodi sunt, ut sine his quid fieri aut esse nequeat) sectionem recipere. In harum igitur, posteriorum dico causarum numero & experientiam & memoriam cum noster reponere uideatur autor, age uideamus, rectène an secum id ab ipso fiat. Certè quod ex his prudentia, ut & ea, quæ ipsi sunt cognata, ars & scientia

entia auctore Aristotele, tum ortum tum incrementum habeat, hinc arbitror perspicuum fuerit. Nam si memoria quidem est, ut uult in Platonis Philebo Socrates, αἰσθητικὴ σωτηρία, id est, sensus conseruatio, siue, ut nonnulli uniuersaliter definiunt, ἡ τῶν πάσων ἐγνωσμένων κατὰ χεῖρ, id est, eorum quæ olim cognita sunt retentio, siue, ut alij, ἕξις καθεκτικὴ ὑπολήψεως, quod est, habitus opinionis custos & conseruator: experientia uero, ἡ τῶν πλείστων ἢ κατὰ τὸ αὐτὸ ἐρωτησίων ἢ τοῦ κατὰ φύσιν, ἢ τῆς ποσότητος ἢ τῆς μνήμης, quæ sunt, eius quod sæpenuero ac eodem modo conspectum est & apparuit, aut comprehensio, aut obseruatio & memoria: omnis autem quæ cogitatione ac ratiocinatione conciliatur cognitio, cuiusmodi & prudentia est, ex amegressa & anticipata oritur notitia, nemini dubium esse potest, quin quæ particularium uisorum ac notionum tum retinendum obseruandi, colligendi & conseruandi uim obtinent facultates, ad prudentiam quoque comparandam sint necessariae. Quare in prudentiæ causarum generaliter dictarum numero, his reponendas esse constat. Cæterum quoniam nec prudentiæ fines, nec exemplaria, id enim per se manifestum arbitror, statui possunt, sed nec efficientes eius censeri causæ, quæ enim queant, non solum diuersi à prudentia generis cum sint, sed etiam inferioris & deterioris? (est enim

ARISTOTEL. DE VIR-

hæc, rationis compos & particeps seu habitus seu facultas, illæ uerò eiusdem expertes non ad causas propriè acceptas, has pertinere perspicuum est. Concausæ igitur sint oportet. Sed cum triplex & harum sit differentia, minimè quidem prudentiæ forma, memoria & experientia fuerit (neque enim quod deterius est præstantioris forma esse potest) sed materia quædam, seu potius instrumentum, certè eiusmodi, quæ sine quibus non, ὡς οὐκ ἄνδρ, Galeno ad imitationem Platonis appellantur. Ac experientia quidem & memoria, eam quam diximus, ad prudentiam rationem obtinent. Consilium autem & solertia non item, sed sunt eiusdem quædam partes seu species, quemadmodum & σάφεια, id est, intelligentia, cuius tamen hic mentionem non facit, ut est à nobis exquisitè satis libro quinto commentariorum in Cebetis tabulam explicatum: quæ si quis cognoscere cupiat, inde petat.

Nos autem ad Δεινότητα, id est, industriam progressi, quomodo & hæc ad prudentiam sit affecta consideremus, illud tamen prius si admonuerimus, apud Stobæum, unde nonnulla hic restituiimus, loco Δεινότητ & malè legi Δεξιότητα. Videtur autem hæc & ad prudentiæ concausas pertinere, ex ijs, quæ ab Aristotele libro sexto Ethicorum dicuntur, ubi descripta prius hac facultate, quod nimirum eiusmodi sit, ut quæ ad propositum scopum pertinent, ea & obire &

exe-

TVTIBVS LIBER.

exequi possit, post alia nonnulla hæc subiicit. Ἐστὶ δὲ φρόνησις οὐχ ἢ δάσκαλις, ἀλλ' οὐκ ἄνδρ φθὶ δυνάμει ταύτης, id est, Est autem prudentia non hæc facultas, sed non sine hac ipsa facultate, manifestè ostendens ad materiales & organicas causas, & sine quibus quid fieri & esse nequit, & hanc spectare facultatem. Sed his explicatis, tempus est, ut ad sequentia pergamus. Neq; enim id expectet quispiam, ut in his commentarijs plenè de uirtutum causis & concausis, partibus, symptomatibus & id genus reliquis differamus, sed meminerit enarratoris nos nunc officio fungi: illa uerò alteri operi reseruare.

ΠΡΑΟΤΗΤΟΣ.

Πραότης δὲ ἔστι, ὅ δάσκαλις φέρει μετρίως ἐγκλήματα καὶ ὀλιγωρίας· καὶ τὸ μὴ ταχέως ὀρμαῖν ἐπὶ τὰς τιμωρίας· καὶ ὅ μὴ εὐκίνητον εἶναι πρὸς τὰς ὀργάς· ἀπικροῦ δὲ τῶν ἡδαι ἐπιφιλονεικοῦ, ἔχοντα δὲ ἕρεμαῖον ἐν τῇ ψυχῇ καὶ σαφισμοῦ.

QVAE LENITATIS.

Lenitatis uerò est, moderatè accusationes & despiciatōes ferre posse

E 3 se:

se: neque subito ad uindicationem
ruere: & haud facile ad iram incitari
posse: sed ingenio minimè amarum,
& à contentione alienum, quietem
& tranquillitatem in animo habere.

Quæ hic ab autore dicuntur, admodum aperta
sunt, ut longa in his explicatione non sit opus. Dicit
igitur lenitatis, quæ animi & iræ uirtus quedam est
moderatrix, proprium seu opus, seu officium esse,
moderatè accusationes & despicationes ferre posse,
id autem est, ut nec cum ab amicis moneamur, obiur-
gemur, & reprehendamus nostræ utilitatis causa, id
egrè feramus ac indignemur, sed si quidem merito id
faciant, corrigere & emendare, quod uitio uertitur
& redarguitur studeamus: sin immerito, placidè nos
excusemus & purgemus quæ res ad uitã honestè &
cum uirtute degendam maximè est utilis: nec cum ab
hostibus, quiq; nos oderunt, increpemur & exagite-
mur, contumeliam patiamur & despiciatui ducamur,
excandescamus, animus ardeat & cor ira cumuletur:
sed & hæc placatè & moderatè feramus, optimi re-
gis Davidis in hoc exemplum, cum Semèi maledictis
ipsum insectaretur, secuti. Atque hoc primum huius
uirtutis est opus. Proximum, sed quod cum priore ne-
cessario

cessario cohercat, non subito ad uindicationem ruere,
sed hic rursus animo ac furore represso, adhibitaq; ra-
tione & iudicio, si quidem leuior culpa esse uideatur,
& amicus, qui in nos peccauit, id sequi, quod apud
Terentium inquit Clitipho:

Nã & cognoscēdi et ignoscēdi dabitur peccati locus:
quod hæc ipsa pacabilitas, inquam, maximè laudabi-
lis in homine sit affectio, quam Greci nunc ευγνωμο-
σάωλω, interdum & γνώμω uocant, de qua sic in-
quit & præcipit Theognis:

Γνώμης δ' οὐδ' ἐμ' ἄμεινον ἀνὴρ ἔχει γενεῆ αὐτοῦ,
οὐδ' ἀγνωμοσάωνος κύρην ἀνιερῶτορον.
κύρνε μὴ ἀνδρασι πάντα κατὰ θνητοῖς χαλεπαίνῃ.
Γιγνώσκω, ὡς νῦν, διορ' ἕκαστος, ἔχεις
αὐτὸς ἐνὶ στήθεσι, καὶ ἔργματα. Τὸ δ' ἴδιον
τῶτ' ἀδίκῳ μέγα κερ πῆμα βροτοῖσι μ' ἐπὶ.
Εἰ δ' μὴ χεῖρον, τ' δ' ἄμεινον ἔργον ἕκαστος.
οὐδεὶς δ' ἀνδρῶπων αὐτὸς ἅπαντα σοφός.

Si uerò noxia & iniuria grauior fuerit, eiusq; autor
inimico in nos animo, ulciscendi libidinem & sic ni-
hilominus refrenare atq; coercere, diuini præcepti
memores, quo iubemur, nos ipsos non ulcisci, sed iræ
locum dare, cum, ut scriptum est, mea est ultio & ego
retribuam, dicat Dominus. Neq; tamen propterea à
nobis, uel etiam alijs, quorum ad nos defensio perti-
net, si possumus, iniuriã nō propulsare debemus, (Est

ARISTOTEL. DE VIR-

enim aliud iniuriam propulsare, & dolorem propter eam illatam, ut loquitur Seneca, reponere) sed id cauere ne nimis auidè in eum, qui in nos aut in proximos iniuriosus est, inuadamus: & si omnino ad eius emendationem animaduersione & castigatione aliqua opus esse uidebitur, ea primum contumelia uacare debet: deinde non ad priuatam punientis aut castigantis, sed publicam utilitatem referri: ad hæc & modi & temporis habenda ratio. Cæterum post has duas sequitur tertia quedam eiusdè operatio, quam quispiam fortasse secundæ præponi debuisse nec malè existimauerit. Nam siue iram innati caloris feruorem, ex desiderio ulciscendi eius, qui iniuriam fecisse uidetur, ortum, siue libidinem puniendi eius, qui uideatur lesisse iniuria, esse definiamus, ad hanc certè incitari, prius fuerit, quàm ad uindicationem prorumpere. Sed eam ob causam ab autore forsitan postposita est, quod perfectius quiddam, quàm altera illa sit. Minus enim est, aliquid per iram non facere, nec eam in actum erumpere sinere, Ulyssem imitatum, de quo Homerus.

Pectora percutiens dictis, cor comprimit hisce:

Cor tolera quondam multò grauiora tulisti:

maius autem ea omnino præter modum ac rationem non commoueri, nec irasci. Neque enim hoc præstare cuiuslibet fuerit, sed eius demum, cui hoc, quod sequitur,

TVTIBVS LIBER.

quitur, ad sit, ingenioq; cum sit minimè amaro, & à contumione, quàm *Ειλονεκία* Græci uocant, alieno, quietem & tranquillitatem in animo habeat, omniq; perturbatione careat, quæ mihi ad lenitatis causas pertinere uidentur.

ΑΝΔΡΕΙΑΣ.

Ανδρείας Δέ ὄσι, δ' δύσκληκτον εἶναι ὑπό φόβου πῶν πρὶ τὸν θάνατον· καὶ τὸ εὐδασθῆναι ἐν τοῖς δαυοῖς· καὶ δ' εὐτολμομ πρὸς τοὺς κινδύους· καὶ δ' μάλλον αἰρεῖσθαι τεθνήσκειν καλῶς, ἢ ἀσχεῖως διασωθῆναι· καὶ δ' νίκης αἴτιον εἶναι· ἐτι δὲ ἀνδρείας ὄσι, καὶ δ' πονεῖν, καὶ καρτερεῖν, καὶ αἰρεῖσθαι. Ἐ δαύασι. πρὸς περὶ τῆ ἀνδρείας, καὶ ἡ εὐτολμία, Ἐ ἡ εὐφυχία, καὶ δ' θάρσος, Ἐ δ' θράσος· ἐτι δὲ Ἐ ἡ εὐλαπονία, καὶ ἡ καρτερία.

QVAE FORTITVDINIS.

At fortitudinis est, non facile mortis terrore horrescere: fidem in aduersis esse, bene animatum ad pericula: potiusq; honestè mori expetere, quàm turpiter seruari in-

E s colu

columem: uictoriae causam esse: fortitudinis insuper est, laborem suscipere, patientem tolerantemque esse, uelle & posse. Subsequitur autem hanc, animositas, alacritas, fidentia, confidentia: Insuper autem nauitas & tolerantia.

Quae ad fortitudinem pertinent enumeraturus autor, ab eo incipit, in quo primo ac maxime haec spectatur uirtus. Est autem id mortis terrore non horrescere. Nam cum terribilium multa sint genera, non aliud certe homini, ut ex anima & corpore constat, formidabilius est morte, quae ultima linea rerum, ut inquit ille, esse uidetur. Ad hanc igitur intrepidum animum habere, & immortalitatis meliorumque in altera & futura uita expectatione ipsam contemnere & pro nihilo ponere, primum ac praecipuum eius fuerit opus. Proximum autem, in aduersis fidentem esse, non animi duritia & stupore, aut alia quapiam occasione: sed ex uera animi generositate, quodque intelligat non cedendum malis, sed contra, ut inquit poeta, audentius eundem. Tertium uero, bene animatum & ad pericula intrepidum esse, non praecipiti furore mentisque caecitate, neque periculi aut eius magnitudi-

nia

nis ignorantia, inconsiderataque temeritate, nec propter inanem & tenuem spem ac fiduciam, neque uanam gloriam, aut adumbratam opinionem honestatis: sed solidam, ueram & expressam, & quod persuasum sibi habeat penitusque animo eius sederit, nullum tam magnum periculum esse, quod non ipsi potius sit adeundum, quam deserendum officium. Eoque recte quarto loco hic subicitur, Potiusque honeste mori expetere, quam turpiter seruari incolumem, quod quam uim habeat, ex iam dictis perspicuum est. Quod uero deinceps sequitur, uictoriae causam esse, id ipsum peculiare quoddam huius uirtutis symptoma continet. Nam cum animosae partis occasione ad uictoriae, ut est a nobis libro quarto commentariorum in Cebetis tabulam explicatum, naturalem obtineamus conciliationem, hanc certe, quae ipsius per se, eiusque proprii operis, animi nimirum excelsi & inuicti magnitudinis & roboris occasione est uirtus, uictoriae nobis consequendae potissimum esse causam, rationi consentaneum est. Et quoniam uictoria sine labore corporis atque animi contentione comparari nequit, opus autem sit ad ipsam tum uoluntate, tum facultate & uiribus quae uoluntati respondeant, non male subiecit autor, Laborare, seu laborem suscipere, & patientem tollerantemque esse, uelle & posse. Ceterum quod in sequentibus inquit. Subsequitur autem hanc animositas,

ARISTOTEL. DE VIR-

timositas, alacritas, fidemia, confidentia, de duobus quidem prioribus satis constare uidetur, hæc inter fortitudinis symptomata, non malè numerari. De posterioribus autem, non immerito quis ambigat, putetq; ab ipsius natura ea esse alieniora, quod immoderationis cuiusdam nomina esse uideantur, si non utrunque, ac alterum saltem. Verum ut hoc, quod dico, rectè intelligatur, quid horum quodlibet sit definiamus, & primo quidem animositatem & alacritatem. Est igitur εὐτολμία, quam animositatem uertimus, animi recta in aduendis periculis affectio ac promptitudo: quemadmodum εὐψυχία, ut arbitror, quam alacritatem interpretamur, in sustinendis rebus arduis & difficilibus animi excelsi atque inuicti magnitudo ac robur. Sed hæc quidem si duarum harum sit natura, hæc definitiones, nulli dubium, quin fortitudinis seu partes seu species quedam sine censenda. Verum enim uero dicat aliquis, si fortitudinis hæc sunt species, quomodo ipsam subsequi dicuntur? Ratio enim exigere uidetur, ut contra potius statuamus, quod hæc fortitudo subsequatur, quemadmodum hominem animal. Nam si homo est, animal est: non autem e contra, si animal, homo. Ad hæc dicimus primo quidem, quod τὸ πᾶσι περὶ τούτου uocabulum latius nunc usurpet, pro eo, quod quoquo modo ad naturam alicuius refertur. Deinde uerò nec inconueniens esse, si ad ge-

114

TVTIBVS LIBER.

nus sequi species dicamus, eò quod ex huius diuisione resultent. Tertio autem partium magis hæc, quàm specierum ad fortitudinem rationem obtinere. Neq; enim ipsarum utralibet fortitudo rectè statuatur, sed habitus quidam tum his tum reliquis suis numeris & partibus perfectus expletusq;. Atq; animositatis & alacritatis hæc est ratio. Fidentiam autem & confidentiam antequam definiamus, distinctionis cuiusdam prius meminisse non abs re fuerit, quæ apud Ammonium inuenitur in libro πρὸς τὸν ὁμοίωρον καὶ Διαφορῶν λέξεων. Inquit igitur hoc modo: θράσος καὶ δάρσος Διαφέρει. θράσος μὲν γὰρ ὅστις ἀλογος ὄρμη. δάρσος δὲ ἡ ἔλλογος ὄρμη. quod est, Confidentia & fidemia differunt. Nam confidentia quidem irrationalis est appetitio. Fidentia uerò rationalis est appetitio. Quæ non harum sunt uocum definitiones, sed orationes tantum, quæ hæc à se mutuo separent. Fidentiam autem Cetero libro de Inventionem secundo, hunc in modum definit. Fidentia est, per quam magnis & honestis in rebus multum ipse animus in se fiducie certa cum spe collocauit. Cæterum eodem in libro audaciam, quæ eadem & confidentia alibi ab ipso appellatur, nos autem ut uocum, quæ apud Græcos est, affinitas maneret, hoc nunc nomine uti maluimus, fidentie non contrarium, sed appositum ac propinquum, & ta-

melis

ARISTOTEL. DE VIR-

men vitium esse statuit. Quae si uera esse, & recte se habere recipimus, erit quidem fidentia, aut recta animi affectio, & proinde uirtutis huius, ut & superiora, pars quaedam, aut certe facultas aliqua & uis media, quae & ab experientia & arte, ira & furore ac insania ortum habere potest: potest autem & à natura recta; educatione, ut nimirum perinde ad fortitudinem se habeat, fidentia, atq; ad prudentiam industria. Sed utroq; modo rectè ad hanc uirtutem referetur, atq; inter ea reponetur, quae ad ipsius naturam pertinent. Confidentia autem seu audacia, cum irrationalis sit animi motus, & in uitio habenda, quomodo huc reducatur non uideo: sed nec apud Ioannem Stobaeum additur, nisi forte eam ob causam id ab autore factum dicamus, quod, ut superius diximus, hoc uitium uirtutis speciem ementiatur, ac propemodum eodem, quo fortitudo, modo in terribilibus se habeat, ut facilis sit propter affinitatem, à fortitudine ad hoc uitium declinatio. Reliqua, quae sequuntur duo, eorum alterum & posterius ἡμιτελής ἀρετή à Theage esse statuitur, uia nimirum ad fortitudinem quaedam, alterum uero & prius eiusmodi est, ut sine eo fortitudo esse non possit. Definitur autem nauitas quidem, quae φιλοπονία est Graecè, à nonnullis διάθεσις ἰσχυραστική τῶν ὑπὲρβαλλόντων, ab alijs uero, ἕξις ἐκόνσις ἀποτελεσματική, οὐδ' ἂν προέλκηται
ὁ λόγος

TUTIBVS LIBER.

ὁ λογισμὸς, ἀδιάβλητος πρὸς νόμον, quae sunt, affectio conuenientium effectrix: & habitus ultionis seu spontaneus eorum, quae uult ratio, perfectior, à labore inuictus. Sic enim δ' ἀδιάβλητος hoc loco interpretor, quod tamen proprie significat, talem esse hunc habitum, qui à labore non arguatur, sed huic facile, ut loquitur Horatius, responset. Tolerantia uero, quam καρτερία Græci nominant, δύναμις ἐμμετρική πόνοις καὶ ὑπομετρική λύπῃς, ἕνεκα τοῦ καλῶς. id est, facultas quae in laboribus perseueret ac permaneat, doloremq; perpetiatur & sustineat honestatis causa. Et quae ad fortitudinem referuntur haec sunt: quae uero ad frugalitatem, ea sunt eiusmodi.

ΣΩΦΡΟΣΥΝΗΣ.

Σωφροσύνης δὲ ὅστις, δ' μὴ θαναμάζερ τὰς ἀπλάυσεις τῶν σωματικῶν ἡδονῶν καὶ δ' εἶναι πάσης ἀπολαύσεως ἀχρεῖας ἡδονῆς ἀνορεκτόν καὶ τὸ φοβεῖσθαι καὶ τὴν δικαίαν ἄδυσαν. Ὁ τὸ τετάθαι πρὸς τὸν βίον ὁμοίως ἔντε μικροῖς καὶ μεγάλοις. πρὸς πέτη δὲ τῆς σωφροσύνης εὐταξία, κοσμίαις, αἰδώς, εὐλάβεια.

QVAE FRUGALITATIS.

Frugā-

ARISTOTEL. DE VIR-

Frugalitatis autem est, corporum uoluptatum fruitiones non admirari: nulla turpis uoluptatis appetere oblectamenta: iustam etiam libertatem & licentiam reformidare: animum in uitam intentum in paruis similiter & magnis habere. Cæterum frugalitatem subsequitur modestia, elegantia, pudor, uerescundia.

Quoniam, ut prius dictum est, cum perfectè ratio in cupiditatem dominetur, absoluta in animo existit uirtus, quam frugalitatem seu temperantiam appellare licet, merito primum & perfectissimum eius fuerit opus, corporearum fruitiones uoluptatum non admirari. Corporeas autem uoluptates intelligere oportet eas, quæ cum suauitate quadam percipiuntur sensibus, potissimum autem tactu & gustatu, qui sunt sensus ex omnibus maximè uoluptarij, quiq; dulcedine præter cæteros commouentur. Sunt autem eiusmodi uoluptates & turpes hominèq; adeò indignæ, ut quæ sint nobis cum pecudibus ad pastum abiectis communes, & pestiferae atque nocentes, quæ in ani-

num

TVTIBVS LIBER.

num grassentur, ipsumq; non solum in turpissimam redigant seruitutem, sed etiam tanquam clauo quodam, ut in Phædone inquit Socrates, ad corpus peritus affigant, eoq; qui inde oritur, tumultu & agitatione compleant. Harum igitur nullam admirari, nec uisendam ac pulchram ducere, primum est huius uirtutis opus: Ad quod proximè sequitur, nulla turpis uoluptatis, cuiusmodi corporeas esse diximus, oblectamenta appetere. Nam qui harum admiratione non afficitur, nec dignas ipsas ulla emulatione censet, quæ tandem has ratione expetat, ac non potius aspernetur ac respuat, quas turpes esse & perniciosas cognouerit? Et quoniam multa licent, sed non omnia, ut inquit Paulus, conducunt, non solum temperanti e fuerit, turpes & omnium iudicio infames, aut etiam ueritas uoluptates declinare ac fugere, cuiusmodi sunt, quæ ex stupris, corruptelis, adulterijs & incestis queruntur: sed etiam eas metuere suspectasq; habere, quæ legibus, quæ more maiorum institutisq; conceduntur, ut sunt amores meretricij, concubinatus, complexus & oscula, quæ quàm sint periculosa, pulchrè libro primo τῆς ἀπομνημονεύματων apud Xenophontem docet Socrates, Critobulum insectans & exagitans, quod facie pulcherrimum & formosissimum Alcibiadis filium osculari esset ausus. Atque hoc est, quod iustam etiam libertatem & licentiam

F reform-

reformidare, inquit autor. Sed qui hoc modo erit affectus, is mihi non solum, quod Zeno iubet, facturus uidetur, ut omnia tute cauteq; agat, tanquam paulo post apud pedagogos se defensurus & pro se causam dicturus (appellabat enim sic uir ille hominum uulgus, qui ad proximos increpandos prompti sunt & parati, etiamsi nemo huc eos prouocet) sed etiam seipsum maxime, ut in aureis carminibus precipit Pythagoras, reueritus, animum semper in uitam intentum habebit, inquirens in se, atque ipse sese obseruans in minimis aequè ac maximis,

Ne quid hiet, ne quid protuberet: angulus aequis
Partibus ut coeat: nil ut deliret amussis.

Sit solidum quodcunq; subest: nec inania subitus
Indicet admotus digitis pellentibus ictus.

Et haec quidem, hisq; similia frugalitatis seu temperantiae sunt officia. Quod uerò deinceps subiicitur, Ceterum frugalitatem subsequitur, modestia, elegantia, pudor, uerecundia, scire oportet, horum quaedam symptomata esse temperantiae, aut potius partes, ut modestiam & elegantiam, quaedam uerò causas, non huius tantum, sed uirtutis uniuersae, quemadmodum probabimus, si prius tamen quid horum sit unumquodq; explicauerimus. Est igitur eutaxia, quam modestiam Cicronem imitati interpretamur, duplex: alia, quae ad prudentiam pertinet, eiuq;

eiuq; pars est quaedam, ut est à nobis libro quinto commentariorum in Ceбетis tabulam traditum, quam hoc modo, nec male mihi definiuisse uidentur Stoici, εὐταξία ὄσις, ὑπόσκημη τάξεως καὶ μέτρου τῶν τε πρακτέων καὶ τῶν λεκτέων. quod est, modestia est, sciencia ordinis ac modi agendorum & dicendorum: alia quae ad temperantiam refertur, quam hac ratione à quibusdam explicatam inuenio. εὐταξία ὄσις, ἔξις τάττουσα καὶ διακοσμοῦσα τὰ ἐν τῇ ψυχῇ ὡς ἄδη, καὶ ὑπόσκημῶσα τὰ χεῖρα ἐν ἡμῖν πρὸς τὰ κρείττω. id est, Modestia est habitus ordinans & componens animi affectus, & quae in nobis deteriora sunt, ad praestantiora conuertens. Ipsam autem κοσμιότητα, interdum quidem non admodum curiosè ab ea, quam dixi, εὐταξία separant, sed pro eadem habent, eodemq; planè definiunt modo: interdum uerò in gestus & cū corporis tum animi motuum quadam concinnitate & moderatione, ad haec uictus uestituaq; non odiosa, neque exquisita nimium munditia ponunt. Ex quibus manifeste intelligi potest, rectè inter temperantiae seu frugalitatis partes, hos habitus numerari. Sed pudorem quidem, cum, ut inquit Aristoteles, metum quendam infamiae definiant, uel, ut alij, quod tamen idem ualet, consequentis ignominiae expectationem, εὐλάβειαν autem, quam modò uerecundiam, modo cautionem uertunt, odij

ARISTOTEL. DE VIR-

offensionisq; factam cum ratione declinationem, quis non animaduertat, à vitijs quidem abstinentiæ & recessus, ad virtutes autem progressionis, has non minimas esse occasiones, quæ & Platonis & Hippodami Pythagorei est sententia. Sed his explicatis ad continentiam progrediamur, & quæ ad ipsam pertinent consideremus.

ΕΓΚΡΑΤΕΙΑΣ.

Εγκρατίας δέ ὄστι, ὅ δαύαδς κατάχαρ τῶ λογισμῷ πλὴν ὑπὸ θυμῶν ὀρμῶσαμ ἐπὶ φάυλας ἀπολαύσεις, καὶ ἡδονάς· καὶ δ' καστρεῖν, καὶ ὅ ὑπομνήμιδον εἶναι φησὶ φύσεως ἐνδείας καὶ λύπης.

QUAE CONTINENTIAE.

Continentiæ uerò est, ad malas oblectationes & uoluptates prorumpentem cupiditatem ratione cohibere posse: tolerare, quæq; naturæ infesta sunt indigentiam & dolorem sustinendi facultate præditum esse.

In temperantiæ & continentiæ definitionibus explicandis, itemq; ijs, qui his oppositi sunt habitus, intempe-

TVTIBVS LIBER.

Intemperantiam dico & incontinentiam, satis à nobis multa sunt dicta, quæ si rectè sunt intellecta, non est, quod multum in his enarrandis opere insumamus. Nam primum & præcipuum imperfectæ huius uirtutis opus & officium esse, ratione cupiditatem, cum malas & noxias appetit uoluptates, ad easq; amplectendas prorumpere conatur, refrenare atq; coercere, & dictum est prius, & quam uim habeat explicatum. Illud autem quod sequitur, quodq; secundo loco eius officium esse statuitur, καὶ δ' καστρεῖν, id est, & tolerare, non nullam habere uidetur prima fronte difficultatem, quod ipsum inter ea quoq; numeratum inueniatur, quæ prius fortitudini sunt tributa. Sed scire oportet, ut ἐγκράτεια, sic & καστρεία, & τὸ καστρεῖν non uno dici modo, sed aliam quidem absolutè, quæ in resistendo fortiterq; labores & dolores perferendo cernitur, quæ ad fortitudinem refertur: aliam uerò non absolutè simpliciterq;, sed quæ famem, sitim, frigus, uigilias reliquasq; consimiles molestias uoluptatisq; priuationes perferimus, quæ de nunc auctori est sermo, quod & id, quod sequitur, manifestè ostendit, quæq; naturæ infesta sunt, indigentiam & dolorem sustinendi facultate præditum esse. Nam id præcedem̄is quædam esse interpretatio uidetur. Est autem & alia quædam apud Stobæum huius, quam dixi, interpretationis lectio, sed quæ commodè

ARISTOTEL. DE VIR-

expofita ferè idem ualeat. ὅτι ὑπομονητικὸν εἶναι τὸ
 εἶναι φῶς ἐνδύειας τε καὶ λύπης, quod est,
 eius quæ secundum naturam est indigentia & doloris
 sustinendi facultate præditum esse. In qua sanè ora-
 tione, indigentiam & dolorem secundum naturam,
 non sic intelligere oportet, ut sanitatem & bonam ha-
 bitudinem secundum naturam esse dicimus, quæ pri-
 ma & principali ratione à natura fiunt, & ad rei ab-
 solutionem perfectionemq; pertinent, sed ut morbum
 & senium, quæ etsi in nature corruptionem & in-
 teritum uergant, quia tamen ex naturalibus atq; in-
 sitis causis plurimum ortum habent, secundo quodam
 modo ac ratione & hæc secundum naturam esse di-
 cuntur.

ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ.

Δικαιοσύνης δὲ ὅστις, ὅτι διανεμητικὸν εἶναι τὰ
 κατ' ἀξίαν, καὶ σώζειν τὰ πατρῷα ἔθνη καὶ τὰ νό-
 μιμα· καὶ ὅτι σώζειν τοὺς γεγραμμένους νόμους·
 καὶ ὅτι ἀληθεύειν ἐν ὅτι διαφέρουσι· καὶ ὅτι δια-
 φυλάττειν τὰς ὁμολογίας. ὅστις δὲ πρῶτον τῶν δι-
 καιοσύμων πρὸς τοὺς θεοὺς· εἶτα πρὸς τοὺς δαί-
 μονας· εἶτα πρὸς πατρίδα καὶ γονεῖς· εἶτα πρὸς
 τοὺς κατοικοῦντας· ἐν οἷς ὅστις ἢ εὐσεβεία, ἢτοι μέ-
 γ' ὄντα δικαιοσύνης ἢ πρῶτον ἄλλο.

TUTIBVS LIBER.

Ἐξ δὲ τῆς δικαιοσύνης καὶ ἡ ὁσιότης, ἢ ἡ ἀλήθεια,
 καὶ ἡ πίστις, καὶ ἡ μισοπονεία.

QVÆ IVSTITIÆ.

Cæterum iustitiæ est, suum unius-
 cuiq; pro dignitate & merito distri-
 buendi animo præditum esse, & pa-
 trias consuetudines & instituta ser-
 uare: scriptis legibus parere: in re se-
 ria ubiq; interest, ueracem esse: pa-
 ctis conuentisq; stare. Prima autem
 iustitia est erga deos: proxima erga
 demones: tertia erga patriam & pa-
 rentes: postrema erga eos, qui mor-
 tem obierunt: in quibus consistit
 pietas, quæ iustitiæ aut pars est, aut
 ipsam subsequitur. Comes autem
 est iustitiæ & sanctitas, & ueritas, &
 fides, maliq; odium.

Quod superius in iustitiæ definitione explicanda
 à nobis dictum est, id nunc manifestè patet, non de-

ARISTOTEL. DE VIR-

bere proprie, quod in definitione ponitur, δ Δικαιοσύνη, accipi, ut ea tantum iustitia, quæ particularis est, quæq; in distributionibus uel honoris, uel pecuniarum, uel aliarum uersatur rerum, quæ inter eos diuidua sunt, qui ciuili communitate inter se coniuncti sunt & consociati, significetur: sed communis, ut in uniuersam ualeat iustitiã, de qua Theognis.

Ἐν δὲ Δικαιοσύνῃ συλλήβηται πᾶσα ἀρετὴ σί. quod est,

Iustitiæ uirtus summam includitur omnis: ut ibi est explicatum. Nam hoc loco cum uniuersæ huius uirtutis opus, unde ea, cuius modo meminimus, definitio est facta, proposuisset dixissetq; , Iustitiæ esse suam cuiq; pro dignitate ac merito tribuere, quasi κατ' ἐπιπένησιν, id est, per expositionem subiicit, Et patrias consuetudines & instituta seruare: scriptis legibus parere: in re seria ubiq; interest, ueracem esse: pactis cõuentisq; stare. quorum illa quidem, Et patrias consuetudines & instituta seruare, ad Ius non scriptum: hoc uerò, scriptis legibus parere, ad Ius scriptum pertinet. De reliquis paulò post dicemus. Est autem εἰδόμενον, nos consuetudinem appellare possumus, ut Græcorum nonnulli definiunt, δ ὅτι ἐκαστὴ χώρα ἄγχαφορ Δικαιοσύνη, quæ mihi definitio latius aliquanto patere uidetur, & ea simul comprehendere, quæ instituta uocamus, Græci νόμιμα appellant.

Quare

TUTIBVS LIBER.

Quare Iurisperitorum magis mihi placet definitio, qui non solum in genere dicunt. Consuetudinem Ius esse, quod moribus constitutum est, sed eam proprie appellandam censent, quæ usu populi seruat, & mutari nonnunquam contrario usu solet. Νόμιμον uerò, quod institutum interpretamur. Ὅτι Δικαιοσύνη ἄγχαφορ μὲν, τεταγμένω δὲ καὶ κεκυρωμένω ὑπὸ τοῦ κυβερνήτου. quod est, Ius non scriptum quidem, sed constitutum & confirmatum ab ijs, qui autoritate pollent. Quæ mihi definitio exquisitior aliquanto uidetur, quàm ea, quanquam ab hac non multum distet, quæ institutum, Ius non scriptum esse asserit, quod tamen certum autorem habet, id est, magnum aliquem autorem, quem reliqui imitari non erubescant. Legem autem scriptam, at simplicissime definiamus, eam esse dicimus, quæ scripto sancit, quod uult, aut iubendo, aut uetando. Hæc igitur seruare, iustitiæ esse uult autor, patrias inquam consuetudines, instituta & leges scriptas: de quibus nonnullæ suboriuntur dubitationes, quæ deinceps exponendæ & examinandæ sunt. Dicat enim fortasse aliquis, & primum quidem quod ad consuetudinem attinet, quid si mala sit ea, quæ introducta est consuetudo, atque adeò perniciofa, puta talis, cuiusmodi describit aureum illud orationis flumen Ioannes Chrysostomus, Homilia contra eos, qui nouilu-

F S . nia

ARISTOTEL. DE VIR-

na obseruabant, & in urbe choreas ducebant, quae non solum puerilis ostentationis & ambitionis plurimum in se habebat, sed etiam impietatis, luxuriae, libidinis, intemperantiae, an & hanc seruare ac tueri iustitiae fuerit? Minime uero. Sed haec non consuetudo forte dicenda est, sed totum hoc, consuetudo mala, quod Philosophi cum huiusmodi uoces, quae in utranq; ualent partem, absolutè usurpent, in meliorem se ferè accipere soleant. Quanquam superest & alia huius dubitationis solutio, quod nimirum non hoc dixerit autor, absolutè consuetudines patrias seruandas esse, sed adiecerit, & legitimas, ut τὰ νόμιμα apud Græcos, non substantiuè, ut loquuntur grammatici, accipiamus, sed adiectiuè, ut sit nimirum tanquam distinctionis loco hic adhibitum, perinde ac si dixisset, iustitiae est patrias consuetudines seruare, eas inquam, non quae adulterinae sunt, sed legitimae. Fuerint autem tales, quae naturae ac rectae rationi non repugnent, sed potius consentaneae sint & congruentes. Atq; hanc quidem solutionem si recipimus, de altero, dico autem institutis, nihil est quod simus solliciti. Si uero haec minus alicui placeat, quam priore loco de consuetudine, eandem & de institutis afferemus, dicemusq; ea tantum ab autore instituta appellari, quae bona & recta sunt, & à sana mente ac sapiente profecta, non si quae insanus aliquis parumq; prudens

TUTIBVS LIBER.

dens iudicij errore introduxerit. De lege autem quid attinet dicere, quam cum propriè, quaeq; uerè hoc nomen mereatur definire uult Cicero, nunc quidem, rectam & à numine deorum tractam rationem, imperantem honesta prohibentemq; contraria, esse dicit: nunc uero, iustorum iniustorumq; distinctionem ad illam antiquissimam & rerum omnium principem expressa naturam, quam non nisi bonam esse posse perspicuum est, ut ei merito sit parendum. Quare haec seruare, rectè iustitiae esse statuit. Quod uero deinceps sequitur, in re seria ubiq; interest ueracem esse, hanc sententiam habet, ut cum, quae Platonis libro quinto de legibus est sententia, ἡ ἀλήθεια πάντων μὲν ἀγαθῶν θεοῖς ἢ γῆ, πάντων δὲ ἀνθρώποις ἦς, ὁ γῆρῆσεως μέλλω μακάριοι τε καὶ εὐδαίμων, ἢ ἀρχῆς εὐθυς μέτοχοι εἰν, ἵνα ὡς πλεῖστον χρόνον ἀληθῆς ὡς διαβιοῦσι τοῖς γούρ. ὁ ἄπιστος, ὡς εἰλον εὐδὲ ἐκδοιοι. quod est, Veritas omnium tum dijs, tum hominibus bonorum dux sit & conciliatrix: cuius, qui felix & beatus est futurus, ab initio statim particeps sit oportet, ut maximam temporis partem uerax transmittat. Nam sic fide dignus est futurus: indignus autem, qui uoluntario mendacio gaudet: iustitiae, quae uirtutem in se omnem continet, esse dicat, cum alijs omnibus in rebus ueritatem solcre, quod ut inquit Comicus,

Acti

ARISTOTEL. DE VIR-

Αὐτὸ κρᾶτιστόν ἐστι τὰ ἀληθῆ λέγειν,
 ἃ πάντι καὶ ἄλλοι τῶν ἐγὼ πῶρε γινώσκω
 εἰς ἀσφάλειαν τῶν βίῳ πλεῖστον μέσθω.

tum uerò præcipuè, in re seria & ubi interest, ut in testimonio dicendo, iureiurando, consilij communicatione alijsq; consimilibus rebus. Adhæc autem & iustitiæ proprium est opus, inquit, pactis conuentisq; stare, quod mihi admodum rectè ab autore dictum uidetur, cum sit fides, ut libro officiorum primo inquit Cicero, fundamentum iustitiæ, quam sic ibidem definit, ut sit dictorum conuentorumq; constancia & ueritas. Cæterum quoniam iustitia, qua de nunc agimus, ut libro Moralium quinto docet Aristoteles, ad alterum perfecta est uirtus, ex hac ad alterum affectione quasdam eius species, seu partes potius elicit ac constituit, inter quas etiam ordo quidam notatur. Itaq; iustitiam primam esse ait erga deos: ex gentiliū errore, qui deorum multitudinem introduxerunt, deos, non deum dicens. Nam nostra quidem religio unū tantum in personarum trinitate agnoscit Deum. Consistit autem iustitia erga Deum in his potissimum. Primum ut honestam ac rectam de eius numine opinionem fidemq; habeamus. Ad quam inducere & instituere nos poterit cœli & mundi, eiusq;, quæ in ipsis est, descriptionis, ornatus & ordinis notatio & animaduersio. Neq; uerò minus interim, sed certius etiā aliquan-

TVTIBVS LIBER.

aliquanto, quæ instinctu afflatuq; diuino de ipso prodita sunt, per sanctos prophetas & Apostolos uirósque apostolicos oracula. Deinde ut ipsum agnitum dignè sancteq; ueneremur & colamus: pro immensis quidem in nos collatis tum creationis, tum redemptionis, adhæc autem & conseruationis ac providentiæ ratione, beneficijs, sine intermissione ipsi gratias agentes: sacrificium autem facientes, non hircos & tauros ipsi immolando, cum iam inde à prophetarum temporibus hæc respuerit, & abominationem sibi esse, absente interna animi rectitudine, pronunciarit: sed hircorum & taurorum loco, quæ in nobis sunt rationis expertes affectiones, libidinem & iram reliquasq; perturbationes, ut sacræ loquuntur literæ, mortificantes, corpus peccati carnemq; exuentes, non præbentes membra nostra arma iniustitiæ peccato, sed præbentes nosmetipsos Deo uelut ex mortuis uiuentes, & membra nostra arma iustitiæ Deo: quæq; sola ad Dei similitudinem accedimus, ac boni ideæ expressius participes sumus, mentem ac rationem ab omnibus expurgatam perturbationum & irrationalis naturæ sordibus, imò nosipfos potius totos ritè ac legitime præparatos Deo holocaustum offerentes, non subiecta à filijs Aaron sacerdotibus flamma exurendum consumendumq;, sed cœlitus delapso igni, spiritus sancti ui & ardore, ad omne honesti iustiq; studium

ARISTOTEL. DE VIR-

diūm penitus inflammandum ac perficiendum. Atque in his ego, ut in genere dicam, primam, quæ erga Deum est, iustitiam potissimum consistere arbitror, omnesq; adeo, qui salutariter ab Ecclesia instituti sunt ritus ac solennes ceremonias eò referendas esse arbitror, non reijciendas ac assernandas, ut nonnulla hodiè faciunt cyclopica ingenia, quibus nihil esse pulchrum uidetur, quod non sit à maiorum & Ecclesiæ institutis diuersum. Secunda uerò & proxima, quam erga demones esse nos ter, inquit, autor, in quibus ceratur antequam exponamus, nonnulla prius de superiorum diuinorumq; ordine, ex ueterum philosophorum, in primisq; Hesiodi sententia adferemus. Voluerunt itaq; ueteres, ut autor est Iamblichus in libro de mysterijs Aegyptiorum, Chaldaeorum & Assyriorū, & Proclus in commentarijs in Alcibiadem Platonis priorem, cumq; his consensiens Hierocles in enarratione aureorum Pythagoræ carminum, primum quidem diuinorum esse ipsum bonum deosq; sequentes, ultimum particulares hominum animas ratione præditas. Inter hæc autem tanquam extrema, duo quæpiam intermedia esse, demones & heroës, illos quidem dijs uiciniores, eorumq; tanquam architectorum in opificio mundano eiusq; gubernatione ministros: hos autem animis humanis, qui & ipsi deorū nihilominus sint ministri. Itaque & hos & illos utpote intermedios

TVTIBVS LIBER.

medios diuina quidem ad nos, nostra uerò ad deos perferre. Ex quibus recta ratione quis usus animaduertat, ueteris & priscae religionis quedam hæc quasi uestigia in gemiliū scriptis conspici. Nam quod illi diuinorum primum esse inquit ipsum bonum, id est, summum & principem omnium autorem Deum, in hoc sane non falluntur. Quod uerò deinceps deorum, quandam multitudinem inuehunt, hic ipsorum error est proprius animiq; figmentum à ueritate alienum. Neq; enim plures omnino deī sunt, sed unus tantummodo, quem, ut diximus, personarum trinitate distinctum uera colit religio. Demones autem quos appellant, eos sacre literæ angelos nonnunt, qui sunt, ut à Græcorum Theologorum nonnullis definiuntur, οὐσία νοεραὶ, ἀσώματοι ἀπεξορισσάου, δεῶν λειτουργοὶ, χάριτι πλὴν ἀδωασίαν εἰληφῦια. id est, substantiæ mente & intelligentiæ uigentes, incorporeæ, cum libera uitam degemes uoluntate, Deo inseruientes, gratia immortalitatem assecutæ. ut ab alijs uerò, πνεύματα λειτουργικὰ, & ποσειλόμυα πρὸς κυρίῳ εἰς διακονίαν, quod est, spiritus administri, qui à Domino ad ministeria mittuntur. Cæterum qui ab illis heroës dicuntur, nihil aliud sunt, quam corporibus exuti iustorum & uirtute præditorum animi, quos tum diuos, tum sanctos usurpare atque appellare solemus. Argumento autem

ARISTOTEL. DE VIR-

autem fuerint quæ à Τzetze in enarratione τ' ἕρωων
 κ) ἡμωῶν Hesiodi partim ex Platone, partim ex alijs
 ueteribus de huius uocis etymologia adducuntur. Ad-
 scribam autem ipsius uerba, quo res perspicua ma-
 gis sit. ἥρωες, inquit, λέγονται, ἢ ἀπὸ τοῦ ἕρα, ἢ ἰου-
 ροῦ γῆς, κ) Διάλεκτον δὲ ἡς πᾶς ἀνδρῶν ἔ-
 ἥρωες ἀπὸ λέχθεις. ἢ ἀπὸ τοῦ ἀέρος. αἱ ψυχαὶ γὰρ
 τῶν ἀγαθῶν ἀνθρώπων διαζυγῆσαι σωματίων,
 καὶ ἐλλίνας, τὸν ἀέρα, περιπολοῦσαι ἐφορῶσι
 τὰ τῆδε. ἢ ἀπὸ τοῦ ἀριφοῦ, ὡς φησὶν Ὀρφεύς.

Μητέρα δ' ἕρωων ἀρετῶν ἀπὸ ἐνόθη κλύοντες.
 ἢ ἀπὸ τοῦ ἐράσεως καὶ μίξεως τῶν θεῶν. λέγουσι
 γὰρ ὅτι θεοὶ θνηταῖς γυναιξὶ μίγνυμιχοὶ ἐποίουν
 δ' τῶν ἕρωων γένεσιν. quod est, Heroës dicuntur,
 aut ab ἕρα, id est, tellure, seu terra secundum lin-
 guam: ex qua omnis homo heros dicatur: aut ab ἀέρε.
 Nam bonorum uirorum animæ corporibus exuta, ex
 Græcorum sententia, in ἀέρε circumuectæ, ea quæ hic
 sunt inspicunt ac procurant: aut à uirtute, ut inquit
 Orpheus.

Heroum matrem uirtutem concelebantes:
 aut ab amore & deorum congressu seu commissione.
 Nugantur enim ac fingunt deos mortalibus commi-
 stos mulieribus, heroum genus procreasse. Neque ue-
 rò multum ab his dissentiunt, quæ apud Varinum
 Phauorinum Camertem in explicatione uocis ἕρωες
 habentur,

TVTIBVS LIBER.

habentur, quæ si quis legere uolet, inueniet nimirum
 reiectis poëticis illis figmentis, id ipsum, quod dixi,
 uerum esse, animos bonorum simul & iustorum cor-
 poribus exutos, eos esse, quos illi ἕρωες appellarunt,
 eoq; omnem ueterum notionem tendere. Sed his ex-
 plicatis, redeamus ad illud, unde diuertimus, ostenda-
 musq; in quibus secunda uersetur iustitia, quam er-
 ga demones, id est, angelos esse, inquit autor, sub an-
 gelis fortasse & heroas, id est, diuos & sanctos com-
 prehendens, neq; uerò id male. Nam & nostræ literæ
 ἱσαγγέλης eos esse pronunciant. Dicimus igitur se-
 cundam hanc iustitiam in horum ueneratione qua-
 dam, quam & iustam quicquid excellit habet, consi-
 stere, sed quæ uniuersa ad Dei, boni omnis & excel-
 lentie autoris & fontis gloriam redundet, quod &
 de dilectione libro primo de doctrina Christiana præ-
 cipit Augustinus. Quod uerò deinceps sequitur, ter-
 tia erga patriam & parentes, scire oportet rectum
 & hic seruatum ordinem, cum patriam quidem præ-
 posuerit, subiecerit autem parentes. Caterum eam,
 quæ erga patriam est, iustitiam tum in libris de legi-
 bus, tum in Critone latius, legum & patriæ profopo-
 poeia introducenda, executus est Plato, altius etiam
 aliquanto repetito negotio. Nam primum eo explica-
 to, legum & iuris autoritate labefactata, Rempub.
 etiam & patriam labefactari & conuelli; deinceps
 G cuius-

cuiusmodi sit ius, quod inter patriam legesq; patrias, et quemlibet sit hominem, ex ea, quam ad se mutuo affectionem obtinent, unde uniuersæ erga patriam iustitiæ ratio peti debet, commodissimè demonstrans inquit. ἂν πρῶτον μὲν σε ἐγγυήσῃ αὐτὸν ἡμῶν, Ἐὰν Δὲ ἡμῶν ἔλαβε τὴν μητέρα σου ὁ πατήρ, ἢ ἐφύθουσε σε; φράσον οὖν, τῶτοις ἡμῶν τοῖς νόμοις, τοῖς πρὸ τούτων γάμοις μέμφῃ τί ὡς οὐ καλῶς ἔχουσι; οὐ μέμφομαι φαίλω ἄρ. ἀλλὰ τοῖς πρὸ πλὴν τοῦ γυμνασίου τροφίω τε καὶ παιδείᾳ, ἢ ἢ καὶ σὺ ἐπαιδεύθης; ἢ οὐ καλῶς προσέτατον ἡμῶν οἱ ἐπὶ τῶτω πεταγμένοι νόμοι πρᾶγγελλοντες τῷ πατρὶ τῷ σὺ, σὲ ἢ μουσικῆ καὶ γυμνασικῆ παιδείᾳ; καλῶς φαίλω ἄρ. id est, Nonne primum quidem te genuimus, et per nos matrem tuam in uxorem accepit pater, teq; seuit ac procreauit? Dic igitur, hâsne ex nobis leges, quæ ad nuptias pertinent, in aliquo culpas, tanquam minus rectè latas? Minimè uerò, dixerim. Quid quæ ad procreati educationem et eruditionem, qua excultus es, spectant? An non rectè, quæ ex nobis in hoc constitutæ sunt leges, patri tuo iniunxerunt, ut te in Musica et gymnastica erudiret? Rectè sanè dixerim. Ex quibus perspicuè uidere est, patriam cōmunem quandam omnium nostrum parentem esse, immo etiam sanctius augustiusq; quid, ut eam libro quinto de legibus non dubita-

uerit

uerit Plato dominam, quæ Dea esset ipsa, mortalium appellare, arbitror, quod ipsi non solum quod simus, sed etiam quod bene nobis sit, secundum Deum, magna ex parte acceptum referre debeamus. Quam quidem cum ad nos relationem, seu affectionem dicere maus, obtineat, operæ precium est uidere, quomodo et nos uicissim ad illam affecti simus, quidq; ipsi debeamus: quod cum pulchrè in sequentibus à Platone explicetur, neque quicquam ferè sit, quod magis omnium scire ac perpendere hodiè intersit, in tanta præsertim malæ consuetudinis corruptela, qua quilibet etiam contra leges et maiorum instituta conspiret audeat, quæ res in quam multarum rerum publicam perniciem ac interitum uergat usu quotidiano discriminis, non grauior eum locum, quamuis longiorem, huic adscribere, eoq; magis, quod et eum, quæ erga parentes est, iustitiæ rationem quodammodo simul explicet. Habet autem se hoc modo: ἔϊερ, ἐπειδὴ Δὲ ἡμῶν ἐγγύς τὸ καὶ δεξιόφης καὶ ἐπαιδεύθης, ἔχουσι ἄρ ἐπιπῶν πρῶτον μὲν, ὡς οὐχὶ ἡμέτερος ἡδὲ καὶ ἐκγονός καὶ δῶλός, αὐτὸς τε καὶ οἱ σοὶ πρόγονοι; καὶ ἐν τῶτω οὕτως ἔχῃ, ἂν δεξιόφης οἱ εἶναι σοὶ τὸ δίκαιον καὶ ἡμῶν, Ἐὰν ἄρ ἡμῶν σὺ ὑπὸ χερῶν μου ποιῆς, ταῦτα καὶ σὺ ἀντιποιῆς οἱ δίκαιον εἶναι; ἢ πρὸς μὲν ἄρα σοὶ τὸν πατέρα οὐκ ἔστις ἢ τὸ δίκαιον, καὶ πρὸς δεξιόφην, εἶ

G 2 σοι

ARISTOTEL. DE VIR-

σοι ὡς ἐτύγχανεν, ὡς π' ἀπὸ πάσης, ταῦτα καὶ
ἀνὰ ποιῆν, οὔτε κακῶς ἀκδόντα ἀνὰ λέγειν, οὔτε
τυπρόμυθον ἀντιτύπην, οὔτε ἄλλα τοιαῦτα πολ-
λά, πρὸς δὲ πλὴν πατρίδα ἄρα, καὶ τοὺς νόμους
ἴζεσαι σοι; ὡς ἐὰν σε ὠλιχεῖω μὲν ἡμεῖς ἀπολ-
λαύαι, Δίκασον ἢ γ' ἄλλοι εἶναι, καὶ σὺ δὲ ἡμᾶς
τοὺς νόμους καὶ πλὴν πατρίδα κατ' ὅσον Δάσασαι
ὠλιχεῖσθαι ἀνταπολλαύαι, καὶ φήσεις ταῦτα
ποιῶν Δίκαια πράττειν, ὃ τῆ ἀληθείᾳ φη ἀρεσθῆ
ὠλιμελὲς μὲν; ἢ οὕτως εἰ σοφός, ὡς ἐλέηθε
σε ὅτι μητρὸς τε καὶ πατρὸς καὶ τῶν ἄλλων προ-
γόνων ἀπάντων, τιμωτέρου ὅτι πατρίδος ἢ σεμ-
νότατον καὶ ἀγιώτατον, ἢ ἐν μείζονι μοίρα καὶ
πρὸ θεοῖς καὶ πρὸ ἀνθρώποις τοῖς νοῦν ἔχουσι,
καὶ δέσποτι Δεῖ ἢ μᾶλλον ὑπείκεν καὶ Δωπεύειν
πατρίδα χαλεπαίνουσαν, ἢ πατέρας; καὶ ἢ πεί-
θεον, ἢ ποιῆν, ἢ ἄμ κελύοι, καὶ πάσων, ἐὰν τι
προσῆται παθεῖν, ἢ συχίαμ ἄγοντα, ἐὰν τε τύπῃται,
ἐὰν τε Δεῖται, ἐὰν τε εἰς πόλεμον ἄγῃ βρωθισόμε-
νον ἢ ἀποθανόντα μὲν, ποιητέα ταῦτα, καὶ δ' Δίκασον
οὕτως ἔχει, ἢ οὐχ ὑπεκτέον, οὐδὲ ἀναχωρητέον,
οὐδὲ ληπτέον τῷ τάξι. ἀλλὰ ἢ ἐν πολέμῳ ἢ ἐν
Δικασθῆναι, καὶ πανταχῶς ποιητέον ἢ ἄμ κελύοι
ἢ πόλις τε καὶ ἢ πατρίδος; ἢ πείθεον αὐτῶν, ἢ δ' Δί-
κασον πᾶσι. βιάσειται ἢ οὐχ ὀσίον οὔτε μητέρα,
οὔτε πατέρα, πολὺ δὲ τῶν ἐπιβῆτον πλὴν πα-
τρίδα.

TV TIBVS LIBER.

τρίδα quod est, Age sis ergo, postquam per nos na-
tus, educatus & institutus es, num asserere queas, pri-
mum quidem quod noster gnatus & seruus non sis
tum ipse, tum tui maiores? Et si hoc sic se habeat, pu-
tasne tibi equale ius nobiscum esse, & quae nos in te
statuimus, eadem & te in nos statuere equum censes?
An cum patre quidem equale tibi ius minimè fuerit,
nec cum domino, si quem haberes, ut quae ab illis pa-
tereris, haec & in ipsos rursus designares, neque malè
audiens maledicta regereres, neque uerberandus uicis-
sim uerberares, in patriam uerò & leges id tibi licue-
rit, ut si te nos perdere aggredemur, iustum id esse
existimames, & tu uicissim nos, leges & patriam,
quantum in te est, perdere conareris, atque haec cum fa-
ceres, iuste te facere asseuerares, qui reuera uirtutis
studium profiteris? Itane uerò sapiens es, ut te fuge-
rit, quod matre ac patre reliquisque maioribus omni-
bus honoratior sit patria, & ueneranda magis, ac san-
ctior, potioreque loco & apud deos, & apud homi-
nes, qui mentis sunt compotes, habenda, quodque ma-
gis colere oporteat, obsecundare & blandiri patriae
offense, quam patri? Et aut suscedendo defugere, aut
facere, quae iusserit, & pati quietum, si quid patien-
dum iniunxerit, seu uerba, seu uincula: & si in
bellum produxerit uulnerandum aut occidendum,
subeunda haec sunt, idque ius est, neque cedendum, neque
fugien-

fugiendum, neq; deserendum presidium in quo locatus es: sed & in bello, & in iudicio, & ubiq; facienda que ciuitas & patria iubeat: aut ipsi persuadendo ostendere, quæ iusti & iuris sit ratio: Vim autem asferre fas non est neque matri, neque patri, multo autem minus patriæ. Hactenus Plato. In quibus non solum tanquam ex principijs naturalibus eruta, quæ erga patriam est, iustitia conspicitur, sed etiam illa simul elucet atq; ad nostram cognitionem uenit, quæ erga parentes est, ratione eius quod magis & minus est potius, quàm specie, ab altera illa differēs. Quare minimè necessarium arbitror, ut de hac seperatim rursus agamus: sed eo tantum adiecto, non minimam erga parentes iustitiæ partem esse, etate seffos benigne uicissim alere & fouere, quod Græci γηροκομῆν & γηροτροφῆν, & à Ciconia, quæ inter aues una pietatis symbolum obtinet, ἀνελδύτην uocant, ad sequentia pergamus, & quæ sit ea, quam postremam esse diximus, quæ est erga eos, qui mortem obierūt, explicemus. Consistit autem hæc in funere curando, exequijs cobonestandis, sepultura reliquisq; iustis peragendis. Atque in his quatuor explicatis iustitiæ partibus εὐσεβεία, quam nos pietatem uertimus, consistere inquit autor: quæ aut iustitiæ quedam pars sit, aut iustitiam subsequatur: quorum prius illud, ut uerius, amplectimur, dico autem, ut iustitiæ eam partem

tem esse statuamus, quæ in ijs cernatur officijs, quæ sanctioribus & augustioribus rebus debentur, omninoq; ijs, quarum est ueneratio quedam: cui altera quasi ex parte ea adhibeatur iustitia, quæ erga pares est & quos Græci ὁμοειδέες uocant. Caterum quod comites iustitiæ facit sanctitatem, ueritatem, fidem maliq; odium, de sanctitate quidem quid mihi uideatur dicam. Nam ego eam εὐσεβείας partem esse puto, maximeq; cum ex Platonis Euthyphrone, qui tamen dialogus παρὰσικὸς est, ut certa hinc usquequaque autoris sententia colligi nequeat, huiusmodi propemodum erui ὁσιότητος & definitio possit, ut sit ὁσιότης, Δικαιοσύνη πρὸς τὴν τῶν θεῶν δεξιὰν ὑπηρετικὴν εἰς τὸ ἀτῆντε αὐτοὺς καὶ διδοῦναι ἑκείνοις ὅσα δέουσι αὐτοῖς. quod est, iustitia, quæ in deorum, cernitur cultu administro, ab ijs petendi inuicemq; ipsis dandi rectè quæ oportet: illud certè ex Socratis sententia manifestè cognoscitur, τὸ ὄσιον τὴν Δικαίαν μέγιστον εἶναι, id est, sanctum iusti partem esse, eamq; adeò partem, quæ Deo suum tribuit: quæ cum latius pateat εὐσεβεία, ut ex superioribus patet, ipsamq; contineat, pars merito huius statuatur, quemadmodum rursus ipsa iustitiæ. De ueritate autem & fide, quomodo ad iustitiam pertineant, quæq; eorum sit ratio & natura in precedentibus est dictum. Mali uerò odium, μισοπονικήα Græcis dicitur,

ARISTOTEL. DE VIR-

tur, quod iustitiam sequatur, nulli dubium, cum eiusdem sit animi habitus, quem Greci ἡθὸς nominant, bonum amasse, & malum odisse.

ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΤΗΤΟΣ.

Ελευθεριότητα λέγεται πρόθετικὸν εἶναι χρημάτων εἰς τὰ ἐπαινετά· ἢ δαψίλεια ἐπὶ τοῖς εἰς τὰ δέοντα ἀναλωθῆναι· ἢ τὸ βουητικὸν εἶναι ἐν τοῖς διαφορῶν· καὶ τὸ εὐλάνθρωπον· ἢ τὸ μὴ λαβῆναι ὅθεν μὴ δεῖ, καὶ ὅθεν δεῖ λαβῆναι· ὅστις ἔλευθεριότητα καὶ πρὸς ἐσθῆτα καθάρια, καὶ παρὰ οἰκισίμῃ· καὶ κατασκευασικῶς τῶν παρητήρων καὶ καλῶν, ἢ διαγωγῶν ἐχόντων ἢ δ' ἄλλο ἀνὸς τοῦ λυσιπελοῦτος· καὶ δρεπτικῶς τῶν ζώων ἢ ἴδιον ἐχόντων τι, ἢ σαυμασόμ. ἀκολυθῆ δὲ τῆς εὐθυθεριότητι ἢ τῶν ἡδύων ὑγρότης, ἢ εὐαγωγία, ἢ εὐλάνθρωπία· ἔτι δὲ καὶ τὸ εἶναι ἐλεγκτικόν, ἢ εὐλόφιλον, ἢ εὐλόξενον, ἢ εὐλόκαλον.

QVAE LIBERALITATIS.

Liberalitatis uerò est impendere pecuniam in res laudabiles: largitas sumptus

TUTIBVS LIBER.

sumptus in quæ oportet faciendi: promptum in discrimine ad opem auxiliumq; ferendum esse: humanum: unde non oportet, non acquirere, & unde oportet, acquirere. Est autem liberalis & in his, quæ ad uestitum ac domicilium attinent, mundus & elegans: & qui se instruat ornetq; eximîs, pulchris & oblectationem iucundam habentibus citra utilitatis accessionem: & qui animalia, aut uoluptatem aliquam, aut admirationem afferentia alat. Comes autem liberalitatis est animi laxitas, facilitas & humanitas: insuper autem & misericordem esse, amicorum amantem, hospitalem & pulchritudiosum.

In liberalitatis definitione explicanda, quod potissimum ipsius sit opus, in quo cernatur, satis ostensum arbitror. Hoc autem loco, quæ ab autore dicuntur,

tur, maximam quidem partem perspicua uidentur, sed sunt nonnulla tamen quæ accuratioris expositionis indigere non immerito quis existimet. Quod itaq; primo inquit, liberalitatis esse, pecuniam impendere in res laudabiles, quæ eadem sunt cum ijs, quas superius honestas appellauit, apertam & cuius expositionem habet intelligemiam, nisi quod in Græca uoce, τὸ πρῶτον εἰναι, uis quædam latere uideatur non omnibus fortasse animaduertenda. Significare enim uult autor, huius uirtutis esse, non parcè neq; restrictè, sed cumulatè maioreq; mensura sumptum facere in res honestas, cuiusmodi sunt politioris humanitatis, interiorum & reconditarum literarum, liberalium doctrinarum atq; ingenuarum, philosophiæ, & ut uno nomine dicam, omnium scientiarum & artium, quæ uitæ usum multipliciter iuuent, & ad humani generis perfectionem & beatitudinem faciunt, studia & horum professiones. Quod uerò secundo sequitur loco, largitas sumptus in quæ oportet faciendi, hanc habet sententiam, ut huius uirtutis esse intelligamus, libenter & prolixè in quæ oportet (sunt autem hæc, ut alicubi in Topicis inquit Aristoteles, & quæ necessaria sunt, & quæ utilia, & quæ honesta) sumptum facere, quod priore illo est generalius latiusq; patet. Quanquam sunt, qui τὰ δεόντα non sic interpretentur, sed ad medium & officium referant, quorum

quorum est & Theages in libro de uirtutibus, qui τῶν μὴ δεόντων partes ὑπεβολῶν & ἔλλειψιν facit. Videtur autem & Cicero hanc uocis notionem secutus in Oratore ad Brutū, cum inquit. Oportere enim, perfectionem declarat officij, quo & semper utendum est, & in omnibus. Decere, quasi aptum esse consentaneumq; tempori & personæ. Sed uidentur & tres illæ significationes ad hanc notionem accommodari posse, quod & quæ necessaria, & quæ utilia, & quæ honesta sunt, omnia ad officij quodammodo rationem pertineant. Et hæc quidem liberalitatis officia esse, ipsa manifestè definitio ostendit. Neq; uerò & id, quod sequitur, Promptum in discrimine ad opem auxiliumq; ferendum esse, eodem pertinere, probatu difficile arbitror. Nam cum hæc una sit uirtus, quæ proximè ad Dei naturam accedimus, huic autem optime præstantissimæq; nature, ut uult Cicero, rectaq; ratio, maximè proprium sit bonitas & beneficentia, erit nimirum & liberalitatis opus & officium, beneficium ac benignum esse, & proinde in discrimine, atque ubi opus fuerit, ad auxilium ferendum promptū. Huc accedit & illud, quod inquit Ouidius.

Conueniēs homini est hominem seruare uoluptas,

Et melius nulla queritur arte fauor.

Si igitur rectè à nobis superius dictum est, nullam liberalitate uirtutem aliam ad conciliandum amorem

& be-

ARISTOTEL. DE VIR-

& beneuolentiam plus pollere potioremq; esse, erit
 nimirum & huius uirtutis officij pars quedam, ea,
 quam dixi, auxiliij ferendi promptitudo & alacritas.
 Cuius quidem affectionis bonæ & laudabilis, cum ma-
 gna ex parte Ἐλευθεροπία , id est, amor erga homi-
 nes, quam Latini humanitatem appellant, sit causa,
 erit & eiusdem huius uirtutis, Ἐλευθεροπρεπεία ,
 id est, humanum esse, quod est, genus humanum amo-
 re & beneuolentia prosequi. Atq; in his quidem pro-
 priè hæc cernitur uirtus. In eo autem quod subiun-
 gitur, Vnde non oportet, non acquirere, & unde o-
 portet, acquirere, quanquam aliquo modo, non per-
 inde tamen propriè uersatur, cum id potius, ut prius
 est dictum, ad iustitiam pertineat. Sed tamen & hu-
 ius secundaria quadam ratione uirtutis, id esse, non
 malè statuatur, maximeq; cum questus uideamus
 quosdam liberales, quosdam contrà illiberales &
 sordidos haberi, de quibus primo Politicorum aliquo-
 usq; mentionem facit Aristoteles, plenius autem Of-
 ficiorum primo præcipit Cicero. Qui quidem libri
 quoniam omnium in manibus uersantur, minimè ne-
 cessarium esse duxi, huc ea transferre. Quæ sequuntur,
 Est autem liberalis & in ijs, quæ ad uestitum &
 domicilium attinent, mundus & elegans: & qui se in-
 struat ornetq; eximij, pulchris & oblectationem iu-
 uentibus habentibus, citra utilitatis accessionem: &
 qui

TVTIBVS LIBER.

qui animalia, aut uoluptatem aliquam, aut admiratio-
 nem afferentia alat, sunt quidem ea omnia, si uerba
 spectes, aperta satis & perspicua: sed quæ non mini-
 ma indigent animaduersione, quod habeant multas
 cautiones. Videndum est enim, primum quidem, quod
 ad uestitum & domicilium pertinet, quod etiam de ui-
 ctu præceptum intelligatur, ne munditia odiosa sit
 & exquisita nimium, quod plerunq; in huiusmodi ni-
 toris & splendoris affectatione usuuenire solet. Vn-
 de ferè insatiabilis opum & possessionum cupiditas
 oritur, ex eaq; iniustitia, parumq; legitime ac hone-
 stæ acquirendi remq; faciendi rationes, dum quili-
 bet alterum epularum magnifico & lauto apparatu,
 cultus uestitumq; non tam utili, quam splendido orna-
 tu, edificiorum eleganti, accurata & superuacane
 operis structura, reliquaq; stulta & puerili magnifi-
 centia superare conatur, nulla modestiæ ac frugali-
 tatis ratione habita. Quare optimū arbitror fuerit,
 Epicteti hic doctrinam sequi, qui in Enchiridio suo
 inquit. τὰ πρὸς τὸ σῶμα, μέχρι τῆς γείρας τῆς ψυ-
 χῆς παραλαμβάνει· οἷον τροφᾶς, πόμα, ἀμπε-
 χόνων, οἰκίαν, οἰκετίαν. τὸ δὲ πρὸς δόξαν, ἢ τρυ-
 φῶν ἄπαν πρὸς γὰρ. quod est, Quæ ad corpus per-
 tinent, ad animi usum usque assumito, ut cibum, po-
 tionem, amictum, domum, familiam. Quod uerò ad
 gloriam splendoremq; aut delicias facit, id omne cir-
 cumscri-

ARISTOTEL. DE VIR-

circumscribito. Quibus nimirum significare uult, cum animi corpus sit instrumentum, hactenus corporis necessitatibus seruiendum subueniendumque, quatenus ad animi usus accommodatius et instructius id reddatur: quod uero extra hunc modum et quasi terminum prodit, id totum refecandum, non solum, ut superuacuum, sed etiam, ut periculosi usus, quodque non raro ad perniciem manare solet. Sed idem hoc si ad id transferre uelimus, quod dicitur, Et qui se instruat ornetque; eximijis, pulchris et oblectationem iucundam habentibus, citra utilitatis accessionem: et qui animalia, aut uoluptatem aliquam, aut admirationem adferentia alat, uidebitur utique inter haec repugnancia esse quaedam, quod illud autarkeias, quam frugalitatem uerti posse credo, dogma, ad usum omnia referenda censeat: quae autem hic dicuntur, ab usu ad magnificentiam splendoremque ac uoluptatem prouocent. Si igitur recte se habere, quae de autarkeias a philosophis sunt praecipua, putamus, recteque a Pythagora in aureis carminibus dictum,

μέτρον δ' ἐπὶ πάντων ἄριστον:

Est autem, ut pulchre ueluti exemplo docet Epictetus, μέτρον κτησέως, ὅ σῶμα ἐκάσω, ὡς ὁ πόνος ὑποδύματα. et cetera quae sequuntur, non tam liberalitatis et uirtutis, quae hic ab autore dicuntur, fuerint, quam insolentis atque ineptae cuiusdam ambitio-

TVTIBVS LIBER.

bitionis ostentationisque, et, ut Graece significanum dicam, ἀβελτηρίας καὶ ἀπεροκαλίας, hominum non intelligentium, in quibus uera hominis dignitas, uerus splendor ornatusque consistat: neque quod, ut idem inquit. τὸ καλῶς ζῆναι τοῖς πολυτελῶς διαφέρει. ὁ μὲν γὰρ, ἐκ σωφροσύνης, καὶ αὐταρκειας, καὶ εὐταξίας, καὶ κοσμιότητος, καὶ εὐτελείας πρᾶξις γίνεται. ὁ δὲ, δὲ ἀκολασίας, καὶ τρυφῆς, καὶ ἀταξίας, καὶ ἀκοσμίας. τέλει δὲ, τοῦ μὲν, ἐπαινεῖται ἀληθῆς. τοῦ δὲ, λόγου. εἰ τοίνυν βῶλε καλῶς ζῆναι, μὴ ζητεῖ μετὰ πολυτελείας ἐπαυθῆσαι. quod est, Honestè uiuere et sumptuosè inter se differant. Nam illud quidem, ex temperantia, frugalitate, modestia, concinnitate et parsimonia proficitur: hoc uero, ex intemperantia, luxuria, immodestia et inconcinnitate. Finis autem, illius uera laus: huius uituperatio fuerit. Proinde si benè et honestè uiueris, ne ex splendore et sumptibus laudem aucuperis. Atque quod ad hunc locum attinet, ita in uniuersum se ueritas rectaque ratio habet. Particulatim autem quod ad uerba, nouisse oportet, ὅτι πρῶτον dupliciter dici: uno modo, ut utili et opportuno quasi ex altera parte adhibeatur, et significet inane, redundans et superuacuum: altero, ut necessario, indicetque ambitiosum quid, multum, copiosum et uarium, quod posterius nos secuti, ut huic loco conuenientius, quae ab autore

re se-

ARISTOTEL. DE VIR-

re πρῆτα dicuntur, eximia sumus interpretati. κα-
 λὰ autem pulchra potius quam honesta uertimus,
 quod eam speciem ac formam, quæ in oculos, nō quæ
 in animum incurrat, hic significari iudicem. Διαγνώ-
 γω autem ἡδ' ἔαμ' ἔχοντα, id est, iucundam oble-
 stationem habentia quæ dicantur, ex eo quod adie-
 ctum est patet, quod nimirum talia ea sint, quibus
 nulla utilitas queratur necessaria, sed tedium potius
 uitetur, tempusq; fallatur ac sine fructu eximatur.
 De animalibus autem aut uoluptatem aliquam, aut
 admirationem afferentibus, aliendis quæ dicuntur, cui-
 us per se sunt nota. Quæ sequuntur liberalitatis
 comites, ex ijs, animi quidem laxitatem, quæ est
 ἡδουῆ ὑψότης Græcè, alij ἀποιότης, id est, rela-
 xationem, alij ἀφέλειον, quam simplicitatem uoca-
 mus, uertunt. Nonnulli autem ἐγκαταφορίαν εἰς
 τὰς ἡδονὰς καὶ ἑυμαλίσμῳ, quod est, procliui-
 tatem ad uoluptates, & ut sit dicam, diffluentiam in-
 terpretantur. Sed postremum hoc uirtuti parum con-
 uenire uidetur, nisi & illa, quæ superius à liberalita-
 te sciunximus, quis ei tribuenda censeat. Priorum
 utrumlibet ipsi pulchrè congruit. Quamquam sim-
 plicitas ueritatisq; amor, quæ fallacie simulatio-
 nisq; artificio opponitur, magnanimitatis potius esse
 uideatur, quemadmodum & ipsi ab autore in sequen-
 tibus tribui uidemus. Quare ut pro animi quadam re-
 laxatio-

TVTIBVS LIBER.

laxatione atque remissione requieq; curarum hic ac-
 cipiamus prestare iudico, quæ liberalitatis maximè
 propria esse deprehenditur. Ευαγωγίαν autem, quæ,
 si quis ad uerbum uertere uelit, flexibilitatem sonat,
 nos facilitatem interpretati sumus, esse definiunt de-
 xteritatem quandam & morum suauitatem teneram
 atq; tractabilem, quam obsequium appellare Teren-
 tius uidetur, eiusq; naturam in Andria Simo senex in
 Pamphilo filio luculentè apud ipsum describere his
 uerbis.

Sic uita erat: facile omnes perferre, ac pati,

Cum quibus erat cunq; una: his sese dedere:

Eorum obsequi studijs: aduersus nemini:

Nunquam præponens se illis: ita, ut facillimè

Sine inuidia laudem inuenias, & arduos pares.

De Εὐλαδιστορίᾳ uerò, id est, humanitate, dictum
 est prius, quod sit hominum quadam charitas & ami-
 citia: quæ ut uera sit & legitima, non ad nostrum fru-
 ctum fuerit referenda, sed ad illorum commoda, quos
 diligimus, ut gratuita quedam sit beneuolentia, non
 mercatura utilitatum nostrarum. Quod uerò deim-
 ceptus sequitur. Insuper autem & misericordem esse,
 quid sibi uelit, explicata misericordia, perspicuum fu-
 turum arbitror. Est igitur misericordia aegritudo
 quæpiam ex alterius rebus aduersis, quas quis indi-
 gnè ac præter meritum patitur, quomodo propemo-

H dum

ARISTOTEL. DE VIR.

quod Aristoteles libro Rhetoricorum secundo definiuit. Videtur autem hoc aut liberalitatis symptoma quoddam esse, aut ad eiusdem concausas pertinere: quemadmodum et quae sequuntur duo, Amicorum amantem esse, et hospitalem: quorum utrumque quid sit, cum per se satis sit notum, explicationis non indigere uidetur. Illud autem, Et pulchri studiosum, si ad eam referas formam et pulchritudinem, quae in oculos incurrit, ad illegitimam illam et à nobis reiectam liberalitatis, seu potius stultae et puerilis magnificientiae partem spectabit: si uero ad eam, quae mentem cernitur honesti formam et quasi faciem, non huius solum, sed totius uirtutis causa quaedam fuerit.

ΜΕΓΑΛΟΨΥΧΙΑΣ.

μεγαλοψυχίας δέ ἐστι, τὸ καλῶς ἐνέγκειν καὶ εὐφύχως καὶ εὐτυχίᾳ καὶ ἀτυχίᾳ, καὶ τιμῇ καὶ ἀτιμίᾳ· καὶ ὃ μὴ θαυμάζειν μήτε τρυφῶν, μήτε δουραπείᾳ, μήτε δόξῃ, μήτε τὰς νίκας τὰς ἐπαγωνίους· ἔχειν δέ τι βάρῃ ὅτι ψυχῆς, καὶ μέγῃ. ἔστι ἡ μεγαλοψυχία, ὃ οὐδὲ τὸ ζῆλον πρὸς πολλὰ ποιεῖται, οὐδὲ ἐπιλόζῃ ἀπλόως δὲ τῶν ἡδονῶν, καὶ γυναικῶν, καὶ ἀδικεῖν δυνάμει, καὶ οὐ τιμωρικῶς. ἀκολοῦθαι δὲ τῇ μεγαλο-

TVTIBVS LIBER.

μεγαλοψυχία ἀπλόως, καὶ γυναικῶν, καὶ ἀδικεῖν δυνάμει.

QVAE MAGNANIMITATIS.

Magnanimitatis autem est, prosperam & aduersam fortunam, honorem & ignominiam rectè & generosè perferre ac pati: non admirari nec luxuriam, nec clientelam, nec potentiam, nec certaminibus partas uictorias: sed altitudinem quandam animi & magnitudinem habere. Cæterum magnanimus est, qui nec uis uere ipsum magni aestimet, nec uitæ sit amans: sed simplicis ingenij, & generosus, quiq; iniuriam pati queat, & uindicationis minimè sit cupidus. Subsequitur autem magnanimitatem simplicitas, generositas, & ueritas.

Quae magnanimitatis sunt explicaturus auctor, ab his quae in ipsius definitione posita sunt incipit, et

H 2 magna-

ARISTOTEL. DE VIR-

magnanimitatis esse inquit, Rectè & generosè prosperam & aduersam fortunam, honorem & ignominiam perferre ac pati, de quibus quam uim habeant, quaq; ratione sine intelligenda, copiosè superius est disputatum, ut superuacaneum esse uideatur, ea nunc hic repetere. Quod uerò eiusdem esse inquit, Non admirari luxuriam, nec clientelam, nec potentiam, nec certaminibus partas uictorias: sed altitudinem quandam animi & magnitudinem habere, id mihi rectissimè ab ipso dictum uidetur, atq; ita adeò, ut à posteriore & effectu, ad id quod prius est, causèq; efficientis rationè obtinet, uideatur progressus, quod cum ex ijs commodissimè intelligi queat, quæ de his libro primo Officiorum tradit Cicero, non grauabor eum locum, quamuis longiorem, huic adscribere. Omnino, inquit, fortis animus & magnus duabus rebus maximè cernitur: quarum una in rerum externarum despicientia ponitur, cum persuasum sit, nihil hominem, nisi quod honestum decorumq; sit, aut admirari, aut optare, aut expetere oportere: nulliq; neq; homini, neq; perturbationi animi, nec fortunæ succumbere. Altera est res, ut cum ita sis affectus animo, ut supra dixi, res geras magnas illas quidem & maximè utiles: sed uehementer arduas, plenasq; laborum & periculorum, tum causa uitæ, tum multarum rerum, quæ ad uitam pertinent. Harum rerum duarum

TVTIBVS LIBER.

rum splendor omnis & amplitudo est, addo etiam utilitatem, in posteriore: causa autem & ratio efficiens magnos uiros, est in priore. In eo enim est illud, quod excellentes animos & humana contemntes facit. Id autem ipsum cernitur in duobus: si & solum id, quod honestum sit, bonum iudices, & ab omni animi perturbatione liber sis. Nam & ea, quæ eximia pleriq; & præclara uidentur, parua ducere, eaq; ratione stabili firmaq; contemnere, fortis animi magniq; ducendum est. Et ea, quæ uidentur acerbæ, quæ multa & uaria in hominum uita fortunæq; uersantur, ita ferre ut nihil à statu naturæ discedas, nihil à dignitate sapientis, robusti animi est, magna q; constantia. Non est autem consentaneum, qui metu non frangatur, cum frangi cupiditate: nec qui inuictum se à labore præstiterit, uinci à uoluptate. Ex quibus Ciceronis uerbis id, quod dixi, facile perspicitur, eorum nihil, quæ hominum uulgi admiratur & stupescit, in quibusq; heret ac penitus spe & mente defixum est, cuiusmodi sunt fucata illa bona, ut luxuria, clientelæ, potentia ciuili, uictoriæ certaminibus partæ, quæq; reliqua sunt eiusmodi suspicere nec magnificere, sed altitudine quadam animi & magnitudine hæc parua ducere, cōtemnere longèq; infra suam dignitatem posita existimare, efficientem quandam causam esse utriusq; fortunæ commodè & ut oportet

ARISTOTEL. DE VIR-

et ferenda; itemq; honoris & ignominie. Videtur autem nobis huic ἀδουμασία plus quippiam tribuisse Horatius, ut non solum huius ipsius, sed etiam totius beatitudinis ipsam quodammodo causam & solam fecerit, cum inquit,

Nil admirari prope res est una Numici,

Solaq; que possit facere, & seruire beatum.

Sed meo quidem iudicio, alia quedam res est, cui longe prius hæc tribuenda dignitas est & prerogativa, cuius vis & in omni uirtute ac officio, & ad ipsam adeo beatitudinem ualet plurimum, & ut uerè quis excelsi sit animi nõ minimi momenti esse uidetur, quæ est, ut in Alcibiade priore docet Socrates, SE IPSUM NOVISSSE, quod cui hoc adsit, etiam sua nouerit: ex quo iusta sui, suorumq; estimatio oritur, & ex hac uera magnanimitas. Et huius quidem loci hæc fuerit sententia. Ceterum quod ad uerba pertinet, quam nos luxuriam uertimus, Græcè τρυφή est, quam sic apud ipsos definitam inuenio: τρυφή ὄσι, ἐλαίδου & λιχνεία, καὶ πλεονασμὸς πρὸς ἄλλο, πρὸς ἰδὺν ἄδεια δαι τείνων, quod est, luxuria uoluptaria in glumies, & redundantiâ opipara, & apparatus exquisitè nimium & curiosè, semper ad delectationem affectionisq; iucunditatem spectans. Θεραπεία autem, quæ, ut hoc loco accipitur, τὸ πλεονεξία τῶν δούλων, id est, famulorum multitu-

do, nos

TUTIBVS LIBER.

do, nos idcirco clientelam sumus interpretati, quod hæc uox Latina Græca illi, si utriusq; originem spectes, pulchrè congruere uideretur, cum à colendo, ut uult Sipuntinus pomifex, clientela sit deducta, significetq; modo multitudinem clientium, modo officium & cultum, ijs tribuendum, quorum sunt clients, quod & θεραπεία significare in suo lexico annotat Phavorinus. Ceterum δούλια, id est, potentia, quid hoc loco sit, cuius notum arbitror, ut eam definire uideatur superuacaneum. Εὐκαρῶν δὲ αὐτὴν νίκας, id est, certamine partas uictorias eiusmodi uocat, cuiusmodi ex Olympijs, Isthmijs, Nemæis, Pythijs & consimilibus sacris & solennibus certaminibus reportare solent. Hæc igitur omnia non admirari, ut dictum est, sed infra hominis dignitatem & præstantiam esse existimare, quod non eius partis, quæ homo est homo, occasione ad hæc conciliationem habeamus naturalem, dico autem rationis & mentis, sed uel animosæ, uel cupidinæ, magnanimitatis esse, inquit: Sed altitudinem quandam animi & magnitudinem habere, per altitudinem quidem, Græcè ἕψος est, uel constantiam & firmitatem animi significans, quæ fiat, ut nihil à naturæ statu discedamus, sed usque recto & honesto nitamur, quod quæ altè radices egerunt, difficulter labefactari possint, ut libro quarto Aeneidos pulchrè apud Maronem describitur.

H 4 Ae

ARISTOTEL. DE VIR-

Ac ueluti annosam ualido cum robore quercum
Alpini Boreæ nunc hinc, nunc statibus illinc
Bruere inter se certant: it stridor, & altè
Consternunt terram concusso stipite frondes.
Ipsa heret scopulis, & quantum uertice ad auras
Actereas, tantum radice in tartara tendit.

Vel profundos ipsius recessus, quibus se à corporis &
exteriorum commercio subducens ad intima penitus
recipit, ibiq; sua bona considerat, &

Iudex ipsa sui totam se explorat ad unguem,
neq; amplius foras prospicit, nec opinione famaq; du-
citur, in Persij illo acquiescens,

Nec te quæsieris extrâ.

per magnitudinem uerò, robur & quasi neruos, quod
quæ magna sunt, robusta & ualentia plurimum esse
soleant. Quod uerò deinde subiicitur, Magnanimum
esse, qui nec uiuere ipsum magni æstimet, nec uitæ sit
amans, id non ita intelligendum, ut temerè & pro re
quauis periculum subeat, atq; in uitæ discrimen se
inferat (neq; enim hoc magni est animi, sed eius poti-
us, quem græci tum μεγακλιδ' ωρον tum μεγακλιδ' υ-
ρον appellant) sed cum opus sit, pro rebus magnis, cu-
iusmodi sunt religio, ueritas, patria, parentes, amici,
capitis periculum adire, uitæq; dispendium facere su-
stineat, ut quam facile intelligat nō magnificendam,
sed honestati & officio postponendam. Fuerit autem

magna-

TUTIBVS LIBER.

magnanimus, ut sequitur, & ingenij simplicis, id est,
non fucati, non fallacis, non eruditi artificio simula-
tionis: & generosus, non, ut græcorum habet prouer-
bium, ἐκ βαλουργίας, id est, ex marsupio, neq; uerò
ex robore ac corporis uiribus, quomodo posteriores
eum æstimare & appellare cœperunt: ac nec ex gene-
ris claritate atq; stirpis antiquitate solum: quod, et si
naturam quodammodo uelle uidemus, ut quemadmo-
dum ex homine homo, & ex bellua nascitur bellus, sic
& ex bonis bona nascantur, plerumq; tamen id asse-
qui nequeat, non in ijs modo, ubi uitæ consuetudo, do-
ctrina & institutio plurimum potest, sed ne in ijs qui-
dem semper, quæ, quod in ipsis aut sola, aut præcipuè
certè dominetur & rerum potiatur natura, quam
φύσις Græci uocant, ex eo φύσις nomen, ut ego di-
xerim, sibi inuenerunt. Neque enim generosioris ar-
boris statim planta cum fructu est, sed neglecta, &
necessario cultu & curatione destituta degenerare
plurimum ac syluestrem induere naturam solet: sed
uera animi celsitate, qua non, quod ex terra ducit ge-
nus, sed diuini potius seminis ortum referat. Nam
hec, si quid ego iudico, solida & uera est generosi-
tas: illæ autem, adumbrate quedam nobilitatis, fictæ
& commentitiæ imagines: Quiq; iniuriã pati queat,
& uindicationis minimè sit cupidus, quæ & ipsa re-
ctè magnanimo tribui, non difficile est perspicere. Nã

H S s ma-

ARISTOTEL. DE VIR-

si magnanimus est generosus, generosum autem esse, diuini semininis ortum, ut diximus, referre est, ubique autem Deus in sacris literis, & elegantiorum etiam gentiliū philosophorum scriptis, patiens, longanimus, clemens, & ad uindicationem peccatorū reperendas tardus ac lentus esse describitur, nulli dubium, quin qui uerē magnanimus est, idem & iniuriarum patiens sit futurus, & minime uindictæ. Subsequitur autem, inquit, magnanimitatem simplicitas, generositas & ueritas: quæ quid sint, ex superioribus est manifestum. Ac de ijs quidem, quæ ad uirtutes singulas pertinent, hæcenus dictum est. Superest ut de ijs quoque, quæ ad uitij cuiusque naturam referuntur, agamus. Satius autem esse uidetur, cum secundum hic liber primo se iam aut æquarit, aut eius etiam modum exuperauerit, & eo hic terminato, quæ reliqua sunt tertio libro instituendo & adificiēdo comprehendere ac completi.

Libri secundi
FINIS.

IVSTI

TVTIBVS LIBER.

IVSTI VEL

SII HAGANI IN

Aristotelis de uirtutibus li-
brum, cōmentariorum
liber tertius.

ΑΦΡΟΣΥΝΗΣ.

φροσύνης Δέ ὅτι, ὁ κρινῶν
κακῶς τὰ πράγματα, τὸ
βουλεύσασθαι κακῶς. ὁ ὁμι-
λῆσαι κακῶς. ὁ γινῶν κα-
κῶς τῶν πρῶτον ἀγαθῶν.
ὁ ἰδῶν δ' ὁφέλει πρὸ τῆν
εἰς τῆν βίαν ἀγαθῶν καὶ κακῶν. πρῶτον δ' εἰ
τῆ ἀφροσύνη ἀπειρία, ἀμαθία, ἀκρασία, ἐπαρτε-
ριότης, ἀμνημοσύνη.

QVAE INSIPIENTIAE.

Insipientiæ uerò est, deprauate res
iudicare: perperam consultare;
cum

cum hominibus malè uersari: præsentibus peruerse uti bonis: falsam de rebus in uita bonis ac malis habere opinionem. Comites autem insipientiæ sunt, imperitia, inscitia, insulitas, ineptia, oblitio.

In enumerandis ijs, quæ ad quamq; uitiositatem pertinent, non eodem semper usus est autor ordine, quo in ijs, quæ ad uirtutum uniuscuiusq; naturam referrebantur, uel quod id studio ipsi usquequaq; ne in uirtutibus quidem fuerit, uel quod in ijs, quæ ad turbidos & inordinatos animi motus spectant, ordo non admodum reperiri solet. Quare nec nos hic curiosiores erimus, nec de eorum inter se ordine multum laborabimus, auctoris sensa, quam fieri poterit exquisitissime, explicuisse contenti. Inquit igitur insipientiæ esse, deprauatè res dijudicare, id est, in rerum iudicio decipi & à ueritate aberrare. Res autem hoc loco intelligere oportet, ea quæ in uita uersantur, cuiusmodi sunt iusta & iniusta, honesta & turpia, utilia & inuilia, bona, mala, de quibus magna inter homines controuersia est, plurimumq; inter se digladiantur. Appellat autem Græci huiusmodi deprauatum iudicium *ἀναστροφή*, nos erratum, ut arbitror, seu errorem

errorem nominare possumus. Cæterum id duplex est, quoniam ea, quæ de nunc agit autor, insipientia, ut prius est dictum, in duas diuiditur species, alteram quidem opinatricem, alteram uerò ratiocinatricem. Vtriusq; autem hoc loco mentionem fieri uidemus: & eius quidem, quod in ratiocinatione uersatur, prius: quod uerò in opinatione consistit, posterius. Nam perperam consultare, memis quadam agitatione & ratiocinatione utentem est errare. Falsam uerò de rebus in uita bonis ac malis habere opinionem, opinando decipi. Sed de hoc paulò post agemus. Nunc prius illud accuratius considerantes, quid perperam sit consultare uideamus. Sanè si rectè superius consultatio à nobis est definita, cum ex appetitu profectam & incitatam inquisitionem earum, quæ nostræ potestati subiectæ sunt res agenda, eam esse diximus, erit nimirum, perperam consultare, in huiusmodi inquisitione labi ac decipi. Id autem bisariam accidere potest. Aut enim, cum error aliquis finis constitutioni interuenit: aut cum in particulari aliquo eorum, quæ ad finem referuntur, ex consecutionis ignorantia erratum fuerit, quorum illud quidem ex ingenij indole ac uitæ consuetudine potissimum pendet, ut rectè nimirum dixerit ille,

Adeo à teneris assuscere multum est:
hoc uerò ex intelligentiæ & cogitationis ui ac doctri-

na,

ARISTOTEL. DE VIR-

na, aut eius neglectione. Ex hac autem mala consilij capiendi deliberatione, seu potius consilij & rationis inopia fit, ut qui sic sint affecti, & ad orationis & ad uitae societatem, quò tamen hominem Deus & natura finxisse formasseq; uidentur, sine inepti, & presentibus peruerse utantur bonis, cum eorum rectum ignorent usum. Quare, ut rectè in Euthydemo Platonis concludit Socrates, ne bona quidem ea his fuerint, cum usu, non possessione hæc sint estimanda, cuius causa prudentia & sapientia habetur. Insuper uerò non solum in bonorum & malorum discrimine hæret ac fallitur, sed etiam quæ sua natura bona sunt, abusu mala efficit, atq; adeò deteriora plerunq; quam quæ simpliciter sunt mala. Ceterum huius insipientie, ut antea etiam dictum est, fuerit, falsam de rebus habere opinionem in uita bonis & malis. Nam sic legendum, ἀρετῶν ἢ κακῶν, non ἀρετῶν ἢ κακῶν, tum ex ijs, quæ superius de prudentia sunt disputata, tum quæ de insipientia in Cebetis tabula habentur, ubi inquit, Consimili autem modo & in hac explicatione se res habet. Insuper enim hominibus Sphinx est. Obscurè autem ac in enigmate proponit & hæc, quid bonum, quid malum, quid neque bonum neq; malum in uita sit, facile est animaduertere. Per falsam autem opinionem habere, quod Græcè est, ψευδῶς δοξάζειν, quid hoc loco sit intelli-

TVTIBVS LIBER.

intelligendum, ex ijs, quæ paulò antè sunt dicta, perspicuum est. Neq; uerò quæ bona & mala uocet obscurum. Nam & ea, quæ animi, & quæ corporis, & quæ externa à Peripateticis appellata sunt, omnia nunc ab ipso significari uerisimile est. Comites autem insipientie esse inquit, imperitiam, inscitiam, insulsi- tatem, ineptiam, obliuionem: de quorum singulis quid sentiendum sit consideremus, ab imperitia exorsi. Si igitur imperitia, nam sic ἀπειρία interpretor, quod inexperientia Latinis auribus insolentior uox esse uideatur, experientie est contraria, hæc autem prudentie concausa esse probata est, erit & imperitia contrarij habitus, id est, insipientie uidem concausa, quod contrariorum, ut in genere dicamus, contrarie sint cause. Ceterum quid ipsa sit nihil opus esse arbitror ut dicamus, cum ex contrarij definitione nota esse possit. Αμαδία autem, quam nos inscitiam uertimus, uariè & multipliciter à Platone explicatam inuenio, ut modò eam ἀνοία, id est, amentie speciem faciat, in diuisione altera ex parte τῆς μανίας, quæ insaniam uertit Cicero, adhibitam, ut in Timæo: modò ἀρνοία, id est, ignorantie deteriorem partem, quæ erratorum omnium, quæ in uitam & actiones incurrunt, sit causa, ut in Alcibiade priore, & Sophista: ex quibus nonnulla, ut inscitie natura fiat aper- tior & perspicua magis, huc ascribemus. In Sophista igitur

igitur hospes Elcates ostendere uolēs duo esse doctri-
narum genera, quorum alterum, δημοσγυκὴ διδασκαλία, alterum παιδεία appellari solet, ex igno-
rantiae, cuius liberatio quaedam doctrina est, diuisione
ne id hoc modo docere aggreditur, πῶς ἄγνοια, in-
quiens, ἰδόντες ἐν τῷ ἡμί μέρει ἀνομιῶν τὸ μὲν ἔχει
ζῆλον. διὰ τὸ γὰρ αὐτὴ γιγνομένη δηλονότι καὶ τὴν
διδασκαλικὴν δύο ἀναγκάζει μέρη ἔχειν, ἐν ἑφ'
ἐνὶ τῷ ἀνομιῶν ἑκατέρῳ. Θεαί. τί οὖν; καταφανές
τῶν σοι ὅτι καὶ ζητῶμεν; Ζέ. Ἀγνοίας γοῦν μέγα
τίμοι δοκῶν καὶ χαλεπὸν ἀφορισμὸν ὄντων ἐν
τῷ πᾶσι τοῖς ἄλλοις ἀνομιῶν ἀντίσθεμον μέρεσι.
Θεαί. ποῖον δὲ; Ζέ. τὸ μὲν κατείδότα τὴν δοκῶν
εἰδέναι. δι' οὗ κινδυνεύει πάντα ὅσα διομοίᾳ σφαλ-
λόμεθα, γίνεσθαι πᾶσι. Θεαί. ἀλλ' οὐκ. Ζέ. καὶ
δὴ τὸ τῶν γοῦν μόνον ἀνομιῶν, ἀμαθία.
τὸνομα προσεθελῶσαι. Θεαί. πάνυ γε. Ζέ. τί δὲ
δὴ τῶν γοῦν διδασκαλικῆς ἄρα μέρεσιν τῶν τοῦτο ἀ-
παλλάττοντες λεκτέον; Θεαί. οἶμαι μὲν οὖν ὅτι
ξένε, ὅτι μὲν ἄλλο, δημοσγυκῆς διδασκαλίας ἔτι
δὲ ἰσθᾶδετε παιδείαν δι' ἡμῶν κεκλήθη, quod est,
Ignorantiam considerantes, an alicubi in medio se-
ctionem quampiam recipiat. Nam bipartito haec di-
stributa, et doctrinam nimirum duas habere partes
cogit, ut illius utriusque generi harum utraque, altera al-
teri adhibeatur. Theat. Quid ergo? perspicuum tibi
aliquo

aliquo modo quod quaeritur est? Hosp. Ignorantiae
quidem certe magnam mihi uidere uideor et mole-
stam quandam separatam speciem, omnibus eius reli-
quis partibus praeponderantem. Theat. Qualem
tandem? Hosp. Qua quis quae nescit scire se arbi-
tratur: ex qua uidentur omnia, in quibus cogitatione
et consilio labimur, errata omnibus proficisci. Theat.
Vera narras. Hosp. Atque hanc adeo ignorantiae par-
tem solam inscitiae nomine nuncupatam existimo.
Theat. Recte sane. Hosp. Sed ei doctrinae parti, quae
ab hac nos liberat, quod tandem nomen iniungemus?
Theat. Meo quidem certe iudicio o hospes, aliteram
illam partem, artificiosas doctrinas: hanc uero, disci-
plinam, nostri appellant. Ex quibus Platonis uerbis
id colligere licet, cum duplex sit ignorantia, et alte-
ra quidem mitior minusque exprobranda, cuiusmodi
uulgarium, quique plane sunt rudes, esse uidemus, qui-
bus et hoc ipsum persuasum est, quod quae nesciant
ignorent, quam κατ' ἀπόφασιν libro primo poste-
riorum resolutiorum uocat Aristoteles: altera uero
insolentior et odiosior, qua falsa et inani scientiae et
cognitionis opinione inflati homines, quae nesciunt,
scire se arbitrantur, quae ἡμί διαθεσιν eidem appel-
latur, posteriorem hanc, eam esse, quae proprio nomi-
ne Graecis ἀμαθία dicitur: cuius remedium fuerit,
quam Graeci παιδείαν nominant, quae latius est à no-

his in commentarijs nostris in Cebetis tabulam expli-
cata, cum prioris illius δημιουργικὴ διδασκα-
λία, id est, opifex seu artifex doctrina, quae hoc
nomen ex eo inuenisse uidetur, quod in tradendis
artibus ea utamur, sit liberatio. Eandem autem et
erratorum omnium, quae in uitam et actiones incur-
rant, causam esse statuit, hic quidem breuius et obscu-
rius: in Alcibiade autem priore plenius et illustrius,
cum inquit. Σω. Εννοῖς οὖν ὅτι καὶ τὰ ἀμαρτή-
ματα ἐν τῇ πράξει διὰ ταύτην τὴν ἀγνοίαν ὄντι,
τὴν τῶ μὴ εἰδέναι ὅτι εἰδέναι; Αλ. Ἦν ἔστι δὲ λέ-
γεις ταῦτα; Σω. Τότε πᾶσι ἰδιωτῶν μὲν πράξεσσι,
ὅταν διομέδων εἰδέναι ὅ, ἢ πράξῃ μὲν. Αλ. Ναί.
Σω. ὅταν δὲ γέ πᾶσι τινὲς μὴ ὀκνῶν εἰδέναι, ἄλλοις
πρᾶξι δόξαι. Αλ. Πῶς δ' οὖν; Σω. Ουκοῦν οἱ τοῖ-
στοι ἢ μὴ εἰδέναι ἀναμάρτητοι ἴσῃσι, διὰ τὸ ἄλ-
λοισι πρὶ αὐτῶν ἰδιωτῶν; Αλ. Ναί. Σω. Τινὲς
οὖν οἱ ἀμαρτάνοντες; οὐ γὰρ πᾶσι οἴγε εἰδέναι.
Αλ. Οὐ δὴ ταῦτα. Σω. Ἐπεὶ δὲ οὐδ' οἱ εἰδέναι, οὐδὲ
οἱ τῶ μὴ εἰδέναι εἰδέναι ὅτι οὐκ ἴσασσι, ἢ ἄλλοι
λείπονται ἢ οἱ μὴ εἰδέναι, διομέδων δ' εἰδέναι.
Αλ. Οὐκ. ἀλλ' οὗτοι. Σω. Αὐτῆ ἄρα ἢ ἀγνοία τῶ
κακῶν αἰτία, καὶ ἢ ἐπὶ νεῖδισι ἀμαρτία, quae
sunt. So. Animaduertis igitur errores et peccata
actioni interuenire ex hac ignorantia, quae quis quae
nescit, scire se arbitretur? Al. Et hoc quoniam tan-

dem

dem pacto inquis? So. Tunc ferè ad agendum aggre-
dimur, cum quod agimus, scire nos arbitramur. Al.
Ita est. So. Atenim cum aliqui se quippiam non ar-
bitrentur scire, id alijs exequendum tradunt. Al.
Quidni? So. Nonne ergo ex ijs, qui nesciunt, hi ab
errore immunes ac liberi uitam degunt, eo quod alijs
id negotij dent atq; committant? Al. Certè quidem.
So. Quinam igitur sunt, qui errant et peccant?
Neque enim qui scientia sunt instructi. Al. Minimè
uerò illi quidem. So. Verum enim quoniam neque
qui sciunt: neque ex ijs, qui nesciunt, qui suae sibi in-
scitiae sunt conscij; an alij praeterea reliqui sunt, quàm
ij, qui quae nesciunt, scire se existimant? Al. Non,
sed hi scilicet. So. Hec itaq; ignorantia malorum est
causa, et uituperabilis inscitia. Atq; haec quidem duae
huius uocis ἀμαρτίας significationes esse uidentur,
quarum altera, ut minus malum, maiori, insaniae ni-
mirum opponitur, altera uerò, ut maius et odiosius,
leuiori ac mitiori. Itaq; illic, ea erit ἀγνοία, quae κατ'
ἀπόφασιν Aristoteli dicitur: hic uerò, quae κατ'
ἰδέσιν, cum qua eandem esse insaniam, in Alcibiade
posteriore uult et probat Socrates. Neque uerò quis-
quam hoc loco mihi obijciat, non esse habendum anti-
mi morbum, quae κατ' ἀπόφασιν est ἀγνοία, sed in-
telligat et hanc pro morbo à Platone haberi. Inquit
igitur in Timæo ad hunc modum. καὶ διὰ πάντων

tur, tanquam plebs & infima ciuitatis multitudo est. Cum igitur scientie, aut opinioni, aut rationi, que natura imperare debent, aduersetur ac repugnet anima, id ego amenciam appello: & ciuitatis, cum magistratibus & legibus non paret multitudo: & unius eisdem uiri, cum que in animo speciose insunt rationes, nihilo plus efficiant, sed omne his contrarium eueniat. Has omnes, inscicias ego maxime precipites & deuias esse statuerim tum ciuitatis, tum ciuium uniuscuiusque: minime autem que opificum sunt. An ne quod dico hospites percipitis? Hactenus Plato: apud quem iam uidimus triplicem huius uocis ἀμαρτία, id est, inscitiæ, significationem, quarum illa, que κατ' ἀπόφασιν ἀγνοίας significat, quam artificum seu opificum ἀμαρτίαν appellat Plato, et si proprie ad hoc uicium non pertinet, tamen inter eius causas non male, ut arbitror, numeretur. Que uero κατὰ Διάθεσιν est, ex qua, tanquam fonte quodam, omnia proficiscuntur errata, que Græcis ἀμαρτίαι λέγονται dicuntur, ea aut idem cum insipientia fuerit, (certè in Euthydemo τῆ φρονίμου καὶ σοφίας, id est, prudentie & sapientie, ipsam opponit) aut eius pars, uel potius causa quedam, que in discipline priuatione consistit. Tertia autem, que in diffensione quadam uoluptatis & doloris & omnino affectus curatione, & que ratione nititur, opinione uersatur, que

que ἀνάδυσς est causa, (uoco autem ἀνάδυσς hoc loco, ψυχῆς κίνησιν ἀπερὶ τὸ ἄλλο λόγῳ, id est, animi motum rationi repugnantem, quemadmodum ἀμαρτία, id est, errorem, aut falsum iudicium, aut opinionem falsam, aut rationem à ueritate aberrantem) fuerit nimirum & ipsa insipientie pars que à am, neque uerò, ut ex Platone cognouimus, ea minima. Quamquam uidetur ultima hæc ἀμαρτία acceptio, alienior quodammodo esse, queque magnæ sit questionis, sed quam nunc præterire uisum est, suo loco aliàs à nobis tractandam. Que apud autorem sequuntur tria, insulsitas, ineptia, obliuio, ex ijs insulsitas, est ἀκρασία Græcè, quam quis uocem me sic uertisse forsitan mirabitur. Sed mirari desinet, si causam intellexerit: que talis est. Nam cum ἀκρασία duplicem habeat originem, deriuaturque aut ἀπὸ τοῦ κενανυῶδς, aut ἀπὸ τοῦ κενανυῶδς, & priuante particula ἀ, illinc quidem deducta ἀκρασία, contemperationis & condimenti quadam in priuatione consistet, eritque ea, quam diximus, insulsitas, affectio leporis & salis expers, quam huic loco maxime conuenire significationem existimo: hinc uerò, incontinentiæ seu impotentia, cuius superius est descripta natura. Posset tamen & hoc quoque loco pro incontinentia accipi, iuxta ea, que superius ex Platone sunt adducta. Sed prius illud magis mihi placet. Ineptiam autem

ἐπαρσιεγόμῳ uerti, quod hæc uox Latina Græcæ pulchrè congruere uideatur, etiamsi neget apud Ciceronem Cæsar, apud Græcos ei uitio nomen impositum. Adscribam autem eius hic uerba ex secundo libro de Oratore ad Quintum fratrem, quibus huius uitiosæ affectionis natura plenè describitur. Sunt autem hæc. Ego me herculè, inquit Cæsar, ex omnibus Latinis uerbis huius uerbi uim uel maximam semper putauī. Quem enim nos ineptum uocamus, is mihi uidetur ab hoc nomen habere ductum, quod non sit aptus: idq; in sermonis nostri consuetudine perlatè patet. Nam qui aut tempus quid postulet non uidet, aut plura loquitur, aut se ostentat, aut eorum, quibus cum est, uel dignitatis, uel commodi rationem non habet, aut deniq; in aliquo genere aut inconcinuus, aut multus est, is ineptus esse dicitur. Hoc uitio cumulata est eruditissima illa Græcorum natio. Itaque quod uim huius mali Græci non uident, ne nomen quidem ei uitio imposuerunt. Ut enim quæras omnia, quomodo Græci ineptum appellent non reperies. Hactenus Cicero, apud quem licet Cæsar neget hoc uitium à Græcis cognitum, ac proinde nomen apud ipsos non inuenisse, mihi tamen neutrum horum uidetur. Nam et permulta inueniuntur apud Græcos de temporis opportunitate, de faciendorum ac dicendorum modo, de personarum, quibus cum uersamur, uel dignitatis,

uel

uel commodi habenda ratione, deq; id genus reliquis præclare præcepta, quæ certè non extarent, nisi hanc uitiosam agnouissent affectionem: et ἐπαρσιεγόμῳ nomen, ab alia licet notione secundum translationem appellatum, huic pulchrè uoci, ut dictum est, conuenit. Cæterum ut se habet Δερότης, id est, industria ad prudentiam, sic ἐπαρσιεγόμῳ, id est, ineptia, ad insipientiam. Videtur autem et à nonnullis, quæ Aristoteli Δερότης dicitur, Δεξιότης etiam appellari. Vnde in Ranis apud Aristophanem,

τὸ δὲ μετασσεφέω

πρὸς δὲ μαλθακώτερον,

Δεξιὸς πρὸς ἀνδρῶς ὅσι ἢ φύσιν θηραμῶν.

In quibus poëta non solum Theramenis ingenium et mores notare, aut potius falso traducere uidetur, sed etiam, quod ab enarratoribus non animaduersum miror, ad uocis etymologiam alludere, et ex hac, quem Δεξιὸν uocet ἀνδρῶν, quasi κατ' ἐπεξήγησιν significare. Θηραμῶν enim ἀπὸ τοῦ θηρῶν, id est, uenando, seu inquirendo, et μῶν, quod animum et robur sonat, nomen habere ductum uidetur, ut nimirum strenuum uenatorem, et inquisitorem significet, qui quem sibi scopum, tanquam feram, propositum habeat, facile assequatur, et ueluti apprehendat, quod τὸ Δερόν, id est, industrij esse, superius est traditum. Itaq; et in sequētibus Theramenem σοφὸν

I S ἀνδρῶν

ARISTOTEL. DE VIR-

ἀνδρῶν καὶ Δεινὸν εἰς τὰ πάντα ἀρροῦται. Quae ultimo apud autorem loco habetur ἀμνημοσύνη, (est autem haec memoria de se factio quaedam, aut etiam primatio) nos obliuionem, quod aliud commodius nomen non inueniremus, uertimus, ad insipientiae concausam, ut memoria ad prudentiae, pertinet.

ΟΡΓΙΛΟΤΗΤΟΣ.

Ὀργιλότης ἔστι τρία ἀκροχολία, πικρία, βδύδυσμία. ἔστι δὲ τῷ ὀργίλῳ, μὴ δάνασθαι φέρειν μήτε τὰς μικρὰς ὀλιγωρήσεις, μήτε τὰς ἐλαττώσεις. εἶναι δὲ κολαστικόν, καὶ τιμωρητικόν, καὶ ἐυκίνητον πρὸς ὀργὴν, καὶ ὑπὸ ἔργου, καὶ ὑπὸ λόγου τοῦ τυχάντος. ἀκολουθεῖ δὲ τῇ ὀργιλότητι, τὸ πρὸς ἠλικόν τῷ ἦθει, καὶ ἐυμετάβολον, καὶ ἡ πικρολογία, καὶ τὸ ἐπὶ μικροῖς λυπεῖσθαι, καὶ ταῦτα πάσχα ταχέως, καὶ πρὸ βραχέως καιρόν.

QVAE IRACUNDIAE.

Cæterum iracundiæ tres sunt species: excandescencia, acerbitas, morositas. Est autem iracundi, nec paruas

TVTIBVS LIBER.

uas neglectiones despicationesque, nec dignitatis imminutiones ferre posse: sed ad pœnas repetendas uindicandumque procliuem esse, & quouis facto dictoque ad iram incitabilem. Sequitur autem iracundiam, concitatio animi & mutabilitas: amarulentia: ob paruas res dolere: huiusmodi affectibus subito corripitur & ad breue tempus.

Inter ea, quæ ad iracundiam referuntur, primo loco tres eius species collocat, quod rectè mihi facere uitor uidetur, cum superius ipsius definitio sit proposita. Et primam quidem eam, quæ Græcis ἀκροχολία, quasi extremam biliositatem quis diceret, appellatur: unde ἀκρόχολοι qui nominantur, ab ipsis definiuntur, οἱ κατ' ὑπερβολὰν ὀξύεις καὶ πρὸς πᾶν ὀργίλοι καὶ ἐπὶ πάντι, quod est, qui supra modum præcipites sunt, & contra quoduis & ob quoduis iracundia incitantur. Appellati autem sic uidentur hi à bilis extremitate, humoris nimirum maxime ad iracundiam opportuni. Secundam uero πικρίαν facit, ex qua qui πικροὶ dicuntur (arbitron quod,

quod, quæ per humoris qualitatem significatur, acerbitas penitus se in eorum animos insinuarit, ipsosque sua ut quasi imbuerit) δὲ δ' ἰάλυτοι, inquit Aristoteles, εἰσὶ, καὶ πολλὰ ἄλογον ὀργίζοντες. κατέχουσι γὰρ τὸν θυμὸν. πάλαι δὲ γίνεται, ὅταν ἀνταποδιδῶσι μ. ἢ γὰρ ἡμωρία παύει ὀργῆς, ἢ δ' οὐκ ἀντιφθὴ λυπῆς ἐμποῖσα. id est, difficulter placabiles sunt, & longo tempore irascuntur. Continent enim iram. Sedatio autem affertur, si retaliarint. Vltio enim iram sedat, doloris loco uoluptatem inducens. Ex quibus Aristotelis uerbis satis intelligimus, à prioribus illis ἀκροχόλοις differre hos πικρούς, quod stabilior & diuturnior horum sit ira, altiusque animo sederit ac reposita sit, nec prius facile cesset, quam puniendi libidinem expleuerit: illorum autem subita magis & præceps, & quæ, cum quasi extet atque eminent, in summoque ebulliat, quemadmodum quæ effervescent omnia, minimè autem in profundo residerit ac contineatur, cito quidem erumpat in actum & uindicationem, totamque se effundat: sed cito etiam desinat & quiescat, neque perinde ut illorum, implacabilis sit: quod in ipsis est optimum. Tertiam autem iracundie speciem, quæ hic βαρυθυμία, (sic enim legendum, non ἄθυμία, quæ est socordia seu ignauia Latine, magisque ad timiditatem aut intemperantiam pertinet (nam quod annotat Phavorinus pro ani-

mi ma-

mi magnitudine à nonnullis usurpata, sine exemplo non recipio) non solum ex Stobæo constat, sed etiam ex Aristotele, eiusque paraphrasæ Andronico, quibus, in quibus hoc est uicium, δ' βάσις ἔχουσι, καὶ πλὴν ὀργῶν πρὸς φέρειν asserunt, quorum mox uerba subiiciemus) nuncupatur, quod est, si uerbum quis uerbo reddere conetur, grauanimitas, morositas Latinis credo appellari, in quarto autem Ethicorum ad Nicomachum χαλεπότης Aristoteli dicitur, ex secunda latente ac recondita temporis longinquitate intensa, uehementioreque ac atrociora facta ortum habere, ex his Aristotelis uerbis, loco iam à me citato, cognoscere licet. τῶν δὲ μὴ γινόμενων, τὸ βάσις ἔχουσι. διὰ γὰρ δ' μὴ ὀπίφανες εἶναι, οὐδὲ συμπεῖδα αὐτοῦς οὐδεῖς. ἐν αὐτῷ δὲ πᾶσι πλὴν ὀργῶν, ἄλλοι δὲ εἰσὶ δὲ οὗτοι ἑαυτοῖς ὀχληρότατοι, καὶ τοῖς μάλιστα φίλοις. χαλεπούς δὲ αὐτοῦς λέγομεν, ἐφ' οἷς τε μὴ δεῖ χαλεπαίνοντας, καὶ μάλλον ἢ δεῖ, καὶ πλείω ἄλογον, καὶ μὴ διαλλαττομένους ἀπὸ ἡμωρίας ἢ καὶ κολάσεως, quæ sunt. Quod si minus eueniat, graue id sibi ducunt. Nam quod affectio illorum minus conspicua sit, neque consolationem ipsis quisquam adhibet. Ad iram autem secum concoquendam longinquitate temporis est opus. Ceterum qui huiusmodi sunt, sibi molestissimi & amicorum præcipuis esse solent. Difficiles autem ipsos

ARISTOTEL. DE VIR-

ipſos uocamus, cum & quæ non oportet ſtomachen-
tur, & uehememius quàm oportet, & longiore tem-
pore, nec ſine animaduerſione, aut etiam ſupplicio
placentur. Nam ſic, quæ hoc loco apud Ariſtotelem
habentur, & legenda & diſtinguenda ſunt, ut omnia
hæc ad tertie ſpeciei, id eſt, χαλεπότητῃ & expli-
cationem pertineant. Quod ſi animaduertiſſet ſeu Em-
ſtratus, ſeu Aſtratus, minus certe hic confuſa ipſum
fuiſſet explicatio, minusq; in his ſpeciebus diſtinguen-
dis laboraſſet, ac plus aliquantulum profeciſſet, faci-
liusq; ſc, quibus nunc tenetur anguſtijs, expediuiſſet.
Sed ne quis hanc noſtram loci huius caſtigationem ac
diſtinctionem, inſuper autem & explanationem, tan-
quam domi noſtræ natam reiſciat, ſciat nobiſcum An-
dronicum Rhodium nobilem illum Peripateticum phi-
loſophum facere, qui in ſua in hos Ariſtotelis libros
paraphraſi, de tribus hiſce ſpeciebus differens, hoc
modo inquit, κατ' ὑπεβολὴν ἢ εἰς ἰρῶξες οἱ ἀκρά-
χοιοι καὶ πρός τῶν ὀργίλοι καὶ ἐπὶ πάντι. ὅθεν
καὶ τὸ ὄνομα ἔχουσι ἀπὸ τοῦ ἀκροῦ πρὸς κλυοῖς
οἱ δὲ μικροί, καὶ δυοδίαλυτοι, καὶ πολλὸν χρόνον
ὀργίζοντες. οὐ γὰρ εὐθυε φανεροῦσι τὸν θυμὸν, ἀλλ'
ἀ κατέχοντες κρύπτουσι. παύοντες δὲ τοῦ θυμοῦ
ἐπιφύλακται ἀνταποδώσουσι κακὰ τοῖς λελυπνηκόσι
ἢ γὰρ ἡμωρία ἡδονῶν αὐτοῖς ἐμποιοῦν, καὶ διὰ
τοῦτο φιλίπης ἀείσουσι. τούτοις δὲ μὴ γινόμενοι,
ἢ βάρεθ

TVTIBVS LIBER.

ἢ βάρεθ ἔχουσι, καὶ προφέρουσι πλὴν ὀργῶν. Διὰ
γὰρ τὸ μὴ φανεροῦν πλὴν ὀργῶν, οὐδὲ πρᾶμιδία
πρὸς τῶν ἀνδρῶν τυχάνουσι, οὐδὲ πρᾶμιδία
ἢς αὐτοῖς. ὅθεν καὶ κατέχουσι αὐτῶν, μέγιστον
ἢ αὐτῆ ἀφ' ἑαυτοῦ διαλυθῆναι καὶ πεφθῆναι. τοῦτο δὲ
διὰ χρόνον γίνεται. οἱ τοῖστοι δὲ καὶ ἑαυτοῖς εἰς ἰρ-
ὄχληροι, καὶ τοῖς μάλις αὐτοῖς. οὗτοι δὲ καὶ
χαλεποὶ καλεῖνται, οἱ ἄνευ χαλεπαίνουσι ἐφ' οἷς
οὐδὲ, καὶ ὅτε μὴ δὲ, καὶ ὅσοι οὐ δὲ, καὶ πολλοῦ
ὀργίζοντες χρόνον, καὶ οὐ διαλλάττοντες εἰ μὴ
ἀνελυπνητοῦσι τοῖς λελυπνηκότοις. οὗτοι δὲ καὶ συ-
νοικῆσαι χαλεποὶ, καὶ βαρεῖς τοῖς ὁμοδίατοις.
quæ ſunt, Supra modum autem præcipites ſunt ex-
tremilibus, & contra quoduis & ob quoduis iracun-
dia incitantur. Vnde & nomen habent ab extremita-
te ductum. Acerbi autem tum difficulter placabiles
ſunt, & multo irascuntur tempore. Neque enim iram
ſtatim produnt, ſed continent ipſam celant & oc-
cultant. Irascendi autem finem faciunt, poſtquam iſs,
qui læſerunt, mala rependerit. Vltio enim uolupta-
tem ipſis facit, ac proinde dolore liberat. Quod ſi mi-
nus eueniat, grauè id ſibi ducunt, iramq; circumſe-
runt. Nam quod iram non prodant, neque ex homi-
nibus ſolatium reportant, neq; quiſquam ipſos conſo-
latur. Vnde & ipſam retinent, donec ex ſe diſſoluatur
& concoquatur. Id autem temporis ſit longim-
quitate.

quitate. Ceterum huiusmodi & sibi sunt molesti, &
 ijs, qui maxime ipsis sunt amici. Hi sane & difficiles
 uocantur, qui & que non oportet stomachantur, &
 quando non oportet, & quantum non oportet, & lon-
 gissimo irascuntur tempore, nec placantur nisi dolo-
 rem rursus ijs, à quibus dolore affecti sunt, attulerint.
 Sunt autem hi & in conuictu difficiles, & contuber-
 nalibus molesti. Ex quibus quidem Andronici uer-
 bis, & id quod diximus manifestè patet, & harum
 trium iracundie specierum natura satis, ut arbitror,
 est perspicua. Quare ad id quod proximum est pro-
 gressi, que iracundo ab autore tribuantur uidea-
 mus. Inquit igitur, iracundi esse, nec paruas neglectio-
 nes despicationesq; nec dignitatis imminutiones fer-
 re posse: quod quis forsitan primo aspectu, non tam
 iracundi, quam pusilli animi esse putet, eoq; magis
 quod inter ea, que ad pusillanimitatem referuntur,
 quedam, horum non multum dissimilia inueniantur.
 Sed nouisse oportet, non absurdum uideri debere, ea-
 dem ad diuersas referri uel uirtutes, uel uitiositates,
 potissimumq; eas, que uicinae sint nature, ita tamen
 ut diuersa quadam id faciat ratione, quod & hic usu
 uenire uidemus. Nam nec iracundi, nec qui parui sunt
 animi uel minimas neglectiones despicationesq; ferre
 possunt, sed hi quidem statim animum demittunt &
 contrahunt, tanquam extrema passi: illis uero animus
 excitatur

excitatur atq; inflammatur, & cor cumulat irā,
 ut diuersa in his illisq; sit, non ferendi ratio: quod mi-
 hi etiam que sequuntur satis ostendere uidetur, que,
 quis sit non ferendi modus, quasi exponunt: sed ad pœ-
 nas repetendas uindicandumq; procliuem esse, &
 quouis facto dictoq; ad iram incitabilem. In quibus,
 quod & superius in horum contrarijs, que ad lenita-
 tem pertinent, explicandis annotauimus, debitus &
 naturalis ordo non esse seruatus uidetur. Nam prius
 omnino fuerit, ad iram quouis facto dictoq; incitabi-
 lem esse: posterius uero, ad pœnas repetendas uindi-
 candumq; procliuem. Sed, ut antea dictum est, in ijs,
 que ad uitia pertinent, non admodum de ordine so-
 licitum esse oportet. Illud autem admonuisse non abs-
 re fuerit, quod apud Stobæum, eius loco, $\eta\theta\eta\ \tau\iota\mu\omega\text{-}$
 $\eta\eta\lambda\acute{\alpha}\kappa\omicron\mu, \eta\theta\eta\ \acute{\alpha}\gamma\chi\iota\omicron\mu$ legatur: que lectio, non minus
 rectè, quam altera se habet. Est enim & hoc iracun-
 di agrestem & furiosum esse. Ceterum $\acute{\alpha}\gamma\chi\iota\omicron\mu$ Am-
 monius quidem $\omega\mu\omicron\mu$, id est, immanem, crudelem &
 inhumanum, Phauorinus autem $\acute{\alpha}\nu\eta\mu\omicron\theta\omicron\mu$, quod est,
 immitem, & efferatum, interpretatur: addit autem,
 $\acute{\alpha}\gamma\chi\iota\omicron\tau\eta\tau\alpha$, etiam $\kappa\alpha\kappa\acute{\iota}\alpha\varsigma\ \upsilon\pi\epsilon\theta\omicron\lambda\omega$, id est, uitiosi-
 tatis exuperantiam significare. Sunt autem huic ui-
 tio adeò obnoxij pleriq;, ut non solum leuissimas se-
 pe ob causas præter decorum, & quam res postulet,
 in famulos seuiant, sed etiam in equos & bruta ani-

malia, & quod longè est fœdus, nonnulli etiam, si quid fortè offendat, aut minus quod agunt procedat, in inanimatis crudelitatem exerceant, aut clauas mordendo, aut in fores calcitrando, ut ille apud Galenum in libro, cui titulus, de proprijs animi affectu ionibus agnoscendis & curandis, aut lapides, aut ligna, aut quoduis tandem obuium feriendo. Sed hæc quidem ridicula feritas & immanitas: Illa uerò execranda, detestabilis & odio digna est atrocitas animi, quam in Medea, ut pote barbara, fingit Euripides: in qua pulchrè rationis luctatio cum ira describitur, ut nunc quidem facinoris atrocitas & impietas ob oculos uersetur, ac proinde liberorum cædem, quam moliebatur, reformidet, & cunctetur: nunc uerò superante ira, tanquam ferociore equo, ad crudelitatem impellatur: rursus à ratione reuocetur, mox rursus ab iracundia eòdem protrudatur, ac sic aliquandiu sursum ac deorsum agitata, ad extremum iræ manus dans uinciq; se patiens, in hæc prorumpat uerba,

καὶ μαιβάων μὲν οἷα πολλήσω κακῶ.

Θυμὸς δὲ κρείσσων τῆν' ἐμῶν βυλβυμάτων,

ὄπωπ' μεγίστων αὐτίκα καὶ βροτοῖς.

Est autem hæc affectio, quam in Medea describit Euripides, ἀκρασία θυγῆς, id est, iræ incontinentiæ, quæ & ipsa ad iracundiam pertinet, ut ea, quæ huic est con-

est contraria, iræ continentia ad lenitatem seu mansuetudinem aliquo modo reducat. Nam nomen, quod exquisitè iracundiæ opponatur, forsitan haud facile inueniamus. An uerò non ita censendum, sed iræ continentiam, ad mansuetudinem uiam potius esse quandam, ut tolerantia, ad fortitudinem, imperfecta utraq; cum sit uirtus? Quod si recipimus, & horum contraria ἡμιτελεῖς erunt κακία, quæ & sententia uerior est. Cæterum ut iræ incontinentiam in Medea barbara, ut dixi, parumq; commodè instituta, eleganter describit Euripides, ita & Homerus eiusdem affectionis continentiam quanta arte in Ulyssæ & Achille, hominibus Græcis & politioribus literis ac humanitatis disciplina eruditis depingit, non solum rationis cum ira luctationem dextrè fingendo exprimens, sed etiam utriusq; affectionis locis ac ueluti sedibus, insuper autem mentis ac rationis natura & origine, quod nimirum cœlestis sit diuinaq; communis. Extat autem alter de Achille apud poëtam locus, libro primo Iliados, alter uerò de Ulyssæ, libro Odyssæa uigesimo, si quis fortè & id requirat. Quod uerò deinceps apud autorem subiicitur, Sequitur autem iracundiam concitatio animi & mutabilitas: amarulencia: ob paruas res dolere: huiusmodi affectibus subito corripi & ad breue tempus, id partim iracundiæ symptomata, partim eiusdem & causas quasdam

cominet. Nam δὲ πρόξυλον τὸ ἦδον, id est, ani-
mi concitatio, seu potius, ut sic dixerim, concitabi-
litas & irritabilitas, formalis quedam iracundie cau-
sa esse uidetur. Dicitur autem πρόξυλον, ὡς ὁ δυ-
μὸς ξαδίως τε καὶ πρᾶξιμα ἐπὶ τῷ τυχόντι ὀξύ-
νετη, ἢ γοῶν διεγείρεται καὶ ἐκπολεμῶν, quod est.
Irritabilis est, cui animus facile & continuo ob rem
quamuis acuitur, siue excitatur & insensus readi-
tur. Appellatur autem hic & composito nomine ὀξύ-
δυμῶ, quasi acutanimus quis dicat, cui μακροδύ-
μῶ, quem longanimum nuncupare licet, opponitur.
Mutabilitas autem uitiosæ huius affectionis sympto-
ma quoddam est, partim quidem ex bilis naturæ, quæ
in his dominatur, partim uerò & ex formali ipsius
uitij causa proueniens. Cuiusmodi enim qui irascun-
tur, quo irascuntur tempore, affectione præditos esse
uidemus eiusmodi & iracundos perpetuo habere, ra-
tioni est consentaneum. Sed non secus atque quorum
uentriculus multis calidis, pinguibus, oleosis refertur,
nunc quidem eructando, quibus grauatur, eicere &
expellere conatur, nunc uerò rursus amplecti, conti-
nere & concoquere, uarie torquentur & turbantur:
sic & quorum animus ardet, & cor cumulatur ira,
nunc huc, nunc illuc trahuntur, dum modò quidem il-
lam quasi euomere, eumq; punire, qui uideatur le-
sisse iniuria, appetunt; modò uerò eandem comprimere

ac

ac ueluti concoquere, aut certè in idonea tempora
seruare ulciscendi animos: atq; ita uariè agitati, τὸ
ἐν μετέβολον, de quo hic agimus, satis ostendunt atq;
declarant: quod quoniam pulchrè libro Odyssæe ui-
gesimo in Ulyssæe exprimitur, non grauabor cum lo-
cum & hic subiicere.

ἀτὰρ αὐτὸς ἐλίασετο ἔνθα καὶ ἔνθα,
ὅς δ' ὅτε γαστέρ' ἀνῆς πολέει & πυρὸς ἀθομβύοιο
εμπλείω κνίαςκῆς τε καὶ αἵματ' & ἔνθα καὶ ἔνθα
Αἰόλαι· μάλα δ' ὤκα λιλαίετη ὀππιδῶα·
ὡς ἄρ' ὄγ' ἔνθα καὶ ἔνθα ἐλίασετο μορμηξίζωρ.
Verum in ijs quidem, qui irati sunt, quo tempore ui-
tiosa hac affectione laborant, mutabilitas hæc tantum
cernitur, cum aliàs, maximè uerò si quidem pruden-
tes sint, constantia & firmitas animi in ipsorum po-
tius uita elucescat. Iracundis autem perpetuum hoc
est malum, ut quorum moribus id natura sit insitum.
Amarulentia uerò, id est, sermonis ac orationis aspe-
ritas & acerbitas, symptoma quidem & ipsa iracun-
diæ fuerit, à bilis qualitate & sapore Græcis μικρο-
λογία nominata, perinde ac si quis amariloquentiam
dicat. Nam sic legendum esse, quemadmodum certè
& apud Stobæum legitur, non μικρολογίω, quæ
est exquisita nimium & curiosa rerum etiam minu-
tarum æstimatio, quæ ad illiberalitatem propriè per-
tinet, ut suo dicetur loco, cuius uel per se manife-

K 3 sum

ARISTOTEL. DE VIR-

stum arbitror. Videtur autem id quod sequitur, ob paruas res dolere, huius loci depravationis occasionem dedisse, quod ipsum iracundiae efficiens quaedam esse causa, non male iudicetur. Sed apud Stobaeum aliter non nihil hoc loco legitur. Nam post καὶ ἡ ψυχρολογία habetur, καὶ ἡ μεταμέλεια, καὶ τὸ λυπηθῆναι, καὶ ἡ δ' εὐδία, quod mihi nec ipsum male se habere videtur. Nam poenitudinem iracundiae esse comitem etiam Horatius statuit, in quibus inquit.

Qui non moderabitur ire,

Infectum uolet esse dolor quod suaserit, & mens:

Dum poenas odio per vim festinat inulto.

Vbi tamen hoc animaduertisse operæpretium fuerit, mentem pro animo, καὶ ἀντὶ τοῦ θυμοῦ, quod haud facile alibi inuenias, usurpatam. Dolere autem primo, cum quis se iniuria læsum arbitretur, deinde ex sumendo supplicio poenisq; repetendis uoluptatem capere, iracundiae esse, ex ijs quæ superius ex Aristotele & Andronico sunt citata, satis constat. Iam uerò & quod ultimo habetur loco, καὶ ταῦτα (sic enim omnino, non τὰ αὐτὰ legendum) πᾶσα χαρταχέως καὶ πρὸ βραχίων καίρου, quod est, & his subito affectionibus corripi & ad breue tempus, huic etiam lectioni suffragari uidetur, cum significet & dolorem & uoluptatem, utrunq; in iracundis breuis esse temporis, in doloris quidem ex iniuriæ illatæ opinio-

ne conce-

TUTIBVS LIBER.

ne concepti locum, succedente mox ea, quæ punitionem ac uindicationem sequitur uoluptas: eam autem rursum statim excipiente poenitentia, ut ex ijs, quæ ex Horatio paulò antè citauimus, est perspicuum. Quare & hoc symptoma quoddam iracundiae habendum est. Sed his explicatis ad ea progrediamur, quæ timiditati ab autore tribuuntur. Sunt autem hæc.

ΔΕΙΛΙΑΣ.

Δειλία δέ ἐστι, τὸ ὑπὸ τῆς τύχης φόβου ἐυκίνητον εἶναι, καὶ μάλιστα τῆς πρὸ θάνατου, καὶ τὰς σωματικὰς πηρώσεις, καὶ δ' ὑπολαμβάνει κρηττοτερον εἶναι ἀπώσου σῶθ' ἢ πελθῆσαι καλῶς. ἀκολουθεῖ δὲ τῆς Δειλίας μαλακία, ἀναδρμία, ἀπονία, εὐλοψυχία. ὕπεσι δέ τις καὶ ἐνλάθεια, καὶ δ' ἀειλόνηκορ τῶ ἡδύς.

QUAE TIMIDITATIS.

Timiditatis autem est, quibuslibet facile terroribus commoueri, præcipueq; mortis & corporearum mutilationum ac læsionum: arbitrari præstantius esse quomodocunque

K 4 seruari

seruari incolumem, quàm mortem honestè oppetere. Cæterum comites sunt timiditatis mollitia animi, effœminatio, ignauia, nimius uitæ amor. Subest autem quædam uerecundia, & animus à contentione alienus.

Quæ timiditati hic ab autore tribuntur, eorum pleraq; cum ipsius coherent definitione, quædam etiã eius ambitu clauduntur. Nam facile quibuslibet terroribus commoueri, præcipueq; mortis, id quidem profectò ipsa continetur definitione: quod quid sibi uelit superius satis est explicatum. Corporearum autem mutilationum ac lesionum metu sollicitari angiq; itemq; arbitrari præstantius esse quomodocunq; seruari incolumem, quàm mortem honestè oppetere, non illa quidem ipsis uerbis in definitione habentur, sed cum ea tamen necessario coherent. Nam qui quibuslibet terroribus commouetur, cum omnia formidet, etiã corporis mutilationes ac lesiones horrere & reformidare consentaneum est, maximeq; cum talis sit quispiam, quem *Ἐλοσώματον*, id est, corporis nimium amantem, Græci uocant: quod qua ipsi ratione accidat paulò post docebimus. Qui uerò mor-

tis,

tis, tanquam interitus cuiusdam omnia tollentis, atq; delentis, metu præcipue exhorrescunt, cum summum ipsam malum simpliciter existiment, uitam certè, quæ morti est contraria, bonorum absolutè extremum iudicent necesse est. Ex quo fit, ut uitam quamlibet, turpem etiam atq; infamem, honestissimæ ac gloriosissimæ morti anteponant. Cæterum hoc ipsis merito accidere uidetur, uel Græcæ uocis etymologia id indicante. Nam si, ut in Cratylo uult Socrates, ἡ Δειλία, ἢ ψυχῆς σημαίνῃ δεσμὸν εἶναι ἰσχυρόν. τὸ ἦ δὲ λίκον, inquit, ἰσχυρὸς τίς ἐστὶ. δεσμὸς οὖν ὁ λίκον, καὶ ἂ μάλιστα ἢ ψυχῆς, ἢ δειλία ἂν εἴη. quæ sunt. Δειλία, id est, timiditas, animi significat uinculum esse robustum. λίκον enim, quod est, ualde, robur quodpiam est. Vinculum igitur ualidū & maximum animi, timiditas fuerit, hoc nimirum uitio timidorum animus corpori ualidè illigatus, egrè se à corpore diuelli ac distrahi patitur, ac proinde nimium uitam corpusq; tueri studet, eaq; quoquo modo declinare, quæ his uocitura uideantur. Cuius rursus affectionis, dico autem, huius in corpore & corporeis illigationis, nimieq; cum ijs conuentionis, homini causa esse uidetur, maximum illud malū, quod omnium animis, præcipue autem uulgarium hominum insitum atq; innatum est, peruersus nimirum sui amor, qui Græcis composito nomine *Ἐλαυτία* dicitur: Neque enim aliud

K S quic-

ARISTOTEL. DE VIR-

quicquam est, quod maiorem conciliandi & indissolubili nexu coniungendi, amore uim obtineat, ut non immeritò in Platonis symposio μέγας Δαίμων, id est, magnum numen à Diotima esse dicatur. Sed hic rursum peruersus sui ipsius amor nō aliunde manare uidetur, quàm quod natura bonorum & malorum, & genera non satis sunt percepta, neque quæ per se sunt, quæ propter aliud homini expetenda, cognitum sit. Fons autem & origo esse omnis mali uidetur, quod hominum pars maxima neque se ipsos satis nouerint, tantum abest, ut quæ sibi bona, aut mala sint, diiudicare possint: sed alij quidem corpus se esse, nec aliud quicquam maius, si minus dicant, at certè arbitrentur, adeo quosdam, ueluti pecora, pronos & uentri obedientes cernas: alij uerò his erectiores paulò, non corpus quidem se, sed totum illud, animam simul & corpus esse credant: quorum nec ipsorum una est ratio. Nam ex his alij corpori quidem plus tribuunt, animæ uerò minus, ut eam propemodum corporis mancipium habeant: alij uerò utrunque cum altero ex æquare conantur, atque hoc cum assequi nequeant (qua enim tandem id ratione possim?) rursum in corporis plus curam inclinant: tertij autem & his elegantiores, animi quidem potiore curam habendam censent, sed corpus interim, tanquam alteram nostri partem, non esse negligendum. Qui uerò hominem animum esse & mentem

TVTIBVS LIBER.

tem, corpus autem animi uel instrumentum, quod elegantiores senserunt philosophi, uel uehiculum, ut Platoniorum nonnulli statuerunt, uel domicilium & indumentum, quomodo id appellare gaudet Paulus (omnes enim hæ appellaciones in eandem tendunt notionem, ut corpus nimirum animæ sit gratia, ipsiq; natura subiici debeat) uerè existiment, paucissimi semper sunt inuenti. Quare se ipsos ignorantes hominum pars maxima, nec bona sua cognoscentes, uitam hanc mortalem, quæ nobis cum belluis est communis, & corpus plus æquo & per se amantes, eiq; usq; addicti & affixi, timidi ignauiq; redduntur, mortem tanquam malorum extremum formidantes, membrorum autem & corporis mutilationes ac læsiones intolerabile quid esse ducentes, nihilq; non facientes ac dicentes, ut in hac uita quomodocumq; seruentur incolumes, & corpori, ut ipsi certè arbitrantur, bene consulant, nulla honestatis habita ratione. Atque hæc quidem timiditatis sunt opera. Comites autem eius, primum quidem molitiam animi facit auctor, quæ μαλακία, Grecis dicitur, esseq; definitur, ἀδυναμία τις τοῦ ἐμμελεῖν τῶν τοῖς πόνοις, καὶ ὑπομῆεν τὰς λύπας ἐνεκα τοῦ καλῆς, quod est, Impotentia in laboribus perseuerandi & dolores honestatis gratia perferendi. Ceterum à Theage ἡμίτελης κακία appellatur, quemadmodum quæ huic contraria est κατὰ φύσιν, ut & ante

est

est dictum, ἡμιτελής ἀρετή: quod qua ratione ab ipso fiat, operæ pretium duxi hic subiungere. Cum igitur in libro de uirtutibus quomodo continentia et tolerantia efficerentur docuisset, quod nimirum ratione in iram et cupiditatem, sed cum difficultate et ui quadam dominante: itemque incontinentia et mollitia animi, ratione uidelicet contrā uiolenter ab his subacta oppressaque, deinde hæc ad uerbum subiungit, ἀπὸ τοιαύτης διαδέσκει τὰς ψυχὰς, ἡμιτελεῖς μὲν ἀρεταί, ἡμιτελεῖς δὲ κακίαι τυγχάνουσι. ὁ μὲν γὰρ λογισμὸς, ὑγιαίνει: τὰ δ' ἄλογα μέτρα τὰς ψυχὰς, νοσῶσι. καὶ κατὰ μὲν ἀρχὴν ἔστι δυνάμις καὶ ἀπὸ τῆς ἀπὸ τοῦ λόγου ἔχοντος μετὰ τὰς ψυχὰς, ἃ ἐγκράτεια καὶ ἃ κτηνία, ἀρεταί τυγχάνουσι: κατὰ δὲ μετὰ βίαν, ἃ δ' οὐκ ἐκουσίως, ἡμιτελεῖς, quæ sunt. Cæterum huiusmodi animi affectiones, inchoatæ tum uirtutes, tum uitiōsitates sunt. Nam mens quidem et ratio sana est: rationis autem expertes animæ partes in morbo sunt. Et quatenus quidem reguntur ac ducuntur à rationis compote animæ parte animus et cupiditas, continentia et tolerantia uirtutes sunt. Quatenus autem cum difficultate et ui, inchoatæ et imperfectæ. Sed hæc plenius sunt à nobis in Commentarijs in Cebetis tabulam explicata, quæ, cui ea, et alia his similiānisse cordi est, accedere poterit. Nos autem ad reli-

quæ,

quæ, quæ timiditatem sequuntur, progressi, quid effæminatio sit consideremus. Sed mihi, siue Græcam, siue Latinam uerbi interpretationem sequaris, facilis et expedita huius uocis ratio explicatioque uidetur. Ἀναδραχία enim, ἢ ἀναδραχία, quod nomen ἀπὸ τῆς ἀναδραχίας, id est, à uiro ductum est, priuationem quandam, aut certè imminutionem ac corruptionem sonat. Effæminati autem Latinis dicuntur eneruati, et quibus animum gerunt muliebrem, id est, parum fortem et uirilem, quem Fanius iuuenibus quibusdam obijciens inquit,

Vos etenim iuuenes animum geritis muliebrem:

Illaque uirgo auri.

Verum utrunque nomen, à diuersis licet notionibus appellatum, re idem est, et in fortitudinis, ac uirilium animi et roboris spoliatione quadam consistit: quam rectè timiditati tribui, nemo est qui nesciat, cum eius concausa quedam sit, Aristotele priuationem ad concausas quoque referente. Ἀπρονία autem, id est, ignauiā, si modo scriptura mendo uacat (est enim hic locus mihi suspectus) affectio est τῆς φιλοπονίας contraria, laborem fugiens ac reformidans, eaque, quæ uult ac decernit ratio, exequi recusans. Quæ quamquam ad timiditatem eadem, qua φιλοπονία ad fortitudinem, ratione pertinet, tamen ob certas quasdam coniecturas in eam ferme animus inclinat sententiā,

NE

ut ἀπόνοια hic legendum existimem tum alioqui, tum quod φιλοψυχία mox ipsi subiiciatur. Ceterum huic uoci Græce, quantum quidem ad hunc locum pertinet, due apud Latinos, à non dissimili notione ductæ, respondere uidentur, socordia nimirum, & uecordia. Si enim ἀπόνοια, ut à Græcis definitur, Διάθεσις ἢτοι ἕξις ὅσιν, ἢ χωρίζουσα τὸ Δέοντ' & κατὰ ἀπονοίας τοιοῦτα τὸ νῦν, quod est, affectio seu habitus ab eo, quod oportet, recedens, & à mente defectiōnem faciens: socordia autem à Latinis dicitur, seu potius, qui ab ipso nomen habet, socors, quod sine corde sit: & uecors, quod parui uel, ut Sextus Pompeius Festus inquit, quod mali turbatiq; sit cordis, à quo non multum diuersum esse, qui excors dicitur, existimo, patet nimirum eandem uim & illam Græcam, & has Latinas uoces habere, maximeq; secundum illos, qui aut cor ipsum animum, aut eius quod in animo principatum obtinet, sedem esse uoluerunt. Sed latè adhuc Græce uocis definitio patet. Nam qui ab eo, quod oportet recedit, & à mente defectiōnem facit, aut ad id, quod nimium est, excurrit: unde fit, ut & ὑπερφανία & θρασύτητα interdum significet ἀπόνοια, ad hæc autem &, quæ hæc ferè comitari solet, ὑβρις: aut ad id, quod parum est, deficit: ex quo rursus ἀντιφθὴ ἀπογνώσις ac confusa & perturbata mente, cōsiliij inopia, sollicitudine, desperationeq; ani-

mo non

mo non raro accipitur: nonnunquam autem & pro inertia, languore ac desidia, quæ omnia ad defectiōnem pertinent, nec malè ad timiditatem referantur. Ceterum earum, quæ defectiōnis sunt, huius nominis significatiōnum, prioribus quidem illis, τῆ ἀπογνώσις, dico, confusa ac perturbata menti, consilij inopia, sollicitudini, desperationiq; animo, si quid ego iudico, uecordia satis respondet: posterioribus autem, inertia, languori, desidia, socordia. Sed uidendum est, quomodo horum singula ad timiditatem referantur. Neq; enim eadem ratione omnia, sed alia, ut arbitror, alia. Nam ἀπόγνωσις, confusa ac perturbata mens & consilij inopia, tū timiditatis causa esse possunt, tum ex eadem prouenire, ex quo illud Ennij,

Tū pauor sapientiā mihi oēm ex animo expectorat.
Idem autem & de sollicitudine desperationeq; statuentium. Nam & ex sollicitudine desperationeq; timiditas, & ex hac illa oriri possunt. Inertia uerò, languor & desidia, ad quæ & ignauia, laboris nimirum fuga pertinet, inter ea numerari debet, quæ Græcis ὠρῶν ἀνδρῶν appellari diximus. φιλοψυχία autem, cuiusmodi sit affectio, cum ex uoce, tum ex ijs, quæ superius à nobis sunt dicta, satis perspicuum arbitror. Sequitur autem hæc illam, cuius antè mentionem feci, à mente defectiōnem, quod ferè fieri soleat, ut, qui ab hac deficit, εὐλόσοφος esse desinat, & εὐλόψυχος ac εὐλοσῶ-

ARISTOTEL. DE VIR.

Εἰλωσώματ' reddatur, eaq; omnia, ut in Phædone
 vult Socrates, quæ ad uitæ & corporis curam ac stu-
 dium pertinent, Εἰλωξήματ', Εἰλωτίμ': ad-
 de etiam Εἰλωίδου. Quod sequitur, Subest au-
 tem uerecundia quædam, & animus à contentione
 alienus, id uel sic intelligi potest, ut sint εὐλάβεια &
 ἀφυλονεκία, duæ quasi timoris species: uel, ut has
 duas laudabiles affectiones, timor imitari ac præ se
 ferre quodammodo uideatur. Vtraq; autem hæc ex-
 positio ratione carere nõ uidetur. Nam, quod ad prio-
 rem quidem attinet, cum libro de legibus primo Pla-
 to, qui sub Atheniensis hospitis nomine seipsum ibi
 significat, duas metus species faciat, in quibus inquit,
 καὶ μοι λέγε, δύο φόβω μείδη χεδ' ὄμ' ἔνωαυτία Δυ-
 νάμεθα κατανοῆσαι; κλ. Ποῖα δὴ; Αδ. τὰ τοιά-
 δε. φόβω μεθα μὲν τοῦ τὰ κακὰ προσδοκῶντες
 γυῖσθαυ. κλ. Ναί. Αδ. φόβω μεθα δέ γε πολ-
 λάκιε Δόξαν, ἡγ' ὄμ' μοι Δοξάζεσθαι κακοί, πράττον-
 τεσ ἢ λέγοντές τι τῶν μὴ καλῶν, ὄμ' δὴ καὶ κα-
 λῶν μοι τὸν φόβω ἡμῶσ γε, οἶμα δὲ καὶ πάντεσ
 αἰχλωλώ. quæ sunt, Ac mihi dicito. Duas metus spe-
 cies contrarias fermè possumus ne animaduertere?
 Cl. Quasnam tandem? Ath. Has inquam. Metui-
 mus quidem profectò mala, cum ea futura expecta-
 mus. Cl. Sicesc. Ath. Sed & opinionem & existi-
 mationem metuimus, ueriti ne si quid, quod minus sit
 honestum,

TVTIBVS LIBER.

honestum, faciamus aut dicamus, mali existimemus;
 quem sanè metum, nos quidem certè appellamus, ar-
 bitror autem & omnes, pudorem: cum igitur duas
 metus, qui τῶσδ' est, species, ut dictum est, faciat,
 par omnino esse uidetur, ut sub timiditate, qui habi-
 tus est, duos consimili ratione habitus subiiciat, quo-
 rum alter generis nomine homonymè timiditas appel-
 letur, alter uerò εὐλάβεια Græcè, uerecundia Lati-
 nè, quam superius odij offensionisq; factam cum ra-
 tione declinationem, definiuimus. Possset autem & sic
 non incommode describi, ut habitus animi esse dica-
 tur dedecus fugiens laudemq; maximè cōsequens. Ve-
 rum hoc quidem si recipimus, timiditatem, quæ ut ge-
 nus dicitur, neque bonum neq; malum habitum sta-
 tuere oportet, sed neutrum ac medium quodammo-
 do: non quo genere Stoici media, quæ & indifferen-
 tia uocant, introduxerunt: sed potius, ut commune
 quoddam ac uniuersale, quod oppositis diuidatur dif-
 ferentijs. Quod si durius conquisitiuq; esse uideatur,
 maximè uerò cum Δελία, id est, timiditas pro uitio
 nunc ab auctore usurpetur, posteriorem sequuti ex-
 plicationem, id quod Cicero in Partitionibus inquit
 oratorijs, Timorem uerecundiam imitari dicemus, ut
 τὸ ὑπερὶ Δέ τις εὐλάβεια, τῆ Δελία nimirum, per-
 inde accipiamus, ac si dixisset, ὑπόληψιν τινὰ πρὸς
 καὶ Δελία τῆ εὐλαβείας, id est, opinionem quan-
 dam

ARISTOTEL. DE VIR-

tam uerecundia affert timiditas. Atque haec adeo ex-
positio in alterum quoq; illud, καὶ δ' ἀειλόνακορ
τω ἰδῶς, id est, animus à contumione alienus, magis
conuenit, quod quomodo speciem timiditatis facias,
non facile inueniis.

ΑΚΟΛΑΣΙΑΣ.

Ακολασίας Δείδει, δ' αἰρεῶς τὰς ἀπολαύ-
σεις τῶν ἡδονῶν τῶν βλαβερῶν καὶ ἀχρῶν καὶ
τὸ ὑπολαμβάνειν ἐνδαιμονεῖν μάλα τὰς ἐν-
ταῖς ποικύταις ἡδοναῖς ὄντας. Ἐδ' εὐλογέλοιον
εἶναι, καὶ εὐλοσοφῆσαι, καὶ εὐδιντράπειλον. Ἐ
δ' ἡδονῶν εἶναι ἐν τοῖς λόγοις, καὶ ἐν τοῖς ἐξ-
ροῖς, ἀκολασίᾳ δὲ τῆ ἀκολασίας, ἀταξία, ἀναίδεια,
ἐκοσμία, ἀμέλεια, ὀλιγωρία, ἐκλύσις.

QUAE INTEMPERANTIAE.

Intemperantia uerò est, nocua-
rum & turpium uoluptatum illece-
bras sequi: beatos maximè eos exi-
stimare, qui huiusmodi uoluptati-
bus affluunt: ridiculorum, dica citat
tis,

TUTIBVS LIBER.

tis, facetiarum nimium esse aman-
tem: in dictis factisq; negligentem
ac dissolutum esse. Subsequitur au-
tem intemperantiam, immodestia,
impudentia, inconcinnitas, incuria,
negligentia, remissio animi & disso-
lutio.

De ἀκολασίας uoce, quam uim ac potestatem ha-
beat, dictum est prius: & quod expletū per se factumq;
sit uitium, ratione in eo penitus succumbente, & tan-
quam mancipium; affectuum dominum sequente. Nunc
autem, quae ad ipsum ab auctore referantur considere
mus. Primum igitur, quod intemperantiae esse inquit,
Nocuarum & turpium uoluptatum illecebras sequi,
id præcipuum huius uitiositatis opus esse, & in quo
potissimum cernatur, ex his, quae in definitionis expli-
catione sunt dicta, perspicuum arbitror. Nocuas au-
tem & turpes uoluptates hic appellat, quas superius
prauas dixerat, quod & infamiam ijs, qui his dediti
sunt, concilient, & non solum per has effundantur
atque consumantur omnia bona, sed etiam corpus in-
dignis accipiatur modis, tum mille morborum generi-
bus excarnificatum, tum præcipuè artuum & pedum
doloribus, qui intemperantibus maximè sunt morbi
L 2 fami-

ARISTOTEL. DE VIR-

familiares, ut eleganter incerti cuiusdam auctoris epigramma illud Græcum significat,

Λυσίμελος βόειος, Ἐλυσίμελος ἀφροδίτης,
ἦ μὲν ἄνδρ' ἀφροδίτης λυσίμελος ποδ' ἄγχι.

Ad hæc autem, quod longè est grauius, & animi robur enervetur, membris & rationis uis debilitetur ac peccat, & ut semel dicam, totus homo pessimè & miserimè efficiatur, ut uita ipsi talis, siquidem illam deprauationem & foeditatem turpificati animi satis intelligeret, & corporis incommoda sentiret, minimè expetenda uideretur. Nunc autem uoluptatum illecebris, tanquam prestigijs quibusdam fascinati intemperantes, immo potius exæscati ac sensibus peritus orbati, non solum ipsi nocuarum & turpium harum uoluptatum delectationes expetunt, sed etiam, quod secundo loco intemperantie tribuit auctor, quibus affluunt, uitamq; maximè uoluptariam uiuunt, eos summè beatos existimant: quod meritò ipsis ex mala uitæ consuetudine accidit. Nam cum pecudum sibi uitam delegerint, eamq; solam nature conciliationem sentiant, quam infimæ & abiectissimæ in nobis animæ partis, quam & cum belluis communem accepimus, occasione, ad uoluptatem habemus, quid aliud queso interrogati, quæ sit summa boni, respondeant, quàm Persianum illud,

Ἐνέει μίξις πατella

Semper,

TVTIBVS LIBER.

Semper, & asiduo curata cuticula sole.

Sed qui uoluptatem uitamq; uoluptariam bonorum sibi extremum statuerunt, & quod sic humi stratis, & ad passum abiectis necessario accidit, Epicureorum id sibi persuaserunt, ὅτι

πάντα γέλωσ, ἢ πάντα κόμισ, ἢ πάντα δ' μὲν ἐμ.
πάντα γὰρ δ' ἄλογον ὄσι τὰ γιγνόμμενα.

hos & εὐλογοίους, id est, ridiculis & risui deditos esse oportet, & insulsis salibus, dicacitate, iocularibus iocis, & in facetis facetijs immoderatè gaudere ac delectari, cuiusmodi apud Homerum sponsi illi Penelopes describuntur. Et cum his scrij nihil sit cordi, neque animum ad honesta & utilia intentum habeant, in dictis factisq; omnibus negligentes fiunt ac dissoluti: sic enim hoc loco, ὅ ῥα δ' ἰσχυρὸν εἶναι, interpretandum existimo, cum, ut annotat Suidas, ῥα δ' ἰσχυρία inter cætera, πλὴν πρὸς τὸ ὀλιγωρία etiam significet, uocis compositione huic significationi quodammodo adstipulante. Nam ῥα δ' ἰσχυρὸν, ἀπὸ τῶ ῥα δ' ἰως, τὸ τ' ὄσι, ἀνθ' ὅπου ἡσυχία καὶ μακάτω ἡσυχία ὄσι, & ἐργάζεσθαι composita uox est. Itaq; nec rem familiarem rectè tractant, nec publica legitimè abeunt, nec sermone ac ratione decenter utuntur, omnia temerè & nulla ratione facientes ac dicentes. Subsequitur autem, inquit auctor, intemperantiam immodestia, impudentia, inconcinnitas, incuria, negligentia,

L 3

remissio

remissio animi & dissolutio, quorum singula quid sine,
 quæque ratione huc referantur, consideremus ab immo-
 destia facti initio. Est autem hæc ἀταξία Græcè,
 quæ perturbationem rationis atque ordinis propriè si-
 gnificat. Sed quoniam superius Cicronem imitati
 εὐταξίαν modestiam uertimus, uisum fuit non incom-
 modum, & ἀταξίαν hic immodestiam interpretari.
 Ceterum hæc, quantum quidem ad hunc pertinet lo-
 cum, animi quedam est affectio, qua præposterè, per-
 turbato nimirum nature ordine, ac parendi imperan-
 dique uiribus confusis, libido & uenter, quæque inferio-
 ra sunt & deteriora, in rationem ac mentem, & su-
 periora præstantioraque dominantur, cum contrà po-
 tius fieri oporteat, ut Pallade hoc tetraſticho osten-
 ditur.

Νῦν αὖ ἀνοήτων ἑστῶσι τῶν ἡγεμονῶν ἡμεῶν,
 ζωφροσύνη κολάσασθαι ἔντερον ἀργαλέον.

Ἐὶ γούρ ἔχω τὴν νοῦν ἀδικαί μύθοισι γαστέρος,
 πῶς μὴ νικήσω τὴν ὑποτασσόμενόν.

Quod ego quidem cum omnium in animis insculptum
 esse optarim, tum maximè eorum, qui Euangelij no-
 mine falso se iactant, cum uita tamen illorum & mo-
 res ab hoc plurimum discrepent. Sic enim profectò &
 minus hodie turbaram esset, suum rectè officium quo-
 libet obeunte, nec à uentre & libidine impedito, &
 ad ueritatis inuentionem dogmatumque controuersa-
 rum

rum conciliationem facilius perueniretur. Nunc du-
 tom cum horum plurimi, tanquam abdomini nati ef-
 sent, uentris & gulæ sine mancipia, non uitam suam
 & mores ad scripturam explorant & corrigunt, atque
 ad ipsius arbitrium & nutum totos se, ut par erat,
 fingunt & accommodant: sed contrà potius scripturam
 ad sua inflectentes uitia, portentosa nobis commini-
 scuntur & architectantur decreta, nihil in hominis po-
 testate relinquentes, sed ipsum libera spoliantes uo-
 luntate, ac bestiis tam diuino semine ortum æquantem,
 nonnunquam & infra has abijcientes: Deum etiam
 malorum causam asserentes: imaginariam quandam
 & in reputatione tantum positam iustificationem in-
 troducentes: Christum corruptæ nostræ in Adamo na-
 turæ non instauratorem, non animi medicum, quem
 se certè profitetur, sed uitiorum nostrorum patro-
 num, dicam grauius, & assentatorem, qui non uitio-
 sitatem ex animo tollat, sed prauo blandiatur habi-
 tui, facientes: reliquaque his finitima & coherentia
 sancientes, quorum summa huc omnis tendit, ut anti-
 quatis ijs, quæ ad edomandam carnem salutariter ab
 Ecclesia sunt instituta, & reiecta uita & morum,
 quam & gentiles philosophi nature instinctu sibi ex-
 colendam, & quidem seuerius, censuerunt, disciplina,
 christianum quendam Epicureismum nobis inuehāt:
 quod non de omnibus dictū intelligi uelim (scio enim

non paucos minimè malos animi quadam simplicitate, ac ueri rectiq; cognoscendi & exequendi, quamuis præpostero studio, à uero rectoq; aberrare, quorum me certè miseret) sed de quibusdam mihi propius notis, qui adumbratam quandam religionis & pietatis imaginem ubiq; prætendentes, sapientissimi illius Archilochi uulpeculam retro atq; à tergo fraudulentam ac uersutam trahunt. Sed his dimissis ad illa redeamus, unde diuerimus, & explicata iam immodestia, ad impudentiam progrediamur, quæ uitiosa est affectio, pudori, quem infamiae metum esse superius diximus, contraria. Ex quo quid & ipsa sit haud obscurum, quod nimirum inuerecundus animi affectus, quo fiat, ut nec infamiam quis eximescat, nec ea quicquam commouetur, quos & duri oris, & perfrictæ frontis homines uocamus. Quem sanè affectum, tanquam omnium animi morborum grauisimum, Iasoni obijcit Medea, his uerbis,

Οὔτοι δ' ἄριστ' τὸ δ' ὄσιμ, οὐδ' εὐτολμία,
 φίλτε κακῶς δράσαστ' ἑναυτίου βλέπειμ.
 Ἀλλ' ἢ μεγίστην ἢ ἀνδρώποισ νόσων
 Πασῶν, ἀνοήθεια.

Ανομία autem, quam inconcinnitatem uertimus, cum animi quædam sit deformitas, non malè ex Platonis in sophista autoritate, in animi motuum quadam immoderatione, & ut sic dixerim, exorbitatione, posuerimus:

suerimus: ad quam & corporis motus gestiq; consimiles, uictumq; & uestitum parum compositum, decentem ac frugalem necessario sequi, rationi est consentaneum. Ceterum apud Stobæum hoc loco adduntur τρυφή & ῥαθυμία: quarum illa quid sit, superius in ijs, quæ ad magnanimitatem referuntur, explicandis est dictum: ῥαθυμία autem, id est, socordia, ἐκλυσις τις ὄσι τῷ τόνῳ ὅτι ψυχῆς, καὶ ἢ ἢ οὐτ' ἐμμένει, οἷς ἂν ὁ λογισμὸς κελεύσῃ, οὐτ' ἀήτητός ὄσι πρὸς τόνον, quod est, dissolutio quædam animi roboris est, quæ sit, ut nec in ijs perseueret ac permaneat, quæ ratio iusserit, nec à labore inuictum se præstet: quæ etsi huc aliquo referri modo potest, commodius tamen ad timiditatem & ignauiam, animosæ partis languor quidam cum sit ac desidia, referatur. Sequitur incuria & negligentia, quæ quid sint ciuuis notum: quemadmodum & ἐκλυσις, quam cum τῶσδε σίρ & χαύνωσιρ interpretentur, non dubitauim remissionem animi & dissolutionem ipsam uertere: quanquam uideo posse hanc uocem & pro animi simul ac corporis defectione languoreq; hic accipi: quæ & ipsa significatio ad nostram accommodari uersionem potest.

ΑΚΡΑΣΙΑΣ.

Ακρασίας δέ ὄσι, ὅ κωλύοντ' τῷ λογισμῷ
 L S τὰς

τὰς ἀπολαύσεις τῶν ἡδονῶν αἰσθητῶν· καὶ δ' ἵπτα
 λαμβάνοντα κρείττον εἶναι μὴ μεταχθῆναι μὲν αὐ-
 τῶν, μετέχθην δὲ μηδὲν ἡπτόν· καὶ δ' οἷαδ' ἐμὸν
 δεῖν πράττειν καὶ τὰ καλά, καὶ τὰ συμφέροντα,
 ἀφίστασθαι δὲ αὐτῶν διὰ τὰς ἡδονάς. ἀκολασθεῖ δὲ
 τῆ ἀκρασία, μαλακία, καὶ μεταμέλεια, καὶ τὰ
 πλεῖστα τὰ αὐτὰ, ἃ καὶ τῆ ἀκολασία.

QUAE INCONTINENTIAE.

Incontinentiæ autem est, uetante
 ratione uoluptatis se illecebris de-
 dere: cumq; præstantius quis esse exi-
 stimet uoluptate non capi, nihilo-
 minus tamen illi se dare: arbitrari
 honesta quidem & utilia quæ sunt,
 exequenda esse, sed ab his tamen
 propter uoluptates desciscere. Co-
 mites autem incontinentiæ sunt, mol-
 litia animi, pœnitudo, plurimâq; ea-
 dem, quæ & intemperantiam se-
 quuntur.

Quæ hic ad incontinentiam ab autore referun-
 tur,

tur, eorum nonnulla, rectè ipsius definitione, quam su-
 perius accuratissimè explicuimus, intellecta, huc per-
 tinere cuius per se perspicuum fuerit, ut in eo proban-
 do prolixior me esse minimè sit opus. Nam qui in-
 continentiam esse nouerit, animæ partis, in qua cupi-
 ditas residet; uitium, quo fit ut rationis inopia & im-
 becillitate in prauarum uoluptatum fruitiones impel-
 lentem cupiditatem malè moderemur ac regamus, hu-
 iusq; definitionis uim perceptam habuerit, is nullo ne-
 gotio intelligere poterit, non solum huius uitij esse, ue-
 tante ratione uoluptatis se illecebris dedere (nam id
 expressè in definitione continetur) sed etiam, quod
 proximo loco sequitur, Cumq; præstantius quis esse
 existimet, uoluptate non capi, nihilominus tamen illi se
 dare: quod mihi præcedentis interpretatio quedam
 esse uidetur, aut certè eiusmodi, quod nobis huius in-
 choati uitij naturam plenius aliquo modo spectan-
 dam det. Nam cum in hoc, ut antea ex Theage est
 traditum, ratio quidem aliquouſq; ualeat & sana sit,
 affectus autem in morbo, hoc ipsum docere uolens,
 incontinenti tribuit, quod præstantius ac melius, id
 est, & honestius & utilius esse existimet, uoluptate
 non capi: atque hætenus quidem ipsius rationis re-
 ctum sit iudicium, & cognitionis estimatricis animæ
 partis uis incolumis ac salua: quanquã ea, quam tum
 λογικῶν, tum ὁργανικῶν eiusdem partis facultatem
 Græci

ARISTOTEL. DE VIR-

Græci nominant, sana licet aliquo modo sit & ipsa, parum tamen ad coercendum reprimendumq; affectum sit ualida: quod inde adeo ipsi accidere uolunt, quod perfectam & numeris omnibus absolutam cognitionem, quam scientiam appellant, non habeat, qua presente non solum affectus facile subigitur opprimiturq;, sed ne omnino quidem rationi, omnia in homine iam administranti & regenti resistit ac repugnat: sed inchoatam, imperfectam, opinabilem & que in diuersum torqueri se&tiq; queat: eoq; fieri ut ab affectu, qui in morbum iam incidit, superetur, & contra, quam ratio faciendum iudicet, uoluptati se det: quod & incotinenti accidere, noster inquit autor. Ceterum proprie admodum & hic uocibus uti uidetur. Non enim aut εἰδότεα dicit, aut ὠδισάμενον, ac ne γινώσκοντα quidem, nec omnino uoce aliqua, que certioris notitie cuiusdam, & firmiter assensionis atque approbationis opinionem asserat, hic utitur: sed ὑπολαμβάνοντα inquit, quod uerbum cognitionem, que coniectura conimetur & opinabilis est, significat. Nam Grammatici τὸ ὑπολαμβάνειν, δόξαι, δοκῆν, ἠγῶναι, οἶοναι, νομίζειν, σοχάζεσθαι, διωνίζεσθαι, συμβάλλειν, λογίζεσθαι, εἰκαζέσθαι, ταυτοσύμματα, id est, eiusdem significationis omnia esse annotant: ὑπόληψιν autem, παχυμῶν γινώσκω, καὶ δόξαν, καὶ εἰκασίαν, καὶ ὑπόνοιαν interpretantur.

TVTIBVS LIBER.

pretantur. Quamquam non me preterit, ueterum nonnullos ὑπόληψιν, ὠδισίμην, δόξην, & ὠδισίμην genus fecisse, quorum etsi opinionem in topicis alicubi pro exemplo adducit Aristoteles, & dialecticè ac probabiliter impugnat, mihi tamen ratione carere non uidetur. Nam cum ὑπό propositio in compositione interdum quidem significationem minuat, ut in ὑποφώνῃ & ὑποτρέμειν, interdum uerò ὑπεροχονίαν quandam innuat, ut in ὑποστέφειν & ὑπονοσῆμ, nonnunquam autem & πλὴν κάτω χεῖρην καὶ ὑποταγῶν significet, quemadmodum nimirum in ὑποχράσσειν & ὑποβάλλειν, in una hac uoce τὸ ὑπολαμβάνειν, omnia hæc concurrere uidemus. Vnde nunc minus quippiam quam λαμβάνειν seu κοτὰ λαμβάνειν, quod à manibus ad mentem translatum, cognoscere est, significat, & sic à nostro hic autore est usurpatum: nunc ab alia quadam metaphora sermonem excipere, id est, aliquid ad id, quod prius dictum est, dicere ac respondere: que apud Platonem, & qui dialogicum hoc scribendi genus elegerunt, non raro occurrit significatio: modo uerò ὑπόληψις τῆς προσλήψεως opponitur, ut in illo Epicuri ad Menæceum, οὐ γὰρ προσλήψις εἰσὶν, ἀλλ' ὑπολήψεις ἔθεντες, οἱ τῶν πολλῶν ὑπὲρ διῶν ἀποφάνσεις, quod est, si ad uerbum interpretare, Non enim præsumptiones sunt, sed subsumptiones, multitudinis de dijs enuntiatæ.

tuta. Hoc autem modo cum usurpetur, quid signifi-
 cet, ut ostendamus, prius quid sit πρόληψις, quæ illi
 quasi altera ex parte adhibetur, explicandum. Est
 igitur πρόληψις hac ratione accepta, non modo Epi-
 curo, sed etiam omnibus serè philosophis, insita &
 quasi consignata in animis uniuersalis rei cuiusq; in-
 telligentia & notio. Hæc cum certa sit & euidentis,
 nec ratiocinatione conciliata, & quod ipsi est subie-
 ctum, perspicuum, quodq; approbationis non indi-
 geat, sit necesse est, quod cognoscenda cognitionibus
 respondere oporteat. Sed hoc quidem si πρόληψις
 sit, certè quæ huic opponitur ὑπόληψις & in eo
 uersabitur, quod approbationis indigeat, & ad ip-
 sam argumenti conclusionem erit opus, cum, ut nomen
 indicat, cognitio quedam sit ex priore seu superiore
 ueritate ducta ac sumpta. Sed quoniam omnis argu-
 menti conclusio, id est, ratio quæ ex rebus perceptis,
 ad id, quod non percipiebatur, adducta, aut demonstra-
 tiua est & scientifica, aut didactica & probabilis,
 aut ad persuadendum accommodata & rhetorica, non
 immeritò, quæ ex hac oritur ὑπόληψις secundum
 ipsius hanc diuisionem tripartito etiam secabitur, in
 scientiam, opinionem & fidem, idq; nimirum est, quod
 ueteres illi uolebant. Verùm hæc quanquam proprie
 ad nostrum institutum nõ faciunt, quia tamen ad alia
 quedam non contemnendum usum habent, uisum
 fuit

fuit non incommodum & ea hic breuiter explicare.
 Nunc autem ad id, unde digressi sumus, reuocetur ora-
 tio. Apposita igitur admodum in secundo, quod incon-
 tinentiæ tribuit auctor, τὸ ὑπολαμβάνειν uoce est
 usus, quæ, ut dictum est, non firmam cognitionem et as-
 sensum, sed coniecturalem & opinabilem significa-
 ret. Consimilem autem uim & in tertio, quod ad uirtutem
 hoc refertur, τὸ ὀρεῖσθαι, id est, arbitrari, habet, quod
 est illi τὸ ὑπολαμβάνειν, ut superius uidimus, sy-
 nonymum. Nam cum inquit, Arbitrari honesta qui-
 dem & utilia quæ sunt, exequenda esse, sed ab his ta-
 men propter uoluptates desistere, rationem hæc-
 nus sanam esse ostendit, quod honesta & utilia (sunt
 autem hæc eisdem, neque quicquam utile statuendum,
 quod non sit idem & honestum, ut libro secundo de
 legibus docet Plato) exequenda iudicet: sed quia non
 usquequaq; firmè hæc ipsi stat sententia, ut quæ opi-
 nione, non scientia nitatur, de hac quidem deturbari
 ac deijci se patitur: ab affectu autem morbofo, depra-
 uatq; cupiditate uinci & expugnari. Differt autem
 hoc incontinentiæ seu opus, seu operatio, aut si ma-
 nis, passio, seu affectio (nam omnibus his nominibus,
 sed diuersa tamen ratione, ut libro secundo commen-
 tatorum in Cebetis tabulam docuimus, hæc appella-
 ri possunt) à priore illo, quod in precedente cupidi-
 tatem immoderatus ad amplectendam uoluptatem, ad
 quam

quàm conciliationem naturalem obtinet, propenden-
tem, ac uelati deorsum uergentem, ratio ob quam di-
ctum est causas refrenare & coercere nequeat, nec
superiores obtinere partes: in hoc autem rationem
quasi sursum uersus ad honesta, que ipsius natura ma-
ximè sunt congruentia & cognata, tendentem, eorū
& affectum attrahere & extollere conantem, uitiosa
cupiditatis tanquam pondere prægrauatam deficere
ac uiribus quodammodo destitui accidat: que inter
se distare & diuersa esse, perspicuum est, uidetur
adeò posterius hoc mollitiæ potius cuiusdã esse: prius
autem illud incontinentiæ proprium. Dico autem mol-
litiæ cuiusdam, non mollitiæ simpliciter, quod ab-
solutè dicta mollitia, in laboribus, molestiis ac dolo-
ribus non ferendis cernatur: hæc autem affectio ex uo-
luptatibus interpellantibus impedimentumq; rationi
inferentibus ortum potius habeat. Post hæc que se-
quuntur, & incontinentiæ comites ab autore statuan-
tur, ex ijs mollitiæ animi quid sit, superius est dictum,
ubi nimirum que timiditatem sequuntur explicui-
mus: quomodo autem ad hanc uitiositatem reducat,
non obscurum, nõ modo ob ea, que proximè diximus,
sed etiam quod eiusdem habitus quodammodo esse
uideatur, uoluptates expetere & asciscere, & labo-
res doloresq; fugere ac declinare. μεταμέλασθαι αυ-
την, ut symptoma quoddam incontinentiam sequi,
Aristote-

Aristoteles quidem breuiter suo more, libro Moraliũ
ad Nicomachum septimo, perstrinxit, immo attigit
potius, ubi inquit, ΕΣΙ ἡ ὀκλόλασθαι, ὡς ἔλεχ-
θη, ὅν μεταμεληκός, ἐμμελὴ γὰρ τῆ προαρέ-
σθαι. ὃ δ' ἀκρατίας, μεταμεληκός πως. id est, Est
autem intemperans, ut dictum est, eiusmodi ut eum fa-
cti sui non pœniteat: Permanet enim in sua sententia.
Incontinentem uerò, quodammodo pœnitet. Andro-
nicus autem ipsius paraphrastes, cum enarrans lo-
cum, non solum longius aliquanto & apertius id per-
secutus est, sed causam insuper huius ipsius sympto-
matis aperuit, cum inquit. Πᾶς δὲ ἀκρατίας καὶ με-
ταμεληκός ὄσι, καὶ ὡς εἴρηται. φηὶ γὰρ ἡ ἰδιότης
σβεθεῖσθαι, ὃ λόγος ὑγιαίνων σωροῦ τῶ ἀτο-
πίαρ τῶ πᾶσθαι. ὃ ἐπιτη μετάνοια. ὃ δὲ ὀκ-
λασθαι, ἀμεταμέλητθαι. ὃ γὰρ λόγος αὐτῶ
δύχ ὑγιαίνει, καὶ διὰ τὸ κατ' ἔρ ὃ αἰχρὸν ὅν
δαῖσθαι. que sunt, Cæterum omnis incontinens pœ-
nitudine ducitur, ut dictum est. Nam restructa cupi-
ditate, ratio que sana est, perturbationis deformati-
tem prauitatemq; conspiciit: cui pœnitentiæ comita-
tur. Intemperantem autem sui facti non pœnitet. Ra-
tio enim ipsi sana non est: eorū uitiositatis turpitudi-
nem perspicere nequit. Ex quibus id, quod & antea
est dictum, perspicuum est, in incontinente mentem
quidem ac rationem incolumem esse & saluam, sed

perturbatione ipsam non secus ac nebulis quibusdam
 obscurari, aut, ut commodius rem explicem, perinde
 affici, atque ij, qui graui ebrietate & crapula obrui
 sunt & oppressi. Quemadmodum igitur illi, cum cra-
 pulam edormierint, & ebrietatis quasi caliginem di-
 scusserint, sobriij redditi, & ad se redeuntes, quæ per
 ebrietatem fecerunt intelligentes, displicere sibi inci-
 piunt, sic & ratio uoluptatum ardore restincto, per-
 turbationis sceditatem animaduertens & perspicuens,
 pœnitentia ducitur, quam μεταμέλειαν hoc loco no-
 minat autor, quæ apud Græcos esse definitur, δυσ-
 γέστοις τις, ἐπὶ τοῖς πεπραγμένοις, quod est, dis-
 plicentia quedam seu offensio ex factis concepta. Et
 incontinentiæ quidem pœnitentia hac ratione sympto-
 ma fuerit. Quod uerò postremo loco ponitur, pluri-
 masq; eadem, quæ & intemperantiam sequuntur, id
 ita intelligendum, quod, cum neque penitus eadem,
 neque penitus diuersæ sint animi affectiones intempe-
 rantia & incontinentia (sunt enim ambæ cupidinæ
 anime partis perturbationes ac motus à recta ratio-
 ne auersi, & in expetendis uoluptatibus cernuntur,
 atque hætenus quidem eadem: quatenus uerò in hac
 principium, quæ est ratio, sanum est, in illa egrotat
 ac uitiosum habetur, & in hac rursus cum affectu
 pugnat ratio, in illa uerò ambæ consentiunt & ad
 turpitudinem exercendam conspirant, diuersæ) hæc
 eadem,

eadem, & quidem plurima, quæ ipsas consequuntur,
 habeant, ut immodestiam, seu rationis ac ordinis per-
 turbationem, inconcinnitatem, incuriam: nonnulla
 etiam diuersa, ut impudentiam, remissionem animi &
 dissolutionem. Atq; hæc quidem sunt, quæ ad ea per-
 tinent uitia, quæ anime sunt partium. Quibus expli-
 catis, reliquum est, ut et ea consideremus, quæ ad to-
 tius animi perturbationes referuntur, ab iniustitia fa-
 cto initio, de qua sic autor.

ΑΔΙΚΙΑΣ.

Αδίκησες δὲ ὄντι τρεῖς ἀσέβεια, πλεονε-
 ξία, ὕβρις. ἀσέβεια μὲν, ἢ πρὸς θεοὺς πλεονε-
 ξία, καὶ πρὸς δαίμονας, καὶ πρὸς τοὺς κατοικομέ-
 νους, καὶ πρὸς γονεῖς, καὶ πρὸς πατρίδα, πλεονεξία
 δὲ, ἢ πρὸς τὰ συμβόλαια πρὸς ἄλλω ἀξίαν ἀισχυρῶν
 ὁ διάφορος. ὕβρις δὲ, καὶ ἢ πρὸς ἑαυτοὺς ἑαυτοῖς
 κατασκιάζουσι, εἰς ὄνειδος ἀγαγόντες ἑτέρους.
 ὁ δὲ μὴ καὶ εὐκρινὲς πρὸς ἀνομιαν λέγει.

ἢ τις κροῖ ἀνομιαν οὐδὲν, ὁ μὲν ἄδικος.

εἰσι δὲ τρεῖς ἀδικίαι, δὲ πρὸς ἀνομιαν τὰ πάτρια εἶδη,
 καὶ τὰ νόμιμα. τὸ ἀπῆναι τοῖς νόμοις καὶ τοῖς
 ἀρχαῖς δὲ πρὸς ἀνομιαν. δὲ πρὸς ἀνομιαν τὰς
 ὁμολογίας, καὶ τὰς πείρας. ἀκολουθεῖ δὲ τῆς ἀδι-

ARISTOTEL. DE VIR-

κία, συκοφαντία, ἀλαζονεία, εὐλαβησώπια προσ-
 ποίησις, κακοήθεια, πανουργία.

QVAB INIVSTITIAE.

Iniustitiæ uerò tres sunt species:
 impietas, auaritia, petulantia. Im-
 pietas quidem, quæ in deos est deli-
 ctum, & dæmones, & eos qui mor-
 tem obierunt, & parentes, & patriã.
 Auaritia uerò, quæ in commercijs
 præter dignitatem ac meritum pos-
 tiora expetit & assumit. Petulantia
 autem, qua uoluptates nobis compa-
 ramus, alijs probum inferentes, unde
 Euenus de ipsa inquit,

Nil lucri faciēs, quæ tñ usq; nocet.
 Cæterum iniustitiæ est, patrias con-
 suetudines, & instituta transgredi:
 legum & magistratus obedientiam
 relinquere & abijcere: mentiri: peie-
 rare: pactis conuentisq; non stare,
 nec

TVTIBVS LIBER.

nec in fide manere. Consequitur au-
 tem iniustitiam calumniatio, arro-
 gantia, ficta & simulata humanitas,
 peruersitas, calliditas.

Ut superius in iracundia fecit, ita & hoc loco ab in-
 iustitiæ speciebus, eorum, quæ ad hanc uitiositatem
 pertinent, tractationem aggreditur. Facit autem eius
 species tres. Et primam quidem ἀσέβεια, id est, im-
 pietatem nominat, quam πλεμμέλεια, (sic enim
 Stobæus legit, quod mihi sanè non displicet) id est,
 delictum, in deos, dæmones, eos qui mortem obierunt,
 parentes & patriam esse dicit. Consistit autem ea,
 quæ est in deos, seu Deum potius, ut ad nostram re-
 ligionem appositè loquamur, impietas & delictum, ge-
 neratim quidem in duobus: quorum alterum ad opi-
 nionis de ipso uanitatem & falsitatem: alterum ad
 uenerationis & cultus tum neglectiorem, tum con-
 temptionem, ad hæc autem & deprauationem perti-
 net. Prius genus in tres diuiditur differentias, quas
 non solum apud Platonem libro de legibus decimo est
 inuenire, sed etiam in sacris literis, eorumq; scriptis
 qui ex illis philosophati sunt ueteres Ecclesiæ docto-
 res. Aut enim qui impij sunt, omnino Deum non esse
 arbitrantur: aut cum ipsum esse statuam, eius tamen
 prouidentia mundum, quæq; in ipso sunt omnia, ad-

ARISTOTEL. DE VIR-

ministrari ac regi non putant: aut ut hoc etiam fateantur, sed tamen quod omnia presens intueatur, quod iuste humana iudicet ac iudicaturus sit, recte quidem factis conuenientia tribuens premia, maleficia autem & peccata pro delicti cuiusque atrocitate ac magnitudine puniens, id uero totum fictam & commentitiam fabulam esse existimant. Ceterum ex tribus his differentiis, ad primam quidem, que Græcè ἀθεοτης peculiariter appellatur, etiam multiplicis illius uarijque erroris à Græcis & gentilibus introducta τὸ ἀθεοτητα, non incommode referatur, quod eiusdem demencie esse uideatur, & nullum censere Deum, & deorum multitudinem constituere. Nam si nec in rep. nec in exercitu gubernatorum imperatorumque multitudinem probamus, sed ut perturbationis ac magnæ confusionis causam, ipsam repudiamus, unde apud Homerum Ulysses,

Οὐκ ἄγαθόν πολεμοισσάμεν εἰς κοίρας ἔσω,
εἰς βασιλεύς.

quomodo ipsius uniuersi, in quo summa ordinis est conseruatio, tantam rectorum & dominorum facere turbam, non extrema fuerit inscitie, immo insanie dixerim uerius? Ad secundam uero uanæ & peruersæ de Deo opinionis speciem, eorum quoque pertinet amentia, qui, ut inquit Ioannes Chrysostomus oratione de providentia & fato secunda, τῆ σοφείᾳ οὐ τῷ

δυνάμει

TVTIBVS LIBER.

θεοῦ προνοίας, πλὴν ἐκ οὐδὲ ἐπιμνηστικῆς ἀταξίας καὶ ἀνάγκης ὑπὸ περιχίσεως, que cum τῷ ὑπὸ περιχίσεως uo: is occasione, que ἐπὶ ποικίλοισιν, id est, superstruere seu superedificare, & κατὰ τινος περιχίσεως, quod est, intersepire, & alicui quasi murum quendam obijcere, significat, ambigua sine: utraque autem sententia huic recte loco congruat, non commode quidem in Latini sermonem conuerti possunt: sed fusioris indigent explanationis. Inquit igitur Ioannes Chrysostomus male de Deo sentire ac loqui, qui providentia ipsius sapientia uel uiam, fato introducendo, tanquam muro quodam obiecto, intercludunt, ne ad infima & humana usque extendi uideatur: cuiusmodi sunt, qui οὐδὲ ἐπιμνηστικῆς solium & dominationem, immo, tyrannidem potius, in inferioribus his & sublunariis, nonnulli etiam in ipso uniuerso, quorum fuerunt Heraclitus & Democritus, constituentes, eam δυνάμει ἀναγκαστικῆς, & ἀναπόδραστος, καὶ οὐδὲ ὕλης κινήτικῆς esse definiunt: uel ex providentia & eternitate pendentium causarum ordinem seriemque sempiternam introducunt omnia necessitate fati deuinciunt, ac sic providentia fatum quodammodo superstruunt, quales & olim Stoicorum nonnulli fuerunt, & nunc etiam non pauci inueniuntur, quorum errores abunde in commentariis nostris in Cebetis tabulam confutantur. Contra utrosque enim

M 4 ex

ex aequo ijs orationibus differit Chrysostomus, ut diligentiùs legenti faciliè est animaduertere. Tertij autem amentium opinatorum generis fuerint et ij, atque hic adeò faciliè antesignani, qui Deum malorum causam facere sustinent, quos quidem certè Basilius ille uerè Magnus in homilia quadam, quam de hoc instituit argumento, cum ijs insipientia exaequare non dubitat, qui nullum omnino putant Deum, cum inquit, *Αφρω οὐκ ὡς ἀληθῶς ἐσορκυῖται ὅτι καὶ φρονήσεως, ὁ λέγων ὅτι οὐκ ἔστι θεός. πρῶτα πλῆσι* *δέ τῶτω, καὶ οὐδὲν ἢ πλὴν ἀφροσύνης ἀπολαπόμηνται, καὶ ὁ λέγων τῆν κακῆν αἴτιον εἶναι τὸν θεόν. ὁ μάλιστα γὰρ αὐτῆν εἶναι τίθειται πλὴν ἀμάρτιας, διότι ἑκάτεροι ὁμοίως ἀρνοῦνται τὸν ἀγαθόν. ὁ μὲν οὐκ εἶναι τὸ πρῶτον λέγων ὁ δὲ οὐκ ἀγαθὸν αὐτὸν εἶναι διαορίζομενται. εἰ γὰρ κακῆν αἴτιον, οὐκ ἀγαθὸς δὲ κλονότι. ὡς ἀμφοτέρωθεν ἐστὶν ἀρνησις τοῦ θεοῦ. quæ sunt, insipiens igitur reuera mente ac prudentia priuatus est, qui dicit. Non est Deus. Huic autem assimilis est, & nihilo insipientia inferior, qui Deum causam esse malorum asserit. Par enim & æquale ipsorum esse peccatum statuo, quod uterq; similiter bonum illum abneget: hic quidem eum penitus non esse affirmans: ille uerò non bonum ipsum esse decernens. Nam si malorum est causa, non bonus quidem certè. Cæterum quod rectè ad tertium*

hunc

hunc ordinem & isti reducantur, atq; ut dictum est, principatum hic obtineant, inde faciliè animaduerti potest, quod Deo omnem iustè iudicandi tanquam ansam præripiant, immo & iniustum necessario, ne quid dicam grauius, ipsum faciant. Quomodo enim non iniustus fuerit, qui quorum ipse est autor, horum in homines crimen deriuat, atq; culpam ipsos sustinere poenasq; persolvere cogat? Atq; hæc quidem sunt impietatis seu species, seu differentia, seu genera dicere mauis, quæ ad opinionis uanitatem prauitatemq; pertinent: quo etiam ea, docendi gratia, reducantur omnia, quodlibet ad quod maximè affectum esse & spectare uidebitur, quæ cū orthodoxa nostra fide de Deo, quæq; ad Dei naturam pertinent, aliquo modo pugnant, quæ singulatim hoc loco exponere & longum, nec necessarium arbitror. Est autem de ijs à plerisque ueteribus, sed & ab Epiphanio Constantiæ Cypri Episcopo copiosè tractatum. Quæ uerò ad uenerationem & cultum spectant, tripartitò & ea diuidi ac distribui possunt. Nam qui hic peccant, eorum alij nulla numinis reuerentia tenentur, sed omnem religionem & Dei cultum cerimoniasq; proterunt & conculcant, idq; quod uel nullum putent numen, cuiusmodi Lucianus facetus ille scurra fuisse uidetur: uel quod nostra non curare arbitrentur, quorum de grege fuit Epicurus, ut ex his Lucretij patet,

M S Omnis

ARISTOTEL. DE VIR-

Omnis enim per se diuinam natura necesse est
Immortali suo summa cum pace fruatur,
Semota à nostris rebus, seiunctaq; longè.

Nam priuata dolore omni, priuata periculis,
Ipsa suis pollens opibus, nihil indiga nostri,

Nec bene pro meritis capitur, nec tangitur ira.

Alij uerò religionem non contemnunt illi quidem, sed
indiligentia potius quadam ac negligentia hic delin-
quunt: quorum nonnullis huius ipsius affectionis, so-
cordia atq; desidia est causa: alijs occupationes que-
dam, aut in ijs, quæ ad uitam uictumq; pertinent, qui-
busq; aliqua queritur necessaria utilitas: aut quæ li-
beram habeat animi oblectationem, quæ Grecis Δια-
γωγὴ appellatur: aut omnino in aliquo genere, erga
quod quilibet εὐλογοῦνται & dicitur. Sunt autem &
præter hos tertij, qui nec diuini cultus contemptores
sunt, nec in hoc negligentes, sed præpostero quodam
religionis atq; peruerso studio in superstitionem penè
anilem labuntur, sibiq; ipsis portentosas comminif-
cuntur ceremonias religionesq; ea etiam pro dijs co-
lentes, quæ quod excellentioris nature non sint, uena-
rationem iustam nullam habent, ut Aegyptij Ibim, ca-
nem, selem, & id genus animalia, aut etiam inanima-
ta quedam, ut cepas, allium. Cuius quidem causa ani-
mi quedam imbecillitas est & timor inanis, ea metu-
entis ac reuerentis non quæ dignitate aliqua antecel-
lunt.

TUTIBVS LIBER.

lunt, quæq; ipsi per se aut commodare aut incommo-
dare possunt: sed quæ propter hominem condita cum
sint, infra ipsum longè dignitate sunt constituta, &
solo usu aut abusu bona malæ ipsi fiunt. Pendet au-
tem rursus hæc animi, quam dixi, imbecillitas ac me-
tus ex Dei nostriq; ignoratione: quæ quomodo & un-
de hominibus accidat, operæpretium est, arbitror, ea
audire, quæ sunt apud Plotinum Enneadis quinta li-
bro primo. Sunt autem hæc. Quidnam in causa est,
ut anime, quæ diuinæ sortis sunt, Deiq; omnino ta-
men Dei patris obliuiscantur, ignorantes & seipsas &
illum? Principium igitur mali est animis audacia, ge-
neratio, prima diuersitas, & quia uolunt sui iuris esse.
Postquam enim libertate hac siue licentia delectari
coeperunt, freta plurimum suo quodam ex seipsis mo-
uendi manere, & iter contrarium incuntes, factæq;
iam remotissima, iam seipsas illinc exortas esse pror-
sus ignorant, uelut pueri statim nati, à parentibus se-
gregati, proculq; diutius educati, & se & parentes
ignorant. Cum igitur neque patrem, neq; seipsas ui-
deant, suiq; generis ignorantia se paruipendant, ho-
norantes alia, & quicquid occurrit magis quam se
admirantes atq; stupidè hinc & admirabundè pen-
dentes, nimirum se iam longissimè proiecerunt disiun-
xerunq; à patre atq; seipsis, dum scilicet ea, à quibus
minimè auersa sunt, paruifacerent. Quamobrem ex-
tremâ

ARISTOTEL. DE VIR-

trima diuinitatis inscitia ex inferiorum honore suiq;
 ipsius contemptu anime uidetur accidere. Simul enim
 prosequitur admiraturq; aliud, & interim confitetur
 se admirantem & prosequentem hoc ipso deterio-
 rem esse. Cum igitur deterio-rem seipsam rebus nascen-
 tibus occidentibusq; existimet, ideoq; abiectissimum
 quiddam maximeq; caducum omnium, que honorat,
 esse se putet, merito neq; Dei naturam neq; potentiam
 animo concipit. Hactenus Plotinus. Quibus uerbis ea,
 quam diximus, causa preclare explicatur, & recon-
 dita quedam penitusq; abstrusa philosophie myste-
 ria continentur, alias a nobis eruenda. Sed nunc his
 explicatis impietatis, que in Deum est, differentijs,
 ad reliquas eius progrediamur species, quas non eo-
 dem penitus ordine, quo superius pietatis, exponit,
 sed post eam que aduersus demones est, quam illic
 ultimam fecerat, eam que est aduersus eos, qui mor-
 tem obierunt, collocat: cui eam, que in parentes est
 subijcit, postrema illam, que in patriam est, loco re-
 ijiens. Quod quanquam, ut prius est dictum, in ui-
 tijs non admodum est curandum, nos tamen in expli-
 candis his generibus, commoditate quadam ducti, su-
 perio-rem seruabimus ordinem. Sed mihi quidem que
 aduersus demones est, per quos & angelos, & diuos
 ac sanctos nos ut intelligamus ratio, ut superius est
 traditum, postulat, tam opinionis, quam cultus occa-
 sione

TVTIBVS LIBER.

sione in duobus potissimum consistere uidetur imple-
 tas, eo, inquam, quod nimium est, & quod parum.
 Nam cum hi & infra Deum longe ordine & dignita-
 te sint collocati, quantum nimirum opus infra opifi-
 cem, & creatura infra creatorem: & supra eos, qui
 in mortali hoc & caduco corpore adhuc sunt, ut qui
 ex hoc quasi carcere emissi & euocati liberè cum
 Christo nunc æuam agant & regnent: qui aut opi-
 nione, aut cultu hos cum Deo exæquet, impius fuerit:
 & rursus qui non preclarius de ijs augustiusq;, quam
 hominibus mortalibus, quorum incertus adhuc & an-
 ceptus est uite finis, quem spectari uult Solon, neque
 quenquam ante supremum eius diem beatum prædi-
 cari, sentiunt, nec maiori honore afficiendos, & ue-
 neratione dignos existimant, impietatis crimine non ua-
 cabunt: quorum in numero reponendi sunt, qui non
 modo, iam usq; ab heroicis illis ac primitiue ecclesie
 temporibus ductam sanctorum inuocationem, & tot
 seculorum ac gentium in uniuerso Christiano orbe
 firmatam consensu, abolere sunt conati, sed etiam ip-
 sorum templa & delubra, sanctissimis religionibus
 consecrata, depeculari sunt ausi, sepulchraq; ac re-
 liquias consceleratis & nefarijs manibus uiolare: atq;
 hæc cum faciant, pij etiam uideri uolunt, que altera
 mihi ipsorum esse impietas uidetur. Ceterum quod
 non noua res sit, nec nuper adeò excogitata sancto-
 rum

rum ueneratio, inter ceteros ueteres theologos, qui sunt sanè & multi & magnæ autoritatis uiri, audi quid dicat Eusebius Euangelicæ præparationis libro decimo tertio, ubi, cum ex Platonis libro quinto de Repub. quedam adduxisset, quæ ostenderent, quo loco in Republica haberi deberet, qui fortiter in bello pro patria occubissent, quod nimirum primò quidem auri illius generis essent censendi: deinde ex Hesiodi sententia, post mortem essent habendi demones casti, terrestres, boni, depulsores malorum ac mortalium hominum custodes: quodq; ut diuinum iubet oraculum, eximia quadam ueneratione ac honore in sepulchro sint reponendi & condendi, ac in posterum, utpote qui demones iam facti sint, eorum sepulchra colenda & ueneranda: consimiliq; ratione statuendum esse & de ijs, qui aut senio, aut alio quopiam modo mortem obierunt, ex ijs, qui eximia aliqua uirtute in uita conspicui fuerunt, hæc ad uerbum subiicit. καὶ ταῦτα δὲ ἀρεμὸς ἐπὶ τῇ ἑδεοφιλῶν τελευτῇ, οὐδὲ στενωπῶν ἐν ἀλυσσῶν εὐσεβείας οὐκ ἂν ἀμάστοις εἰπῶν, πάλαι μὲν οὐδὲν καὶ ἐπὶ τὰς δίκας αὐτῶν ἔθελον ἡμῖν πρῆναί, καὶ τὰς εὐχὰς παρὰ ταῦτα ποιεῖν, τιμᾶν τε τὰς μακαρίας αὐτῶν ψυχὰς, ὡς εὐλόγως καὶ τοῦτω ἕφ' ἡμῶν γιγνομένων. quæ sunt, Et uerò hæc in eorū, qui Deo sunt chari morte, quos milites ueræ pietatis si nominaueris

nōn pecces, usurpari par est, unde & ad sepulchrū ipsorum accedere nobis mos est, ibiq; uota facere, & eorum beatæ animas honore prosequi, ut quæ recta ratione à nobis fiant. Neque uerò multum ab his dissimilia habet Theodoretus Cyri episcopus libro octauo de Græcarum affectionum curatione: qui libri quoniam Zenobio Acciaolo interprete omnium in manibus uersantur, non necessarium esse duxi eius hic uerba adscribere, sed satis esse ipsum indicasse locum. Et quantum quidem ad eam impietatem attinet, quæ aduersus demones est, hæc in presenti sufficiant. Deinceps ad eam transeamus, quæ in patriâ est. Verum hæc superius satis uidetur explicata in ijs, quæ ex Platonis Critone ad pietatis erga patriam explanationem sunt adducta, ut superuscaneum sit ea nunc hic repetere. Ad hæc & paulò post præcipua eius capita ab ipso exponentur autore: quibus, si quid fortè desiderari adhuc uidebitur, id eo adijciemus loco. Quæ uerò est aduersus parentes impietas, ut & pietas, ei admodum coniuncta est natura, quæ in patriam est, quod, ut in sua institutione, seu introductione dicere mauis, inquit Porphyrius, tum parentes tum patria ortus nostri quoddam sint principium, quod longè antè & à Platone est affirmatū, ut quæ unius sint differentie, eadem & alterius esse uideantur. Quare parentes propter inopiam, aut aliam quampiam calamitatem

ARISTOTEL. DE VIR-

mitatem non agnoscere uelle, sed eorum nos pudere:
 itemq; ipsis recte manentibus non obtemperare, nec,
 ut par est, colere, sed refragari & aduersari: & cū
 uerbis aut uerberibus durius nos exceperint, eis non
 cedere, sed maledicta in ipsos regerere, aut etiam uim
 & manus ijs inferre audere: & in necessitate constitu-
 tis non propensissima uoluntate subuenire: & etate
 fessos ac defectos non benignè uicissim alere & fo-
 uere, sed deserere ac prodere, hæc, inquam omnia, &
 si quæ his sunt finitima, impietatis aduersus parentes
 esse statuere. Aduersus eos autem, qui mortem obie-
 runt, impietas in huiusmodi ferè quibusdam consistit,
 ut mortuorum corpora inhumata proijcere, nec sepul-
 tura dignari, aut etiam canibus aut auibus dilanian-
 da relinquere: eorum funtibus iusta non soluere: se-
 pulchra suffodere, aut alio quouis modo uiolare: &
 quæ id genus sunt reliqua. Et in his quidem cernitur
 impietas. Auaritia uerò, quæ Græcis à plus habendo
 & obtinendo ac usurpando πλεονεξία nominatur,
 quid sit hic utcumq; ab autore definitur, cū ipsam esse
 inquit, quæ in commercijs præter dignitatē & me-
 ritum potiora expetit & assumit: latius tamen ali-
 quanto libro Moralium ad Nicomachum quinto eius
 natura ab Aristotele explicatur, etiam eo, in quo uer-
 satus, adiecto, his uerbis. ἐπει γὰρ πλεονεξίας
 ὁ ἀδικῶν, πρὶ τὰ ἀγαθὰ ἔσται οὐ πάντα, ἀλλὰ
 πρὶ

TVTIBVS LIBER.

πρὶ ὅσα εὐτυχία καὶ ἀτυχία· ἃ ὅστι μὴ ἀπλῶς
 αἰεὶ ἀγαθὰ, τινὶ δὲ οὐκ αἰεὶ. οἷδ' ἀνδρωποὶ ταῦτα,
 εὐχοντὴ καὶ Διῶκασσι. Δεῖ δ' οὐ· ἀλλ' εὐχεσθ' μὲν
 τὰ ἀπλῶς ἀγαθὰ, καὶ αὐτοῖς ἀγαθὰ εἶναι· αἰ-
 ρεσθ' δὲ τὰ αὐτοῖς ἀγαθὰ. ὁ δ' ἀδικῶν οὐκ αἰεὶ δ'
 πλεονεξίας, ἀλλὰ καὶ τὸ ἔλαττον ἐπὶ τ' ἀπλῶς
 κακῶν· ἀλλ' ὅτι Δοκῆ καὶ δ' μῆτρον κακῶν ἀγαθῶν
 πως εἶναι, τῷ δ' ἀγαθῷ ὅστι μὴ πλεονεξία, Διὰ τὸ
 Δοκῆ πλεονεξίας εἶναι. quæ sunt, Quoniam enim &
 plurisusurpator est qui iniustus est, in bonis uersabi-
 tur non omnibus, sed in quibus prospera & aduersa
 fortuna cernitur: quæ sunt simpliciter quidem sem-
 per bona, alicui uerò non semper. Atqui homines hæc
 optant & persequuntur. Id autem minimè oportet:
 sed optare quidem, quæ simpliciter sunt bona, ut &
 sibi sint bona: ea autem eligere, quæ sibi sunt bona.
 Sed iniustus non semper quod plus est eligit, sed eti-
 am quod minus, in ijs quæ simpliciter sunt mala: ue-
 rum quoniam uidetur & minus malum, bonum quo-
 dammodo esse, ipsius autem boni est plurisusurpationis,
 eam ob causam plurisusurpator esse uidetur. Et hæc
 quidem Aristotelis sunt uerba, quæ si quis obscuriora
 existimet, ultimum commentariorum in Cebetis tabu-
 lam librum adeat, ubi plenissimè horum explicatio
 habetur. Nam paucis hic res absolui nequit. Cæterum
 commercia, quorum mentionem in definitione fecit

N autor,

autor, tanquam & in ijs hoc uersetur uitium, quod sit
 propterea, quam ad alterum obtinet affectionem
 seu habitudinem dicere mauis, cum proprium eius seu
 subiectum, seu obiectum ea sint, quae diximus bona,
 ea sic ab Aristototele libro eodem diuiduntur, ut eo-
 rum alia uoluntaria sint, alia non uoluntaria. Volun-
 taria huiuscemodi, ut uenditio, emptio, mutuatio,
 sponsio, commodatio, depositio, locatio, conductio:
 quae idcirco uoluntaria dicuntur, quod horum contra-
 hendorum principium sit in nobis & uoluntarium.
 Non uoluntariorum autem, partim clandestina sunt,
 ut furtum, adulterium, ueneficium, lenocinium, seruo-
 rum sollicitatio, dolo facta caedes, testificatio falsa:
 partim uolenta, ut pulsatio, uincula, rapinae, mutila-
 tio, maledictio, conuicium. In quibus omnibus praeter
 dignitatem & meritum, quae ipsi potiora uidentur, &
 ἀρετῆς obtinere contendit. Ac talis quidem est
 auaritia. Petulantia autem ab autore esse definitur, ea
 affectio, qua uoluptates sibi homines comparant, alijs
 probrum inferentes, quod eam habet sententiam, ut
 huius affectionis esse uideatur, ex probro alijs infe-
 rendo delectationem sibi quaerere, quod pessimi esse
 animi ego iudicem. Exemplo esse Semei poterit fa-
 ctum, & Absalonis, quorum alter petulantissima lin-
 gua Dauidem regem confectabatur: alter uero, ut
 patri probrum inferret, publice cum eius concubinis
 rem

rem habuit. Quamquam Absalonis factum, quoniam
 ex consilio Achitophel aliqua utilitas eo quaeretur,
 fortasse alicui, non absolute uersus & petulantia ui-
 deatur, sed malitia potius, & uersuta ac subdola no-
 cendi ratio. Nam ut ex eo Eueni Parij (fuerunt au-
 tem tales duo, & ambo elegias scripsisse feruntur)
 quod a nostro citatur autore, est animaduertere, ea
 demum censenda est petulantia, quae non alium sibi
 scopum popositum habet, quam ex alterius dedecore
 & opprobrio uoluptatem sibi quaerere, ita ut si nihil
 etiam lucri inde reportet, nihilominus tamen iniuriam
 cum ignominia alicui imponere gaudeat. Quod apud
 autorem sequitur, Ceterum iniustitiae est, patrias con-
 suetudines & instituta transgredi, & cetera, quae
 deinceps habentur, hic nunc in quibus ea cernatur
 impietas, quae in patriam est, exponere incipit. Pri-
 mum igitur facit, patrias consuetudines & institu-
 ta transgredi: ab ijs, quae non scripto constant exor-
 sus, quod quam uim habeat ex superioribus est mani-
 festum, ubi quid patriae consuetudines, & instituta
 sint explicatum est. Secundo autem loco ponit, quan-
 quam ordinem non admodum curandum putem, Le-
 gum & magistratus obedientiam relinquere & abij-
 cere: rectissime, si quid ego iudico, leges & magistra-
 tum coniungens, ut ex his Ciceronis, libro de legibus
 tertio, non difficile est intelligere. Videtis igitur ma-

gistratus hanc esse vim, ut præsit, præscribatq; recta
 & utilia, & coniuncta cum legibus. Ut enim magi-
 stratibus leges, ita populo præ sunt magistratus: ut
 req; dici potest, magistratum legem esse loquentem:
 legem autem nutum magistratum: quæ eam ob cau-
 sam libentius huic ascripsi, quod non solum id, quod
 dixi, non malè hæc duo coniuncta esse, ut pote finitima
 uicinæq; naturæ, ex his animaduerti possit, sed etiam,
 quid horum utrunq; sit, quantum nostro instituto sat
 est, perspicui. Cæterum quod in Rempub. hęc,
 quæ dicta sunt, qui faciant iniurijs sint, ex eo cogno-
 sci potest, quod hæc sint quæ Rempub. & civilem
 communitatem contineant, quibusq; seruandis & co-
 lendis ipsa stet. Quare qui hæc uiolat, quantum qui-
 dem in se est, Rempub. euertere & societatem hanc
 disturbare aggreditur: ac sic in Rempub. ac patriam
 impius & iniustus est censendus. Illa uero: Menti-
 rari, pactis cõuentisq; non stare, nec in fide manere,
 possunt & ad eas referri iniurias, quæ in Rempub.
 fiunt, si nimirum, in quibus aut mentiatur quis, aut
 peieret, aut pactis conuentisq; non stet, nec in fide ma-
 neat, hæc per se Rempub. interesse uideantur: possunt
 autem & priuatae censeri iniuriæ, si his primò & per
 se non ciuitas ac Resp. sed priuatae ledantur persone,
 aut certè quasi priuatae, quod qui cum potestate sunt,
 si sibi priuatim quid emant, aut uendant, aut quouis

alio

alio modo cum aliquo contrahant, hæcenus priuati
 habeantur. Quæ iniustitiam consequuntur, ex his ca-
 lumniatio quidè, quæ Grecis est συκοφαντία, ab ijs
 definitur, ἢ οὐκ ἀληθῆς, ἀλλὰ ἴδιος ἢ κατηγορία. Vo-
 cis autem huius originem eiusmodi esse tradunt. Cum
 apud Athenienses fici essent in pretio, mulctam irro-
 gari solere ijs, qui has auferrent, aut eueherent: quos
 qui obseruarent ac deserrent, ex eo sycophantarum
 sibi nomen inuenisse. Deinde uerò ad calumniatores
 & ob res leuissimas litem mouentes, ac falsa crimina
 intendentes, hanc uocem transferri cœpisse. Quæ nisi
 à tot, quorum sanè nonnulli non contemnendæ sunt
 autoritatis, prodita essent, Plutarcho, Atheneo, Sui-
 da, Phauorino, Festo Pompeio, ut alios taceam his
 recentiores, mihi alia quæpiam huius nominis uideren-
 tur posse adferri, nec minus fortè probabilis occasio,
 id nimirum, quod in uita legitur Aesopi, qui cum fal-
 so à conseruis accusatus esset, quod domini ficus co-
 medisset, aqua tepida hausta ipsisq; propinata, & suã
 innocentiam, & accusatorum prodidit calumniam.
 ἀλαζονεία autem, quam arrogantiam uerimus, ut ex
 Aristotele colligi potest, ἔστι ὅτι προσαομιλῆν τῷ
 μὴ ὑπερχόντων, id est, habitus, qui quod ipsi non ad-
 est, sibi assumit & uendicat: quam ad iniustitiam per-
 tinere, cum plus equo, suaq; dignitate maiora sibi as-
 sumat, nulli dubium est. Ficta autem & simulata hu-

N 3 maritæ

ARISTOTEL. DE VIR-

manitas quid sit, manifestum est, & quod huc quoque
pertinet. Quamquam eius loco, duo sunt apud Sto-
bæum, ἀειλαυθροπία, & πηροποίησις. Sed nostra
lectio melior esse videtur. κακοῦθεσμιερό, quæ in-
genij & morum prauitatem sonat, nos peruersitatem
suntius interpretati, ad iniustitiæ concausas non malè
quis referendam censeat: quemadmodum eam, quæ
ultima ponitur τωαυθρία, quæ est, ut quàm breuis-
simè ipsam definiamus, κακόσκοπος Δεινότης, id
est, quæ malum scopum sibi propositum habet indu-
stria.

ANEBETHOPIAZ.

ἀνελευθρία δὲ ἔστιν εἰδη τρία· αὐχροκορδία,
φαιδωλία καὶ κωβία, ἐστὶ δὲ αὐχροκορδία μὲν, καὶ ἢ
κορδαίνεσθαι τὸ πᾶν ταχέως, καὶ ἢ κέρδιον
ἐπιθυμῶν ἀχάτως πρὸς πλείονα ποιεῖν. φαιδωλία δὲ
ἔστι, καὶ ἢ ἀδελφῶσι γίνονται τῶν χρημάτων εἰς
τὸ δέουσι. κωβία δὲ ἔστι, καὶ ἢ ἀπαύσει μὲν,
ἢ μικρῶν δὲ, καὶ κακῶς, καὶ πλείον βλαπτόντη
τῶν μὴ ἢ κατὰ τὸ ποιεῖν τὸ δὲ διαφορῶν ἐστὶ δὲ τῆς
ἀνελευθρίας, δὲ πρὸς πλείονα ποιεῖν τὰ χρήματα· ἢ
τὸ μηδὲν δύναιτο ἢ ἡγεῖσθαι τῶν ποιοῦντων τὸ κέρ-
διον· καὶ ἢ δουλῶς, καὶ ἀελοπρεπῆς, καὶ
ῥυπα-

TUTIBVS LIBER.

ῥυπαρός, καὶ εἰλομίας καὶ ἐλευθρίας ἀλλό-
τριον. ἀκορδεῖ δὲ τῆς ἀνελευθρίας τῆς μικρολο-
γίας, βαρυθυμίας, μικροψυχίας, ταπεινότης, ἀμε-
τρίας, ἀγλῦσιας, μισαυθροπίας.

QUAE ILLIBERALITATIS.

Illiberalitatis tres sunt species:
turpis quæstus, tenacitas, sordes. Est
autem turpis quidem quæstus, quo
undecunq; lucrari quærent, lucrūq;
pluris quàm pudorem faciunt. Ten-
nacitas uerò est, per quam efficitur,
ut impensam, in quæ oportet, facere
non sustineant. Sordes autem sunt,
quibus fit, ut sumptum quidem fa-
ciant, sed per parcè restrictèq; nimis
um, & plus detrimenti accipiant, quàm
non in tempore, quod res postulât,
faciant. Est autem illiberalitatis, pec-
cunias plurimi facere: nihil probro
esse putare eorum, quæ ad quæstum
faciant: mercenaria, seruilis ac sordis

da uita, & à magnificentia ac liberalitate aliena. Consequitur autem illi liberalitatem curiosa rerum etiam minutarum aestimatio, morositas, pusillanimitas, humilitas, ignobilitas, inhumanitas.

Cum illiberalitas in duobus, acquirendo nimirum, erogandoq; ac impendendo cernatur, & illic quidem, eo quod nimium est, peccet, hic uero, eo quod parum: insit autem non omnibus tota, sed interdum, ut libro quarto Ethicorum ad Nicomachum docet Aristoteles, separatur, merito in duo statim diuiditur genera, quorum alterum ad exuperationem pertineat, alter uero ad defectionem. Nam illiberalium nonnulli, & unde, & à quibus non oporteat, accipiunt, nec modum illum acquirendi statuunt, nihil non facientes ac patientes turpium, ut aliquid saltem lucrifaciant, inuenialis illud semper in promptu habentes,

-- Lucri bonus est odor ex re

Qualibet,

quos Graeci ἀναγκαστῆρες nominant, & uitium ipsum ἀναγκαστικόν, quod est, turpis lucri ac questus cupiditatem: cuius etiā nomine à C. Suetonio Tranquillo Vespasianus qui sententiae illius Satyrographo occasio

occasionem dedit, est notatus, qui reprehendenti filio Tito, quod etiam urinae uectigal commentus esset, pecuniam ex prima pensione admoxit ad nares, sciscitans num odore offenderetur: & illo negante, at qui, inquit, è lotio est. Quidam uero uel probitate aliqua, uel ut infamiam & turpitudinis notam fugiant, ab huiusmodi lucro se abstinent: sunt etiam qui ne quid rursus alicui elargiri, & cumulatione mensura, quae acceperint, ut iubet Hesiodus, reddere cogantur, aliena nec appetant, nec accipere uelint: quemadmodum & alij, ne quid ipsi ab alijs detrimēti accipiant & incommodi patientur, ab alienis pecunijs ac rebus, huiusmodi formidine, manus abstinent, quod difficile uideatur, qui aliena rapiat, non & ipsum simile quid pati, aut certè in legum poenam non incurrere. Sed dum hinc ex illiberalitatis crimine, seu opinione potius expedire se conantur, altera rursus ex parte in idem se induunt, insumere ut oportet non audentes, nec bonis partis commodè uti. Horum duas species noster facit autor. Nam eorum alij nullam omnino impensam facere sustinent, ut non magis ipsi diuitias habeant, quam ab ijs habeantur, quos φειδωλούς Graeci nominant, inde, ut ego arbitror, appellatos, διὰ τὸ ὄλωσ, τὸ τ' ὄσι, τὸ ἀμπαρ φειδέσθαι, id est, quod in totum, id est, omnino ac usquequaq; parcant. Nam quam Phavorinus adfert etymologiam, ut φειδωλός πρὸς τὸ φειδομαι,

φειδόμεαι, καὶ δ' ἀδύναι, τροπὴ τῷ δ' εἰς δ' λ, ὡς
 φειδωδὸς τις ὤμ, sit nominatus, ea mihi coactior ui-
 detur: alij uerò sumptum quidem faciunt, sed restri-
 ctè nimum, nec ut res postulat, nec in tempore, nec
 qua alacritate oportuit, qui κίμβικες dicuntur, ὡς
 βία καὶ μύθοι, ut uult Aspasius, id est, tanquam qui
 ui moueantur, & ad faciendum sumptum inuiti pro-
 trudantur. Quamquam non desunt, qui ab apicula,
 quæ Grecis κίμβικον dicatur, ductum nomen uelint,
 ut Suidas. Hesychius ἀπό τῷ κίμβου, quod fundum
 olle fictilis ipsi significat, potius dici arbitrat. Cœ-
 lius autem Rhodiginus ἀπό τῷ κίμβῳ καὶ ἄλλοις: scd,
 ut arbitror, κίμβῳ καὶ ἄλλοις uerè. Desinit autem
 turpem questum noster autor, cum esse, quo undecur-
 que lucrari querunt, id est, ex quauis re questum fa-
 cere, etiamsi ea parum sit honesta, hominèq; libero di-
 gna, ut usura, lenociniū, & id genus reliqua: lucrumq;
 pluris quàm pudorem faciunt, id est, pudorem lucro
 posthabent, ut apud Terentium Leno, qui interrogan-
 ti Antiphoni, Non pudet uanitatē, respondet. Mimi-
 mē dum ob rem. A quo nec illud Sophoclis disidet,

τὸ κέρδιον ἴδ' ὅ, καὶ ἀπό τῷ κίμβῳ μ,
 quod est,

Dulce est lucrum, profectum & à mendacis.
 Tenacitatem autem, quæ altera eius generis est spe-
 cies, quod in erogandi impendendiq; ut dictum est,
 defectio-

defectione cernitur, esse inquit, per quam efficitur ut
 impensam, in quæ oportet (quanam autem hæc sint,
 in ijs explicandis, quæ ad liberalitatem pertinent, supe-
 rius est dictum) facere homines non sustineant: quod
 inde adeo ipsis accidit, quod opinionem uehementem
 de pecunia, quasi ualde & per se expetenda sit, non
 ob usum aliquem corpori necessarium, aut ut hac uir-
 tuti, tanquam instrumento quopiam instructa, suas fa-
 cilis actiones exerat, inherentem & penitus insitam
 habeant: in quos Horatii illa rectè conueniant,
 Tantalus à labris sitiens fugientia captat
 Flumina. quid rides? mutato nomine de te
 Fabula narratur. congestis undiq; sacris
 Indormis inhians: & tanquam parcere saccis
 Cogaris, aut pictis tanquam gaudere tabellis.
 Nescis quid ualeat nummus, quem præbe at usum.
 Panis ematur, olus, uini sextarius, adde
 Quis humana sibi doleat natura negatis.
 An uigilare metu exanimem, noctesq; diesq;
 Formidare malos fines, incendia, seruos,
 Ne te compilent, fugientes: hoc iuuat? horum
 Semper ego optarim pauperimus esse bonorum.
 κίμβικα uerò, quæ est altera eiusdem dicti generis
 seu differentia, seu species (nos sordes, quas profusis
 epulis & sumptibus opponit Cicero, à diuersa licet
 notione ducto uocabulo, sed cui eadem res subijcia-
 tur,

ARISTOTEL. DE VIR-

tur, sumus interpretati) esse desinit, qua fiat, ut sum-
 ptum quidem faciant, sed perparce restricteq; nini-
 um, que quid sibi uelint, non obscurum; & plus de-
 trimenti accipiant, quod non in tempore, quod res po-
 stulat, faciant: quorum ego uerborum hanc nim esse
 existimo, ut asserat autor sordidos hos, quod non in
 tempore & cum opportunum sit, id faciant, quod res
 postulat, id enim hoc loco sonat Διαφορον, maior in-
 de detrimentum accipiant: exempli causa, Sicut sord-
 dido alicui emenda frumenta, aut uinum in usum fa-
 milie. Hic pecunie nimium addictus & deditus cun-
 ctetur, emptionemq; quotidie differat ac procrasti-
 net, donec triplo aut quadruplo aucto uini aut frumen-
 ti pretio, quod uiginti antea emere potuisset, nunc
 sexaginta aut octoginta redimere cogatur. Ex sordi-
 bus huic suis damnum sibi aliquod contraxisse, quod
 in tempore pecuniam impendere in ea non sustinue-
 rit, perspicuum est. Rursus ipsi sit filia iam nubilis
 & matura uita. Eam, cum multi ambiant honesti &
 diuites, ne in dotem pecunie pars aliqua insumatur,
 non elocet: hac postea, quod serè fieri solet, in stu-
 prum illiciatur, an nò & huic damnose sordescit? Sex-
 centa id genus alia inuenimus, si per hominum ui-
 tam animum circumferamus. Et tres quidem illibe-
 ralitatis species hæ sunt. Est autem eius uitij, ut in-
 quit autor, de toto nimirum genere agens, pecunias
 plurimi

TVTIBVS LIBER.

plurimi facere: quod est ex æquo trium specierum com-
 mune: Nihil probro esse putare eorum, que ad que-
 stum faciunt, id est, ut habet prouerbum, κέρδιον
 αὐχάνης ἀμφορῶν, Lucrum pudore præstantius duce-
 re, & Ennianum illud in animo insculptum habere,

Vnde habeat curat nemo, sed oportet habere:
 quod in primam potissimum conuenit speciem, ut est
 ex ijs, que de ea dicta sunt, perspicuum: quemadmo-
 dum sanè & id quod sequitur, Mercenaria, seruilis
 & sordida uita: quanquam possunt & ad reliquas
 quoq; aliquo modo accommodari species. Certè quod
 sequitur, & à magnificentia ac liberalitate aliena, ad
 omnes rursus equaliter pertinet. Cæterum quod re-
 stitit mercenaria, seruilis & sordida uita illiberalitatis
 & auaritiæ tribuatur, etiã ex his Gellij patet. Quos,
 inquit, auaritia minuit & corrumpit, quiq; sese que-
 renda undiq; pecunia dediderunt, eos plerosq; tali ge-
 nere uitæ occupatos uidemus, ut sicuti alia in his om-
 nia præ pecunia, ita labor quoq; uiriliter exercendiq;
 corporis studium relictum sit. Negotijs se plerunque
 umbraticis & cellularijs questibus intentos habent, in
 quibus omnis eorum uigor animi corporisq; elangue-
 scit, & quod Salustius ait, effœminatur. Hactenus
 Gellius. Consequitur autem illiberalitatem, inquit au-
 tor, curiosa rerum etiam minutarum aestimatio. Nam
 sic μικρολογία circumlocutus sum, ut nostra inter-
 pretatio

pretatio definitionis etiam usum praestet: modestitas, que quid sit, iam antea est explicatum, ubi de iracundie speciebus egimus: pusillanimitas, cuius et ipsa superius explicata est definitio, que et ad eius naturam referuntur, statim subijciuntur: humilitas, per quam hoc loco non generis intelligo obscuritatem, sed potius animum humilem et abiectum, aut uitam contemptam et sordidam, aut etiam utrunque. Tales enim esse illiberales plurimum solent: immoderatio, id est, a mediocritate recessus, quod non huius proprium, sed omnium uitiorum est commune: ignobilitas, quam ego potius ad degenerem et ingenerosum animum, quam generis aut fortunae conditionem retulerim, ut in eius contrario superius satis copiose ostendimus. Quamvis uidetur haec affectio, quemadmodum et humilitas, ad pusillanimitatem potius pertinere. Sed quoniam et pusillanimitas ab autore huc refertur, non mirum, si et ea, que ipsam consequuntur, eodem quoque reducantur. Restat inhumanitas, Graecis μισανθρωπία appellata, cui ειλανθρωπία, que superius in his, que liberalitati tribuuntur, est explicata, opponitur, etiam odium quoddam hominum, quod malum unde suboritur, his uerbis in Platonis Phedone docet Socrates. ἢτε γὰρ μισανθρωπία εὐδυνία ἐκ τοῦ σφόδρὰ τινὶ πειθεῖσθαι ἀνθ' ἑτέρας τέχνης, καὶ ἡγίσταυ τῶν ταπεινάσι γὰρ ἀληθῶς εἶναι καὶ ὑγιῶσι. Ἐπισόμ' τὸν ἀνθρώ-

πορ,

πορ, ἐπειτα ὀλίγου ὕπερον εὐρεῖν τὸ τὸν πονηρόν τε καὶ ἄπιστον, καὶ αὐθιγῆ ἔτονον. Ἐὶ ὅταν τὸ το πολ- λάκις πάθῃ τίς, καὶ ὑπὸ τούτων μάλισσά, οὐδ' ἀμ ἡγίσταυ το δικοτάτης τε Ἐταυροτάτης, πλὴν δὲ δαμά προσκεῖται μισῶν πάντας καὶ ἡγί- ται δυνάτος οὐδὲν ὑγιεῖν τὸ πᾶσα, quod est. Nam inhumanitas, seu odium aduersus homines, ex eo sese in animum insinuat, quod nimium alicui sine arte fidē habeamus, et arbitremur omnino ueracem eum esse, integrum et fidelem hominem, deinde paulo post inueniamus hunc et prauum et infidelem: et sic rursus alium: cumque hoc saepenumero alicui accidat, et potissimum ab his, quos maxime sibi familia- res et amicos esse ducebat, tandem sane frequenter offensus, omnes odio habet, neque quicquam sanè apud quenquam prorsus esse existimat. Caterum pulchrè admodum in Luciani Timone, qui et μισάνθρωπος inscribitur, huiusmodi hominis depinguntur mores. Merito autem haec inhumanitas illiberalitati tribuitur et illiberali, ut cui non eam solum ob causam, quam ex Platone adduxi, haec insit affectio, sed etiam quod ex suo ingenio et deprauato animo ac κερδαλέως reliquos homines aestimet ac metiatur, et sic synceri ue- riq; nusquam quicquam esse arbitretur. Et que ad illiberalitatem pertinent haec sunt. Quae uero ad pu- sillanimitatem ea sunt eiusmodi.

ΜΙΚΡΟ-

μικροψυχίας δέ οἱ, δ' μήτε τιμῶν, μήτε δαίμων
 αμ, μήτε ἐντυχίαν, μήτε ἀτυχίαν δάσασθαι φέρειν
 ἀλλὰ τιμῶν μόνον καὶ χαρῶν, καὶ μικρὰ ἐτυ-
 χήσαντα ὑπεξείρειν. ἀτιμίαν ἢ μηδὲ πῶν ἐλα-
 χίστην φέρειν δάσασθαι, ἀποπέγνυμα δὲ ὁποῦν,
 ἀτυχίαν κρῖναι μεγάλῃ, ὁδὴν ὅτι ἐπὶ πάντι,
 Ἐ δὲ δυσφορεῖν. ἐτι δὲ τοῖς τόξοις ὁ μικροψυχῶν
 οἱ πάντα τὰ ὀλιγωρήματα καλεῖ ὑβρίων ἢ ἀτι-
 μίαν, καὶ τὰ δὲ ἀγνοίαν, ἢ λήθην, ἢ ἀνοίαν γι-
 γνόμενα. ἀκολουθεῖ ἢ τῇ μικροψυχία, μικρολογία,
 μεμψιμοιρία, δυσελπίσια, ταπηνότης.

QUAE PUSILLANIMITATIS.

Pusillanimitatis uerò est, nec hono-
 norem, nec ignominiam, nec pros-
 speram nec aduersam fortunam fer-
 re posse: sed cū honeretur quidem,
 inflari ac turgescere, cum uerò etiam
 parua utatur prosperitate, illico læ-
 titia efferri: ignominiam autem ne
 minimam quidem pati posse, fru-
 strationem

strationem uerò quamlibet, infor-
 tunium magnum iudicare, & quæ-
 uis lamentari ac moleste ferre. Præ-
 terea pusillanimus eiusmodi est, qui
 quaslibet sui neglectiones, contu-
 meliam uocet & ignominiam, etiam
 eas, quæ uel propter ignorationem,
 uel obliuionem, uel incogitantiam
 accidunt. Consequitur autem pusil-
 lanimitatem, curiosa rerum etiam
 minutarum æstimatio, querimonia,
 desperatio, humilitas.

*Quæ hic ad pusillanimitatem ab autore referun-
 tur, eorum pars maxima nihil aliud, quam latior
 quædam definitionis explicatio esse uidetur. Quare
 diu his immorari maximeq; cum pleraq; aperta satis
 sint, non est necesse. Primum igitur cum inquit, pusil-
 lanimitatis esse, nec honorem, nec ignominiam, nec
 prosperam, nec aduersam fortunam ferre posse, id ip-
 sum, quod in definitione dixerat, repetit, & uerbis
 quidem iisdem, sed ordine nonnihil immutato, ut ho-
 norem & ignominiam, in quibus immoderatè seren-
 dis, primò & per se hoc cernitur uitium, hic præpo-*

nat, cum illic secundo collocarentur loco: prosperam
 uerò & aduersam fortunam, quæ secundaria quadã
 ratione huic uitio, eiq; quæ ipsi opponitur, uirtuti, ut
 prius est indicatum, sunt subiecta, posteriora recto
 seruato ordine faciat, quæ tamen illic priora habeban-
 tur. Cum uerò subiicit, Sed cum honoretur statim in-
 flari ac turgescere, cum uerò etiam parus utatur pro-
 speritate illicò letitia efferri: ignominiam autem ne-
 miniam quidẽ pati posse, frustrationem uerò quan-
 libet, infortuniam magnum iudicare, & queuis la-
 mentari ac molestè ferre, hæc iam eorum, quæ præces-
 serunt, quadam interpretatio sunt, ex qua id, quod su-
 perius dictum est, facile intelligatur, μικροψυχίας
 nomine & definitione, utrunq; ab autore extremum,
 quod cū magnanimitate pugnat, ipsiq; contrariũ est,
 cõprehendi, & eam, in qua, quæ propriè μικροψυ-
 χία dicitur, & ad defectiõne pertinet, & χανώμα-
 τος, quam tumiditatẽ seu turgiditatẽ uertus licet, quæ
 alterum est extremum ad exuperantiã pertinens, in
 quadam animi elatione & superbia spectatum. Cete-
 rum ut ea, quæ hic ab autore dicuntur, exquisitius
 intelligantur, utrunq; prius per se, & propriè dictum
 pusillanimum, & tumidum, seu inflatum definiamus.
 Neq; uerò quicquam interesse uidetur, habitus ipsos,
 an eos, qui ex his nomen sibi inuenerunt, definitione
 explicemus, quod altero illorum cognito & alte-

rum

rum continuo noscatur. Est igitur pusillanimus, qui
 propriam dignitatẽ non intelligens, minoris se-
 quàm par est aestimat, eoq; planè abiicit negligitq;
 magnis relictis, in paruis acquiescens & humilibus
 longeq; infra suam dignitatẽ positus, animumq; in
 omnibus despondens. Turgidus autem, seu tumidus,
 seu inflatus dicere maui, qui magnificè de se sentit,
 & animum extollit, ac se magnis dignum existimat,
 indignus cum sit, magnaq; & quibus impar est, aggre-
 ditur, insolentius se efferens, & ubiq; ac in omnibus
 iactans atq; ostentans, & inanem aucupans rumorem,
 omnesq; umbras etiam falsæ gloriæ consectans. Ac
 horum quidem uitiorum utriusq; ea est, quam descri-
 psimus, natura, plurimum quidem inter se diuersa at-
 que adeò contraria, sed quàm hoc loco in unum con-
 trahit autor, & totam pusillanimitati tribuit. Nam
 quod inquit, Sed cum honoretur quidem, inflari ac
 turgescere, cum uerò etiam parus utatur prosperita-
 te, illicò letitia efferri, id quidem non eius, quæ pro-
 priè appellatur pusillanimitas, esse, sed tumiditatis, et
 ex definitionibus, quas paulò antè subiecimus, perspi-
 cuũ est. Huius enim fuerit, qui ex inani rumore pedit
 uulgiq; opinione, si quis fortè, ut Horatii uerbis utar,
 Crescentem tumidis inflat sermonibus utrem,
 aut alio quopiam modo ipsi aduletur honoremq; de-
 ferat, illicò turgescere ac tumere, cristas tollere, &

O 2 46

ut nostri non male, arbitror, loquimur, tribus pedibus
 altiore[m] i. cedere. Rursus autem si fortuna in quo
 quam blandiatur, & ad uoluntatem suam res ipsi flu-
 ere coeperint, non in secundis rebus, aduersa anima
 precipit, fortuna inconstantia & uarietate aestima-
 ta, que, ut inquit Seneca, nescit quiescere, gaudet le-
 tiis tristia substituere, & utraq; miscere; sed concinno
 letitia effertur, exultat, immoderate iactatur, gaudio
 redundat & effunditur, neque reprimere se amplius
 aut continere potest. Quod uero deinde sequitur,
 Ignominiam autem ne minimam quidem pati posse,
 frustrationem uero quamlibet, infortuniam magnum
 iudicare, & quoniam lamentari ac moleste ferre, totum
 hoc iam pusillanimitatis proprie dictu[m] est, ut cuius
 sit, ob quamcunq; despicationem affligi deprimiq;, &
 si uel minimu[m] residerit fortuna, & quid ipsius actio-
 nibus intruenerit incommodi, protinus, tanquam ex-
 trema patiatu[r], iacere, animo consternari, deos atque
 homines incusare, ingemere, flere, lamentari. Iam
 uero & illud, praterca pusillanimitas eiusmodi est, qui
 quamlibet sui neglectiones, contumeliam uocet & igno-
 miniam, etiam eas, que uel propter ignoracionem, uel
 obliuionem, uel incogitantiam accidunt, ad eandem
 quoq; pertinet pusillanimitatem. Est autem horum
 uerborum sententia talis, ut nimiru[m] dicat autor, cum,
 qui parui est animi, omnia fere, que sibi accidunt,
 in de-

in deteriorem interpretari partem, ut exempli causa,
 preterit familiarium quis cum, & alijs intentus, aut
 forte ipsum non agnoscens salutare negligit. Hanc ne-
 glectionem statim, sui contemptum, contumeliam &
 ignominiam interpretatur: & in reliquis, que in uita
 incidunt, pari modo. Recte est autem noster autor, trium
 horum meminit, ignoracionis, obliuionis & incogitan-
 tia (sic enim hoc loco τὴν ἀνοίαν, quam ex Stobaei
 autoritate addendam puto, interpreto[r]) potissimas
 non uoluntariae neglectio[n]is causas his comprehen-
 dens. Nam quos non studio, nec nostra uoluntate ne-
 gligimus, id est, non curamus ac preterimus, eos uel
 non agnoscimus, ut si quis insignem aliquem uirum &
 eruditione conspicuum, sed sibi ignotum, ad se ueni-
 entem, non pro ipsius dignitate exciperet, nec tracta-
 ret, nec discedentem satis honorifice a se dimitteret:
 uel agnoscimus quidem, sed quibus titulis ipsum co-
 pellare debeamus, non satis meminimus: uel ut etiam
 meminimus, alijs quibusdam intenti, incogitantia
 quadam & imprudentia nonnunquam eos omittimus.
 Quanquam uidentur & alie permulta huius negle-
 ctio[n]is esse cause, ut festinatio, aut societas, quod mi-
 nus quempiam aliqua iter facientes salutemus, &
 alia id genus plurima. Consequitur autem pusillani-
 mitatem, inquit, curiosa rerum etiam minutarum aesti-
 matio, quod & inter illiberalitatis symptomata nu-

merabatur. Sed illuc quidem sic referebatur, ut μικρολογία, in ijs spectaretur, que illi uitio proprie sunt subiecta, que uno nomine Grecis χρίματα, Latinis pecunie dicuntur, in quibus teruntij uel accessionem ac lucrum, uel erogationem et amissionem nimis magnifciant. Huic autem uitio cum tribuitur, in minimi honoris ac ignominie, prosperitatis et aduersitatis estimatione scrupulosa consistit. μεμψιμοιρία uero, uox est composita, ἐκ τῶν μέμφειν καὶ τῶν μοῖρα. Cum autem μοῖρα inter cetera καὶ τῶν μοῖρα, et τῶν ἐπιμυθίω, καὶ τῶν τύχῃ, significet, fit, ut μεμψιμοιρία et pro eo accipiatur, qui quod deteriorē se accepisse partem putet, egrē ferat et conqueratur, idē dupliciter. Aut enim quod laborum et incommodorum maiorem: aut quod premiorum et emolumentorum minorem, et pro eo, qui aut fatum, aut fortunam incusat, que omnes acceptiones ac uerbi significationes huic pulchrē loco congruunt: ut et ea, si modo et sic usurpetur, que officij accusationem sonare posse uideatur, cum μοῖρα etiam, ut annotant Grammatici, τὸ κατὰ νόμον, καὶ τὸ πρὸς νόμον significet, ut in illo Homeri, libro primo Iliados.

Ναὶ δὲ ταῦτά γε πάντα γέροντες μοῖρα ἐπίπερ. Desperatio uero (sic enim malo δυσελπίσιαν, quam diffidentiam uertere, que fidentie, ut defectio quedam opponitur, magisq; ad timiditatem pertinet) est egritu-

egritudo sine ulla rerum expectatione meliorum, ut libro Tusculanarum questionum quarto ex Stoicorum sententia eam definit Cicero. Humilitas autem et prius est explicata, et quod huc pertineat dictum est. Atque hec quidem sunt, que ad uirtutem ac uitiositatem unamquāq; nos referenda duxit autor. Superest, ut que uirtuti uniuersę et uitiositati tribuat uideamus.

ΑΡΕΤΗΣ ΚΑΙ ΚΑΚΙΑΣ ΚΑΘΟΛΟΥ.

καθόλου δὲ οὐ μὴν ἀρετῆς ὅτι, τὸ ποιῆσαι ἁπλῶς δαίμων τῶν διαθέσιμων, πρὸς τῶν ψυχῶν ἡρεμώσεως καὶ τεταγμένους κινήσεις ἡωμώσεως, καὶ συμφωνήσαν ἢ πάντα τὰ μέρη. Διὸ καὶ δοκεῖ πρῶτον εἰσὶν ἀρετῆς ἀγαθῆς εἶναι, ψυχῆς ἡρεμώσεως διαθέσιμος. ἔστι δὲ τὸ ἀρετῆς, τὸ εὐδαιμονίᾳ τούτου ἀξίως καὶ δὲ εὐδαιμονίᾳ τούτου ἀγαθῆς καὶ δὲ μισῆσαι τούτους κακῶς καὶ τὸ μήτε κολαστικὸν εἶναι, μήτε τιμωρικὸν, ἀλλὰ ἴλεω, et εὐμεμετικὸν, καὶ συγγνωμονικὸν. ἀκολυπητὸν δὲ τῆ ἀρετῆς, ἡσυχίας, εὐγνωμοσύνης, ἐλπίδος ἀγαθῆς. ἔτι δὲ et τὰ ταῦτα, οἷον εὐλοκίαν εἶναι, καὶ εὐλόφιλον, καὶ εὐλατῆρον, καὶ εὐλόξενον, καὶ εὐλόγιστον, et εὐλόκαλον, ἢ δὲ πάντα τῶν ἐπαυτομυθώμεσι. οὐ

ARISTOTEL. DE VIR-

δε κακίας ὅτι τὰ ὑπερναυτία, καὶ πρὸς ἀκολούθῃ τὰ
 ἕναντία αὐτῆ. πάντα δὲ τὰ ὅτι κακίας, καὶ τὰ ἀκο-
 λουθῶντα αὐτῆ, τῶν ἐξημελίωσιν εἰσὶ.

QVAE VIRTUTIS ET VITIOSI-
 tatis generatim atq; uniuersè.

Cæterum generatim atq; uniuersè
 virtutis quidem est, honestū pro-
 bumq; affectum animi efficere, qui-
 tum placidis quietisq; utatur ac com-
 positis motibus, tum omnibus suis
 partibus consentiat ac conspiret.
 Quapropter & bonæ exemplar rei
 pub. animi proba uidetur affectio.
 Est autem uirtutis, in dignos benefi-
 cium conferre: bonos amare: malos
 odisse: ad pœnas repetendas uindi-
 candumq; minimè procliuem esse,
 sed clementem, benignum, placabilē
 & ad ignoscendum propensum.
 Consequitur autem uirtutem, pro-
 bitas,

TUTIBVS LIBER.

bitas, æquitas, integritas & beneuo-
 lentia, bona spes. Insuper autem &
 familiarium, amicorum ac sodalium
 amantem esse, hospitalem, huma-
 num, honesti studiosum: quæ certè
 omnia in numero rerum laudanda-
 rum reponuntur. Vitiositatis uerò
 sunt, quæ cum his pugnant, & con-
 traria quædam ipsam consequuntur.
 Cæterū omnia quæ uitiositatis sunt,
 quæq; ipsam consequuntur, ex eo-
 rum sunt numero, quæ iam dicta
 sunt.

Explicatis ijs, quæ cuiq; uirtuti & uitiositati ab
 autore sunt tributa, reliquum est, ut & ea enarremus
 quæ de uirtute & uitiositate generatim atq; uniuersè
 differit: inter quæ primum est, quod uirtutis esse di-
 cat honestum probumq; affectum animi efficere, qui-
 tum placidis quietisq; utatur ac compositis motibus,
 tum omnibus suis partibus cōsentiat & conspiret: quod
 mihi cum uirtutis notione coherere uidetur. Nam si
 omnis uirtus, ut libro Ethicorum Nicomachiorum se-
 cundo inquit Aristoteles, cuius fuerit uirtus, & ipsum

ut rectè sit affectu efficit, eiusq; opus absoluit ac perficit, ut equi, exempli causa, & canis, vitis & ficus, ex quibus, illorum quidem in corporis robore & agilitate, cursusq; celeritate, horum autem in fertilitate, optimisq; sui cuiusq; generis fructibus uirtus cernitur, erit utiq; & hominis, eiusq; animi uirtus, que & animum ut rectè affectus sit efficit, & ipsius actiones uitamq; uniuersam ad rationis normam dirigit. Atq; id est, quod à nostro dicitur autore, qui per $\omega\delta\alpha\epsilon\mu$ $\Delta\epsilon\acute{o}\delta\epsilon\sigma\iota\mu$, & omnium animi partium conspirationem consensumq;, prius illud significat: per placidos autem quietosq; ac compositos motus, posterius. Quamquam potest & sic eius accipi oratio, ut cum in genere bonum dixisset animi affectum, deinceps quasi in partes diuidat, placidos quietosq; ac compositos motus, & animi partium conspirationem consensumq; quorum illud, ut in Sophista docet Plato, animi quedam est pulchritudo, hoc uero sanitas. Vocat autem placidos quietosq; motus, qui sedati sunt animi & ab omni perturbatione liberi: compositos uero, moderatos & in quibus rationis ac ordinis conseruatio spectatur. Partium autem animi $\sigma\upsilon\mu\phi\omega\nu\iota\alpha\mu$, id est, consensum concentumq; quid appellet, ex uirtutum diuisione bis commentarijs subiicienda erit perspicuum, quod eam nimirum dicat, que rectè imperandi paradigma in animo eiusq; partibus distributis officijs ex-

muneri-

muneribus omnia in unius uirtutis ac honesti absolutectionem consentiant & conspirent. Caterum huiusmodi probam animi affectionem, bonæ ac rectè constitutæ Reip. exemplar esse asserit, quod ut in anima tria quepiam sunt, ratio, animus & cupiditas, in quorum consensu concentuq; eius recta consistit affectio & uirtus, sic & in Repub. tria inueniantur hominum genera, que tribus illis proportionem respondeant, Senatorium quidem, rationi, Auxiliarium autem, animo (animaduertis enim, arbitror me animum $\alpha\upsilon\tau\iota\tau\omega\delta\upsilon\mu\delta$ usurpare) Operarium uero, cupiditati, quibus inter se rectè conciliatis, & in unius quasi corporis integritatem legitime coniunctis, uniuersa Respub. bene se habeat, & incolumis ac beata reddatur, quod & ipsum latius à nobis in ea, cuius modo mentionem feci, uirtutum diuisione explicabitur. Est autem uirtutis, inquit autor, in dignos beneficium conferre, quod rectè ab ipso est dictum. Nam cum uirtutis natura benefica sit, in quo hæc fuerit, ad bene de alijs merendum eius uoluntas erit propensa. Sed quoniam & uirtutis est, ad certam rationis normam omnia dirigere, ac iudicio quodam facere, cumq;, ut inquit Seneca, nulla sit honesta uis animi, etiamsi à recto uoluntate inceperit, nisi quam uirtutum modus fecit, non temere, nec cuius beneficium dabit, nec liberalitatem, ut idem loquitur autor, nepotari sinet, id est, in prodigalitate

tem

tem exire, quod fieret, si sine omni delectu & discrimine in quosuis beneficia conferret (sic enim cum Seneca locum, ut & id obiter annotemus, intelligendum existimo, ut nepotari ad dantem liberalitatem, non accipientem hominem referatur, ut uelle uidetur doctissimus alioqui, & de re literaria optimè meritus Desiderius ille BRASMSV nostræ patriæ ornamentum, qui locum quidem hunc optimè restituit, sed in eius explicatione hac certè parte mihi non satis fecit) sed æquitate estimationis adhibita, dignos beneficijs complectetur. Bonos autem amare, uirtutis etiam esse, ut asserit autor, ex eo facile perspexerimus, quod ut libro quarto, & octauo de legibus inquit Plato, quæ mediocritate quadam moderata sunt, & uirtute prædita similia similibus sint amica. Sed & malos odisse, quod apud Stobæum additur, & addendum uidetur, uirtutis fuerit, quod eiusdem seu indolis, seu ingenij potius dixeris, sit, & bonos amasse, & malos odisse: quod ita tamen intelligendum est, uirtutis esse, malos odisse, quia mali sunt, id est, uitia in ipsis execrari ac detestari: sed quia tamè & homines sunt, & fortasse etiã conciuēs, non odisse, sed potius amasse ac misericordia eorum commoueri. Cui etiam pulchrè id quod sequitur consonat, Ad pœnas repetendas uindicandumq; minimè procliuem esse, sed clementem, benignum, placabilem & ad ignoscendum pro-

propensum, quorum partim ad lenitatem, partim ad liberalitatem, nonnulla etiam ad animi magnitudinem pertinere uidentur. Quidnam autem sit, μήτε κολασικὸν εἶναι, μήτε τιμωρικὸν, id est, ad pœnas repetendas uindicandumq; minimè procliuem esse, iam antea explicatum est. Ἰλεωρ autem, πρῶτον interpretantur, εὐμενῆ, nonnulli etiam ἰλαρὸν, id est, lenem, benignum, hilarem: quorū ultimum hoc non admodum ipsi conuenire existimo: medium etiam diuersum quid ab eo esse, inde forsitan quis suspicetur, quod apud autorem nostrum post ἰλεωρ, & εὐμενικὸν subiiciatur, tanquam quid ab eo diuersum sonans. Sed cum tria hæc, ἰλεωρ, καὶ εὐμενικὸν, καὶ συγγνωμονικὸν, & κολασικὸν & τιμωρικὸν ut contraria quodammodo opponantur, possunt horum duo sic accipi, ut primo illi ἐπεξηγητικῶς sint adhibita, id est, ad eius uim explicandam, quod non rarò apud auctores fieri solet, ut nimirum hæc omnia in comitate quadam & facilitate & animaduertendi moderatione cernantur. Quanquam priuatim ac peculiariter ἰλεωρ, id est, clemens esse uidetur, qui placidus ac lenis est, placatus & alicui propitius. Cuius loco apud Stobæum προσωῦ legimus, in quem unum omnia tantum non bona effundit Phauorinus, καλὸν ἴψαν, ἰδῶν, ὠδίακῆ, ἀγαθὸν, πρῶτον, ἄριστον, προσωῦ interpretans. Videtur autem hæc μοχ ἀπό οὐ προσο-

ARISTOTEL. DE VIR-

ηρεσσοχης ανω ανω, id est, ab adhibendis habentis ducta, significareq; affectionem, que in animi quadam moderatione, mansuetudine morum ac facilitate consistat: de qua sic apud Terentium Demea,

FACILITATE nihil homini esse melius, neq; clementia, id esse uerum, ex me, atq; ex fratre cuius facile est noscere.

Ευμωσιαν autem idem Phavorinus esse inquit, το ελεος, η πτω χαρις, πτω απο μειζονος επ' ελαττορ γνωμωλια, ηω ευμωσια απο τδτα, τω κηχαρισμενω εχοντα προς τινα πτω πολω, οτω ευμενη τω βασιλεα προς τους επ' αυτω, ω ερωτιορ τω δυσμω, τω τρεφοντα κακια κατα τω εω τη ψυχη, que sunt, Benignitatem esse, misericordiam et gratiam seu benevolentiam, que a maiori ac superiori, minori et inferiori tribuitur: et benignum ab hac nominatum, qui animum erga quempiam beneuolam habeat, ut regem subditis benignum esse, cui contrarius sit insensus seu infestus, qui odium in aliquem animo concepit. Ευγνωμω uero Aristoteles libro Moralium Nicomachiorum sexto, esse definit γνωμω κριτικω τω ωδενδε ορδω, id est, sententiam in iudicio equi et boni rectam. Ceterum et hoc loco pro συγνωμονικω apud Stobaeum legitur ευγνωμονικω: quod quamquam propemodum idem est, nostram tamen lectionem preferendam censeo. Consequitur

TUTIBVS LIBER.

sequitur autem uirtutem, inquit autor, probitas, equitas, integritas et beneuolentia, bona spes: quorum probitas quidem, ηρεσσοχης est Græcè, que sic a Spreusippo definitur. ηρεσσοχης οδω, ηδω απλασια, μετ' εολογιας, ηδω απωδωλοτιας, id est, Probitas est ingenij simplicitas coniuncta cum beneficentia, morum integritas: ab alijs uero, η τω αγαθου ωδωτηδωσει, quod est, boni studium exercitatioq;. Est autem proprie ηρεσσοχης, que uox απο τω ηρεσιας, ηγωω ηρεσιας, id est, usu seu utilitate ducta est, ου η ομιλια ωφελια ημποιθ, quod est, cuius consuetudo et familiaritas utilitatem adfert, eiq; φαυλω ορρονitur, homo non solum iners et inutilis, sed etiam, quod conuictu suo et familiaritate alios inficiat ac ledat, perniciosus. Επιεικεια uero, id est, equitas, in iuris quadam moderatione, ut ex Aristotele patet, consistit, quam sic nobis definitam reliquit Spreusippus. Επιεικεια οδω, η δικαιομολι συμφωραντων ελαττωσει, μετρηοτης εν συμβολαιοις, ευταξια ψυχης λογικης προς τα καλα ηω αυχα, id est, Aequitas est iuris utilitatumq; remissio, in commercijs moderatio, animi ratione preediti, quantum ad honesta et turpia pertinet, recta constitutio. Ευγνωμοσωλω autem, nunc ευωωια, id est, beneuolentiam, nunc ηρησσοχης, ανωμι nimirum, integritatem, bonam fidem, incorruptum

ARISTOTEL. DE VIR-

ptum sanumq; iudicium, nonnunquam autem & εὐχα-
 ρισία interpretantur, quæ est animi quedam affe-
 ctio beneficium fidemq; bonam agnoscens. Quæ re-
 liqua est, spes bona, quam uim habeat, manifestum,
 quod nimirum futuri boni quedam sit expectatio.
 Quæ sequuntur, insuper uerò & eiusmodi, familia-
 rium, amicorum, sodalium amantem esse, hospita-
 lem, humanum, honesti studiosum, quoniam omnia
 hæc apud Græcos ex uoce τῷ φίλῳ composita sunt,
 explicato quid sit φίλος, non difficile erit hæc cogno-
 scere. Alcimous uaq; philosophus in introductione sua
 ad Platonis dogmata, uere amicitie sic nobis natu-
 ram describit. φίλος δὲ ἡ μάλιστα καὶ κυρίως λεγο-
 μένη, οὐκ ἄλλοτὶς ὅτι φιλία μάλιστα καὶ εὐνοί-
 ας ἀντιστοίχου. αὐτὴ δὲ ἐπίσταται ὅταν ἡ ψυχή
 ἐκείνου ὁ δὲ αὐτῶν τῶν πλεονεκτημάτων καὶ ἐαυτῶν εἰ-
 σὲν ὅτι. quod est, Amicitia, quæ maximè & po-
 tissimum hoc nomen meretur, non alia fuerit, quam
 ea, quæ mutua beneuolentia constat. Hæc autem tum
 inuenitur, cum ex æquo uterq; & proximo & sibi
 benè esse uelit. Sed hoc quidem si sit amicitia, fami-
 liarium amans erit, qui æquè ipsis atq; sibi benè ue-
 lit, & amicorum par ratione, & sodalium, & hospiti-
 um. Humanus autem quis dicatur, superius est ex-
 plicatum. φιλοκαλία uerò, unde φιλόκαλος ap-
 pellatur, εἶς προσερχομένη τῷ βελτίω, id est, ha-
 bitus,

TUTIBVS LIBER.

bitus, qui in delectu optimorum cernitur, esse defini-
 tur. Et quæ ad uirtutem quidem à nostro referuntur
 autore, hæc sunt, quæ omnia laudandarum rerum in
 numero reposita esse asserit, id est, talia, quæ iure
 ac merito laudentur. Quibus ea quæ ad uitiositatem
 pertinent contraria esse inquit, & omnino ipsam con-
 traria quedam symptomata comitari: quæ tamen om-
 nia cuiusmodi sint, ex iam dictis cognosci
 posse. Atque hinc quidem commemoratio-
 rum finis esto. Deinceps uerò ad
 uirtutum diuisionem pro-
 grediamur.

Tertij & ultimi Libri
 FINIS.

P ACCVRA-

ACCURATA ET ARTICULATIM distincteque facta uirtutum omnium humani animi diuisio.

IUSTO VELSIO HAGANO
AVTORE.

MULTA quidem ueteres præclare de uirtutibus, potissimum autem, quorum scripta ad nos peruenerunt, Plato & Aristoteles, horumque comprobatores atque emuli posteris tradita reliquerant, multa etiam Stoici, sed quorum plurimum interciderunt, & que supersunt, præter pauca admodum, ex aliorum potius citationibus, quam illis ipsis autoribus datur cognoscere. Sed Aristoteles quidem nusquam in suis scriptis, qua ratione ac uia ex diuisione omnes animi humani uirtutes producamus, non solum aperte docet: sed uidetur etiam libro Politicorum primo, non satis benignè & sincerè (dicendum enim quod res est)

VIRTUTVM DIVISIO.

est) methodum à Platone in Philebo & Phædro explicatam, in quarto autem de Repub. ad inuestigandas uirtutum species adhibitam, labefactare atque conuellere, cuius rem rationis expertem, quæque secunde admodum indigeat fortune, ab usu & experientia factam enumerationem antepondere. Plato autem in ijs, quæ de diuidendi ratione ac uia, deque uirtutum scripsit speciebus, non labitur ille quidem, suoque minus satisfacit instituto: sed cum animi humani uirtutum duo sint genera prima: alterum quidem, in quo absolute spectata partis cuiusque consistit uirtus: alterum uero quod in relatione quadam, seu ad alterum affectione cernitur, non satis hæc ab ipso animaduersa aut certè distincta esse uidentur, quod nimirum Aristoteli ipsius reprehendendi ansam dedit. Quare operæ precium mihi facturum sum uisus, si Procli imitatus, immo, ut quod uerum est dicam, emulatus industriam, in quibus ueteres defecisse uideremur, non ea insectarer & exagitarem, multo minus, quæ hodie quorundam imprudens est consuetudo, rectè ab ipsis inuenta & inchoata & aliquousque etiam perducta, calumniano traducerem: sed potius, quod moderati ingenij & prudentiæ esse iudicat medicorum princeps Hippocrates, quæ apud ipsos, quantum ad uirtutis diuisionem pertinet, sunt ἡμίσυα, nec omni ex parte adhuc absoluta, quantum nostræ suppetant uires, perficere con-

P a tenderem:

IUSTI VELSII

tenderem: quod si minus assequor (comprimis enim id arduum intelligo ac difficile) at conatum certe, communiq; studia iuuandi uoluntatem non improbandam spero, eaq; fiducia, ne nobis nimis longa sumatur oratio, ipsum opus aggredior, à uirtutis definitione, quæ in hac methodo principium est, exorsus: Cuius hæc in genere ratio est & natura, ut tū ipsum, cuius est uirtus, rectè affectum reddat, tum ad opus suum benè obeundum, instructum & paratum efficiat. Quod cum ex uniuscuiusq; nature pendeat perfectione, erit utiq; secundum hoc uirtus nihil aliud, q̄ uniuscuiusque rei nature summa perfectio. Sed hoc quidem si sit uirtus, patet, quod si unum quid sit homo, eiusq; anima, & una ipsius fuerit uirtus: si uerò plura & non unum, plures etiam ipsius erunt uirtutes, quod diuersarum rerum diuersæ sint perfectiones. Si igitur rectè in commentarijs nostris in Cebetis tabulam, à nobis ex Platonis sententia est demonstratum, tripartitam hominis esse animam, & aliud quidem in ea, quod rationis: aliud, quod animositatis: tertium, quod cupiditatis est, esse: erunt & tres ipsius, secundum partium numerum, uirtutes: & quarta quedam insuper ipsius totius, tanquam unius rei, ratio. Et tot quidem hoc modo simpliciter considerantibus nobis, humani animi fuerint uirtutes. Verum enim uerò oportet fortasse non tam promptè ac facilè de hoc constituisse,

VIRTUTVM DIVISIO.

tuisse, sed illud prius animaduertisse, duplicem esse rei uniuscuiusq; tum perfectionem, tum actionem: alteram quidem absolutè & per se spectatæ: alteram uerò, secundum affectionem ad aliud cogitatæ: ut hominis, exempli causa, alia quidem actio est, & proinde perfectio, quâ homo est absolutè, & quâ dominus, aut seruus, maritus, aut uxor, pater aut filius, & si quæ aliæ in ipso considerentur affectiones. Neq; enim idem est, hominem esse, & dominum, aut reliquorum secundum affectionem quoduis. Quorum autem esse diuersum est, horum & actio & perfectio diuersa sit, necesse est. Ceterum sic, ut dixi, se rem habere, argumens fuerit, quod quotidie usuenire uidemus. Nam multos quidem est inuenire æquitatis & iustitiæ nomine commendatos, quos absolutè bonos homines appellare solemus, qui tamen boni duces exercitus non sunt. Et econtra bonos duces exercitus, qui mali sunt homines. Solemus autem unumquodq; ab ea, quæ ipsius absolutè & per se spectati est uirtus, absolutè etiam tale appellare: à schetica uerò (sic enim compendij sermanis gratia eam appellamus, quæ secundum affectionem ad aliud cogitati est) non absolutè, sed cū adiunctione semper, bonum, puta, hunc dominum esse dicentes, illum bonum duce exercitus, alium bonum medicum. Neque enim si bonus sit medicus, ilicò & bonus absolutè, cum possit & ma-

ius esse homo. Quemadmodum e contra bonus quidem esse homo, medicus tamen non bonus. Quare si hæc quidem sic se habent, ut certè habere manifestum est, patet non eandem esse rei cuiusq; per se perfectionem, quam absolutam nominare possumus, & scheticam, ut nec actionem, nec vim atq; naturam. Quam ob causam, cum in homine duplex spectetur imperium, quam Græci δεικνύω uocant: alterum, quo anima corpori, ut dominus seruo, imperat, quod herile appellatur: alterum, quasi ciuile, quo & ratio animum & cupiditatem, & animus cupiditatem gubernat ac moderatur: erit alia quidem, animæ per se considerata uirtus: alia uerò, quæ corporis est domina: & corporis itidem, alia quidem per se, alia uerò, quæ animæ est quasi seruus. Consimili autem modò & æstimatricis animæ partis, & animosæ, & cupidinæ, aliæ absolutæ sunt uirtutes, aliæ scheticæ. Et illarum quidem, quod quis tamen miretur, exuperantia quædam uituperabilis & reprehendenda esse potest: harum autem minimè. Ceterum id quod dico, manifestius fiet, hoc modo considerantibus nobis. Sit igitur aliquis, qui omni studio summaq; contentione literarum disciplinam agitet, quæ, ut inquit Celsus, ut animo præcipuè omnium necessaria, sic corpori inimica est. Hic certè, quod id, quod animæ per se est opus, exerceat, ipsiusq; perfectioni intentus sit, manifestum est. Sed dum cor-

poris

poris robur in quietâ cogitatione, nocturnaq; uigilia non solum minuit, sed etiam labefactat, atq; conuel- lit, febres in ipso accendens, fluxionesq; excitans, neq; boni domini fungitur officio, neq; huius scheticæ perfectionis rationem habet. Rursus autem e contra sit, qui totus corporis sanitati & perfectioni intentus, cuiusmodi propemodum Galenum in libris de sanitate tuenda subijcere uidemus, animum negligat. Hunc sanè, non ut animi seruum, corpus curare uide- mus, sed ipsius per se perfectionem moliri, eoq; reprehendendum, quod hac ratione corpus aduersus animū instruat. Atq; hoc esse uidetur, quod in Timæo reprehendit Plato, existimatq; tanquam bipartito proposito scopo, utriusq; habendam esse rationem. Id autem est, ut non solum absolutis ipsorum perfectionibus, sed etiam scheticis incūbamur. Age igitur uideamus, quæ uniuscuiusq; animæ partis tū absolutæ, tum scheticæ sint uirtutes, ab ea quæ rationis est compos & particeps exorsit. Dicimus igitur, cum rerum consideratio contemplationisq; huius per se sit opus, earum exquisitam cognitionem, quam Græci σοφία, nos sapientiã appellamus, eiusdem esse uirtutem absolutam. Ceterum quoniã, quæ contemplationi sunt subiecta, alia quidem sunt, ut Græci uocant, νοητὰ, alia uerò, διανοητὰ, nos, si recipitis, illa intelligibilia, hæc cogitabilia nominabimus: adhuc autem & quæ tum

P 4

Δογασὰ,

IUSTI VELSII

Δοξασα, tum αἰσθητικὰ à Græcis appellantur, id est, opimabilia & sensibilia, quorū alia, alia huius partis facultate percipiuntur, intelligibilia nimirū, intelligentia: cogitabilia, cogitatione: opimabilia, opinione, sit ut una hæc rursus, quam diximus, sapientia, in tres ueluti fundatur uirtutes, ὄρεσις (nam hac uoce, non solum animi facultatem nominant, sed eius etiam perfectionem, unde & ὄρεσις, qui hanc sunt adepti, appellantur) id est, intelligentiam, quam consimili etiam ratione Latini tum pro facultate, cum pro eius absolute usurpare uidentur: ὠδισήμιω, id est, scientiam, & ὀρθοδοξία, id est, opinionem rectam. Atq; hæc quidem rationalis animæ partis per se sunt uirtutes: quas hætenus ipsam sectari cōuenit, ne eorum tamen, quæ ab ipsa regi ac gubernari debent, curam & providentiam abijciat. Schetica autem eiusdem uirtus quæ sit, ut cognoscamus, eorum meminisse debemus, quæ à nobis libro secundo commentariorum in Cebetis tabulam, de trium animæ partium ad se mutuo affectione, sunt dicta. Cum igitur, ut ex ijs patet, hæc imperantis tantum, secundum naturam in nobis locum obtineat, atq; ea quidem ratione, qua in Repub. senator, qui consilijs Remp. regit, erit nimirum eius, quam secundum affectionem ad alias partes obtinet, uirtus, prudentia: qua tum sibi, tum alijs modum agendorum præscribat. Et quatenus ab hoc officio nimis

magno

VIRTUTVM DIVISIO.

magno studio, multaq; opera, in rerum contemplatione conferenda, abduci non debet, etiam moderatio & temperantia quædam. Sed ipsius quidem prudentiæ, due sunt species. Altera quidem εὐθελία, quæ à nonnullis hoc modo definitur, ὠδισήμιω τ' σκοπεῖν τὰ πρὸς ἡμῶς πράττοντες, πράξομεν εὐμφορῶντως, id est. Scientia considerandi, quæ, & quomodo agentes, utiliter agamus, scientiæ hoc loco nomine pro cognitione usurpantibus: quam nobis Hesiodus his carminibus describit.

Οὐτὸ μὲν παύρις, ὅς αὐτὸς πάντα νοήσῃ
 φρασάμενος, τὰκ' ἐπιτακὴ ἐς τέλος ἦσι μεί-
 que sunt, (vō.

Optimus ille quidem fuerit, qui prouidus ipse

Omnia perpendet, quæ deinde & post meliora.

Dicitur aut hæc, alia quidem absolute simpliciterq; quæ moralis quædam & civilis est uirtus: alia uerò cū adiunctione, sub qua nostris usibus & necessitatibus inservientes continentur artes. Et hæc quidem una prudentiæ est species, qua tum nobis, tum alijs rectè consulere possumus. Videtur autem hæc φη Διανοία εὐθελίας τε & κοινῆς ὀρθότης τις εἶναι, ὡσαύτ' ἢ ὠδισήμιω τ' θεωρητική, id est, cogitationis actiue & effectiue rectitudo quæpiam esse, ut scientia contemplatiue. Altera uerò, quam Græci δάσειμ nominant, Latini, ut arbitror, nūc intellectiōnem, nunc in-

P S telligen-

telligentiam, non illa, qua superius hac uoce summi
 usi, significatione, sed alia quadã. Est autem σάωσις,
 ut ex his que sexto Moralium ad Nicomachium libro,
 de hac ab Aristotele differuntur, est intelligere, ευ-
 πρακολόγησις τις λογισμῶ ἢ τοι δόξης, εις τὸ κα-
 λῶς τὰ ὑπ' ἄλλο υποθεθέντα ἐκλαμβάνειν τε. Ἐ-
 κρίνειν. id est, rationis seu opinionis consecratio que-
 dam facilis, ad bene, que ab alio sunt subiecta, excipi-
 enda et dijudicanda. Inquit igitur de ea differens hoc
 modo, ὅτι δ' οὔτε δ' ἔχειν τὴν φρόνησιν, οὔτε δ' λαμ-
 βάνειν ἢ σάωσις. ἄλλ' ὡσαύτ' δ' μαυθάνειν λέγει συ-
 νιέναι, ὅταν χρεῖν τῆ ὑπὸ νόμῳ, οὕτως ἢ τῷ χρεῖν
 τῆ δόξης ἐπὶ δ' κρίνειν πρὸς τὸ δίκαιον, πρὸς ὧν ἢ φρόνησις
 ὅτιν, ἄλλ' λέγονται, ἢ κρίνειν καλῶς. δ' ἢ εἶ, τῷ
 καλῶς τάντο, Ἐ ἢ πρὸς ἐλήλυθε τὸ νόμον ἢ σύ-
 νεισις, καθ' ἣν εὐσάωστοι, ἐκ τ' ἢ τῷ μαυθάνειν. λέ-
 γομεν ἢ δ' μαυθάνειν, σωιέναι πολλὰκις. id est,
 Est aut nec habere, nec comparare prudentiã, intelli-
 gentia: sed ut percipere dicitur intelligere, cū scientia
 quis utitur, sic in utēda opinione ad iudicandū de his,
 in quibus uersatur prudentia, alio dicente, et bene iu-
 dicandum, cernitur intelligentia. Nam recte et bene
 idem est. Atq; hinc adeo nomen σάωσις ortum habet,
 unde εὐσάωστοι dicuntur, ab ea, σωέσις, id est, con-
 gressione seu cū altero itione, que in percipiendo confi-
 sit. Dicimus enim percipere, intelligere nō τὰ οὐ. Cete-
 rum

rum ut εὐεθλία cogitationis actiue, ita et hæc opi-
 nionis, que in rebus agendis et ipsa uersatur, est uir-
 tus, quam rursus nobis Hesiodus hoc uersu expressit.

Εὐθλόε δ' ἄν κακῆν, ὅε εἰ ἐπὶ νόμῳ πείρηται.
 id est,

Rursus et ille bonus, sequitur qui recta monentē.
 Neq; enim aliud, non que uulgo dicitur, sed uera est
 εὐπειθεα, quam σάωσις, ut que non temerē, sed ali-
 quo omnino iudicio, recta monentē, tanq̄ præcuntem
 sequitur. Atq; hæc quidem due sunt prudentiæ species,
 quas et Hesiodus conspexisse uidetur, et posteris cō-
 monstrasse: Et Plato deinceps et Aristoteles, alijq; ho-
 rum emuli atq; imitatores recepisse approbasseq;. Sed
 uidetur ratio et conuenientia omnino postulare, ut nō
 duas tantum, sed tres et huius species faciamus, ut
 sapientiæ: quod nō minus uisus πρακτικῶς, id est, mens
 actiua, et apud Philosophos ueteres nominata inue-
 niatur, et reuera etiam, si quid ego iudico, sit, quam
 cogitatio et opinio. Quamnam igitur et huius uirtu-
 tem esse dicemus? An scilicet eam, quam communiori
 uocabulo εὐσοχίαν, magis autem proprio ἀγχινοίαν
 Græci uocant? Nam ut omittam, quod nominis huius
 proximioris, id cōpositio et etymologia indicare om-
 nino uideatur, etiã manifestē id Stoicorū, à Platonis
 et Aristotelis sententia hīc minimē dissidentū, defi-
 nitio commonstrat, que huiusmodi est. ἀγχινοίαν ὅστιν
 εἶσις

IVSTI VELSII

ἔξις εὐσελικὴ τὴ καθήκοντ' ἐκ τῆ προαρχήμα, id est, solertia est habitus inuentiuus ex tempore, eius quod conuenit: que certè mea sententia, definitio, id significare uidetur, quod solertia sit mentis quaedam in rebus agendis coniectura dexteritas, quam Græci εὐσοχίαν nominant, in temporis quasi momento, quod εὐσκέπησ ῥόνησ dicit Aristoteles, citra omnem ratiocinationem et cogitationem. Verū hoc quidem si recipimus, et duabus precedentibus hanc tertiam prudentiæ speciem adiicimus, erit nimirum, ut ibi ab ὀρθοδοξία ad scientiā, et ab hac ad intelligentiā progressio: ita et hic à σωείσ ad εὐσελίαν, et ab hac ad solertiam, tanq̄ summam quandā et præstantissimā uirtutem. Atq; earum quidem rationalis animæ partis facultatum, que cognitionis sunt, eæ sunt, quas diximus, tum perfectiones, tum uirtutes. Quoniam autem eiusdem et aliæ etiā sunt facultates, que in appetitu posite sunt, ut alibi ex Peripateticorum sententia tradidimus, βδολοξίς nimirum et προαίρεσις, non immerito dubitauerit aliquis, sint ne et harū quædam perfectiones et uirtutes. Nam si nullas quis esse dixerit, absurdum sanè uideatur, earū, que ratione carēt, animæ partiū appetitus, suas habere et proprias absolutiones: horum autem, que rationis sunt compositis partis, uirtutes nullas existere, maximeq; cum ex uoluntatis quidem, que ipsius finis esse potissimū ab Aristotele

VIRTUTVM DIVISIO.

Aristotele statuitur, rectitudinem, tanq̄ fundamento quâpiam, aliarum non minimè facultatum perfectio pendeat: electione aut magis, quam actione mores diuidentur. Si uerò rursus et harum aliquas facultatum uirtutes esse statuerimus, quænam illæ sint, inuenire difficile uidetur, quod à ueteribus nihil de his scriptū inueniamus. An uerò, non ita se res habet, sed προαίρεσις quidem uirtutem, apud Aristotelem libro Moralium ad Nicomachum sexto, descriptam his uerbis habemus? ὅστι δ' ὄπησ εὐ τῆ διανοίᾳ κατάφασίς καὶ ἀπόφασίς, τὰτ' εὐ ὀρέξει δίωξις καὶ φυγή. ὡς' ἐπεί δ' ἡ ἄθικὴ ἀρετὴ, ἔξις προαίρετικὴ, καὶ δὲ προαίρεσις ὀρέξις βδολοξικὴ, ὅς δ' ἰὰ ταῦτα τὸν τε λόγον ἀληθῆ εἶναι, καὶ τ' ὀρέξιν ὀρθώ, ἐπεί ἡ προαίρεσις ἀσθεύει, ἢ τὰ αὐτὰ, τὸν μὲν φάναι, τ' δὲ δίκαιον, id est, Est autem, quod in cogitatione affirmatio et negatio, hoc in appetitu consecratio et fuga. Quare cū moralis uirtus, habitus sit electiuus: electio autem, appetitus deliberatiuus: oportet ob hoc, tum rationem ueram esse, tum appetitum rectum, si proba sit futura electio, eademq; illā quidem censere, hunc uerò consecrari. Ex quibus Aristotelis uerbis patet, ut composita est quædam hæc animi facultas ex ratione et appetitu, ita et eiusdem uirtutem compositā esse, ex prudentiā, que imperatoria quædam est uirtus, et frugalitate ac modestia, quam subditi esse, in sequentibus docebimus:

rebimus: quarum illam quidem Διανοητικὴν, id est cogitativam, quæ plurimū ex doctrina tum ortū, tum incrementum habet: hanc ἠθικὴν, ἢ ἠθικὴν ἢ ἠθικὴν ἠθικὴν ἠθικὴν, id est, moralem, ut quæ ex consuetudine adueniat, appellare solet Aristoteles. Ipsi autem voluntatis perfectionem, quam tandem aliam statuerimus, quam studium quoddam et amorem eius, ad quod, rationalis animæ partis occasione, conciliationem naturalem obtinemus. Id autem fuerit honestas ipsa, ut in commentarijs nostris in Cebetis tabulam est traditū. Ceterum apud Græcos hæc Εὐλοκαλία appellatur, cum qua aut eadem est, aut non multum certè diuersa, quam καλοκαγαθία idem nominant, esseq; definit Σπυρίππυς, ἔστιν προαγελευκὴ τῆς βελτίου, id est, habitum electiuum optimorū. Quod si quis hanc non voluntatis, sed electionis potius, definitionis occasione, esse contendat, loquor autem de posteriore, καλοκαγαθία nimirum, is sciat, reuera quidem ex utriusq; facultatis perfectione, coniunctam quandam et compositam esse uirtutem: ἢ τὸ καλὸν quidem ratione ad βέλτιον pertinere: τὸ ἀγαθὸν autem, quod idem, ac si τὸ συμφέρον quis dixerit, ad προαγεθία. Sed his quidem estimatricis animæ partis facultatum uirtutibus explicatis, proximum est, ut ad animosam transeamus, et quenam sint et huius perfectiones consideremus. Est igitur, ut huius per se opus, robu-

robustam se et ualentem planeq; inuictam prestare, ita et eiusdem per se uirtus, naturalis quædam fortitudo, omne quod obstat pulsans, omnia profligans, ac prosternens, sibiq; potenter atq; uiolenter subiiciens. Atq; hoc quidem cum facit, quæ naturæ suæ conueniens est, facit. Est enim ipsius, conflagere quidem opus, uincere autem finis: Sed schetica tamen uirtutis, quæ duplex ipsi est, rationem nullam habet. Nam cum media sit hæc animi pars inter primam illam, quæ rationis est particeps, et tertiam, quæ cupiditatis est, ad illam quidem subditi locum obtinet: hanc uero imperantis. Quare et uirtus quæpiam ipsi adsit oportet, secundum quam, rationis compoti parti rectè obsequatur, eiq; dicto audiens sit: hæc autem fuerit, quam Græci σωφροσύνη, Latini nunc frugalitatem, nunc modestiam, interdum et temperantiam nominant: et alia rursus, quæ cupidineam gubernet et regat, quam ἔνδοξία Græci, nos fortitudinem dicimus: quæ imperatoria quædam est uirtus, non illo sanè genere, quo prudentia, quæ cognitionis ui, et iudicio subiectis partibus præest: sed alio quoquam, appetitionis nimirum facultate, quæ compescere quidem inferiorem animæ partem, et in officio continere: externam autem uim propulsare, et ab iniuria defendere, quorum propugnatio ad ipsam pertinet, ualeat. Sed hæc ipsa, et alia subiicienda facilius fortasse assequemur, si

Socræ

IVSTI VELSII

Socratem, in secundo de Repub. libro apud Platonem imitati, quæ hic minoribus veluti literis scripta, & proinde obscuriora, non satis commode à nobis perspicui possunt, in Repub. insignioribus characteribus expressa, prius cognoscere conemur. Nam ut in anima tres sunt, quas diximus, animæ partes, ea ratione ea se mutuo affecta, ita & in Repub. totidem, cum eadem etiam ad se mutuo relatione: de quibus Hippodamus Pythagoreus in opere de Repub. hoc modo distulserit, φαμί δ' ἐγὼ εἰς μοῖρας τρεῖς διασῶν τὰν ἀνθρώπων πολιτείαν. Ἐμίαν μὲν εἶναι μοῖραν, τῆν ἀγαθῶν κυβερνόντων τὰ κοινὰ. Δευτέραν δέ, τῆν Δυναμί. τρίταν δέ, τῆν ἐκπλαρώσει, καὶ χορηγία τῆν ἀναγκαίωμ. ὀνομάων δὲ τὸ μὲν πρῶτον πλάθῃ, βαλθυκόμ. ὃ δὲ δευτέρου ὑπικρομ. ὃ δὲ τρίτου, βάνασομ. καὶ τὰ μὲν αὐτῆν, ἐλθυτέραν βιοτῶν ἐχόντων οἰκίᾳ φαμί εἶ μὲν. τὸ δὲ τρίτον, τῆν βιοπόνωμ. καὶ ὃ μὲν βαλθυκόμ, ἀρισομ εἶ μὲν. ὃ δὲ βάνασομ, χορηγίωμ. ὃ δὲ ὑπικρομ, μέσομ. καὶ ὃ μὲν βαλθυκόμ, ἄρχερ Δε. ὃ δὲ βάνασομ, ἀρχεωδ. ὃ δὲ ὑπικρομ, καὶ ἄρχερ. Ἐ ἀρχεωδ. ὃ μὲν γὰρ, καὶ τί δὲ πρῶτημ προσουλιώμ. ὃ δὲ, τὸ ὑπταχθῆμ ὑπὸ τελεῖ. ὃ δὲ ὑπικρομ, τὸ μὲν προπολιμῆμ, ἄρχα τῶ βαυάνσωων τῶτος. τὸ δὲ προβαλέουδ, ἄρχητ. id est, Ego uero dico uniuersam Rempub. in tres partes esse ductam.

VIRTUTVM DIVISIO.

ductam. Et unam quidem esse, bonorum qui publica & communia gubernant: alteram, eorū qui potestate preediti sunt: tertiam, qui expletioni, & necessariorum suppeditationi incumbunt. Nomino autem, primum quidem coetum, senatorium: secundū uerò, auxiliarium: tertium autem, operarium. Et illos quidem, ijs conuenire, qui liberam uitam colere possunt: tertium autem, qui laboribus uictum querunt. Ac senatorium quidem, optimum esse: operarium deterio-rem: auxiliarium medium. Et senatorium quidem imperare oportet: operarium uerò, parere: auxiliarium autem, tum imperare, tum parere. Nam ille quidem, quid sit agendum prospicit, atq; consulit: hic uerò, iniunctum sibi munus exequitur: auxiliarius autem, quatenus quidem propugnatorem agit, uniuerso operario coetui imperat, quatenus autem ex alieno consilio ac sententia pendet, regitur ac paret. Et hæc quidem Hippodami de Reipub. diuisione est sententia, et de partium eius ad se mutuo affectione. Quem etiam Plato in suis de Repub. libris sequitur, & unicuique parti propriam & conuenientem uirtutem tribuit: Senatorio quidem ordini, qui multitudine quidem, longè minima in Repub. est partia: ui autem & potestate, maxima, prudentiam, qua publici consilij autor, & Reipub. rector esse possit. Est enim huius imperare tantum. Operario autem (quem δικόμ, id est, mercenarium

cenario uocat, qui contraria ratione, atq; prior illa
 affectus est, quod numero quidem maxima, ut autem
 & potestate, minima Reipub. sit pars, quod Χρησι-
νο uoce nobis significauit Hippodamus, ut prius
 illud & contrarium, τὸ ἀριστὸν) temperantiam &
 modestiam, cū huius parere sit tantum. Ceterum me-
dio coetui & auxillario, qui priori quidem par ēre, pō-
steriori autem imperare debet, quiq; mediam quandam
affectiōem obtinet, ut quantum quidem à priori po-
testate superetur, tantum posteriorem eādē uincat:
quantum uero rursus priore sit numero superior, tan-
tum posteriore inferior, tum temperantiam, tum for-
titudinem: illam quidem subditi uirtutem, hanc uero
imperantis: cuius quae uis sit & ratio, ut commodius
ostenderemus, haec à nobis sunt adducta. Diximus ita-
que superius hanc Imperatoriam animosae partis esse
uirtutem, non tamen eodem genere, quo prudentia esti-
matricis, quod haec in cognitionis & iudicij uī appē-
ditum moderantis, illa in appetitui facultate, quae sibi
subditum appetitum gubernat, cōsistat. Vocetur itaq;
illa uirtus senatoria, seu consultrix, seu deliberatiua,
quod utilitatum oportunitatumq; omnium sit propi-
da: haec uero auxiliatoria & propugnatrix, aut eti-
am, ut uniuersam eius naturam magis exprimamus,
bellica: quae cuiusmodi sit, primum in Reipub. conside-
remus. Cum igitur duo sint belli genera, ut libro de
 Legi-

Legibus primo, Atheniensis inquit hospes: alterum
 quidem, intestinum, quod ciuile appellatur, itemq; se-
ditio, quo ipsi inter se ciues disident atq; discordant,
quod omnium bellorum teterrimum est, & periculo-
sißimum: alterum externum, quo cum externo hoste
confligimus, quod priori multo est mitius: oportet sa-
nē eos, quos auxillarios & propugnatores esse dixi-
mus, in utroq; genere, Reipub. adesse: & seditiosos
quidem ciues & turbulentos comprimere, & somes
punire: Rempub. autem ab externa uī defendere, ho-
stesq; propulsare: & ad utrumq; ea uirtute uti, quae
confidentiae & timoris mediocritas quaedam est, ap-
pellaturq;, ut diximus, fortitudo. Ceterum quoniam
cum hac necessario coniungitur ea animosae partis
operatio, quam libro cōmentariorum in Cebeis tabu-
lam secundo, ipsius secundum affectiōem esse dixi-
mus, uocaturq; à Graecis, modo θυμὸς, modo ὀργή,
id est, excandescencia & ira, quanguam haec à Stoi-
cis, qui in omnibus sunt curiosiores, distinguantur, à
Platone certē, Aristotele & Peripateticis, quod ex
definitione subiicienda patet, pro eodem non rarē
usurpantur: est enim ira innati caloris feruor, ex de-
siderio ulciscendi eius: qui iniuriam fecisse uidetur,
orta, quam Plutarchi Gryllus, ex Peripateticorum
nimirum sententia, τὸ ἀνδραγαθὸν οἴον βαρβάρων τινὰ καὶ
κόμωμα appellat: Plato certē sine hac animum tuum

ad pugnandum generose cum ijs, quibus cum consli-
gere oportet, tum ad sumendum de ijs supplicium, qui
puniendi videntur, imbecillum & inuaidum asserit:
erit nimirum huius ipsius occasione, & alia quæpiam
eius anime partis uirtus, iræ inquam moderatrix,
quam Græci communi nomine πραότητα nominant,
id est, lenitatem. Est autem hæc gemina, quod alia
lenitate aduersus hostes, alia aduersus ciues utendum
sit, uideturq; hæc proprium etiam nomen apud Græ-
cos sortita, & ευμωδία ab ijs appellata, apud quos δ
μωδία, ἀντι τοῦ θυμῶ τε καὶ ὀργῆς nonnunquam
accipitur: nisi quis forte contendat, hanc potius erga
bonum & frugi ciuem animi esse affectionem: cum
quo, ut non admodum contenderim, ita tamen memi-
nisse ipsum uelim, nullum profectum subdito Δυσ-
μωδία esse debere, sed perinde erga ipsum affectum
esse, ut erga egrotantem medicus. Quare, ut hic, cum
etiam urit & secat, ευμωδία nihilominus est, ita &
in Repub. qui in ciues delinquentes animaduertere de-
bent, ab hac animi affectione minimè recedere oportet.
Videtur autem hæc Latinis tum clementia, tum
benignitas appellari. Nam quæ beneuolentia eisdem
dicitur, estimatrix potius anime partis laudabilis
est affectio, ad uoluntatem annominata: cui tres apud
Græcos uoces respondent, non ἐκ τοῦ βουλήσεως no-
mine compositæ, sed ex ijs quæ eam huc impellunt &
mouent,

mouent, ἐκούσια, ευγνωμοσύνη, quæ ἀπὸ τοῦ γνώω τρωκ-
μης, ευδολία nimirum conclusionē, appellatur, &
ευδοκία. Sed ut ad propositum reuertamur, Cuius-
modi hæc in Repub. lenitatis sint species, diligentius
consideremus. Est igitur lenitas, iræ, ut dictum est,
uirtus moderatrix. Eius autem altera species, quam
nunc ευμωδία, id est, benignitatem seu clementiam
ut appellemus, qui in nominibus curiosiores sunt, con-
cedant, in delinquentes ciues animaduertendi mode-
ratio quædam est. Altera uerò, quæ in hostis ulciscen-
di desiderium propendentem iram refrenamus, nec a-
pud Græcos, nec apud Latinos, quod sciam, proprium
nomen sortita est. Vocetur autem, quo ab altera dis-
cernatur, humanitas, quo fortasse non malè nomine
appelletur. Cæterum uidetur duas potissimum ob cau-
sas, & hæc uirtus necessaria, tū quod dum nimis auidè
in hostes inuadimus, non tam periculum & iniuriam
à nobis propulsamus, quàm nostras consceleramus ma-
nus, non animaduertentes, quod etsi non eiusdem ci-
uitatis societate cum ipsis sumus coniuncti, tamen in-
diuidua speciei & rationis, quam quasi Dei imaginem
circunferimus, à primo parente ductæ cognationis,
naturalis item & iuris gentium communionē & his
consociati simus: tum quod belli alioqui naturam uio-
lantes, quo nihil aliud, ut rectè censet Cicero, nisi pax
quesita uideri debet, & plurimum nobis ipsis incom-

moderatus, & iucundissimo quietis & tranquillitatis fructu, omnibus maxime exoptando nosmet spoliemus. Et eius quidem Reipub. ordinis, quem ἐπικουροϋ, id est, auxiliarium, appellari diximus, hæ sunt uirtutes: quas ad animosam animæ partem nunc transferre, haud difficile fuerit. Nam & hæc fortitudine indiget, qua tum intestinum & quasi domesticum bellum extinguere, ac cupiditatem, rationi & superioribus appetitionibus repugnantem, comprimere ac constringere possit; tum totam animam, immo hominem potius, tanquam Rempub. ab externis iniurijs defendere, infestaque omnia depellere & dissipare. Indiget autem & lenitate, propter eam, quam diximus, ipsius secundum affectionem, operationem, id est, iram, & utraq; sanè eius specie. Neq; enim excidenda est cupidinea animæ pars: sed subigenda potius, & sub imperium rationis ditionemq; subiungenda: neq; sic in aduersa infestaque ipsi inuadendum, ut nulla, quæ ipsius uniuersi, eiusq; legis ratione, cum rebus omnibus ei coniunctio est naturalis, habita ratione, cunctis disturbet ac dissipet: aut etiam, quo omnia referri oportet, animi tranquillitatem & securitatē, idem autem est, ac si uitam beatam dixerim, impediatur. Quare hæc, quas diximus ipsius esse uirtutes, manifestè constat. Quæ cum satis iam explicatæ uideantur, superest, ut & tertia & cupidinea, quæ sint perfectiones

fectiones inuestigemus. Cum igitur hæc subditi tantum in anima rationem sustineat, ea etiam tantum uirtus ipsi conueniat, quæ subditi est. Cæterum hæc ipsi duplex est. Nam cum, ut libro quarto commentariorum in Cebetis tabulam dictum est, duplices appetitus habeat, alteros quidem, eius corporis ratione, in quo consistit: alteros uero, eius, quo id conseruetur, manifestum est, hanc tum ἀπολαυσικῶν, tum πορισικῶν esse: quod etiam ex eo cognosci potest Reipub. ordine, quem Hippodamus ἰσχυροσπον, Plato διὰ λόγον nominat. Is enim ipsi proportionem respondet. Itaque ut ἀπολαυσικῶν, id est, ut sic dicam, fructoria, frugalitas & temperantia, quæ in moderandis cupiditatibus, & corporeis, inutilibus & noxijs uoluptatibus prætermittendis cernitur, ipsi conuenit: ut uero, πορισικῶν, id est, quæstiuosæ, eæ, particularis iustitia, quæ uirtus quædam est, & mediocritas inter eam, quam Greci πλεονεξίαν uocant, quæ immodica quædam pecuniæ auiditas est, & quam iidem μειονεξίαν nominant, uitium nimirum iam dicto contrarium. At enim quoniam quæsitum omne, non ad hoc quæri uidetur, ut habeatur solum, sed propter usum omnino aliquem, ad quem nisi accommodetur, inanis & superuacanea hæc acquirendi cupiditas sit necesse est, nominisq; adeo uim amittant oportet, quæ Grecis ἄματα ab usu, aut utilitate, quam ad ui-

tam degendam præstat, dicuntur, meo certè iudicio, hæc seu facultas, seu cupiditas, seu appetitio, quæ circa id uersatur, quod corporis necessitatibus et usibus inseruit, aut duplex statuatur necesse est, aut, quod magis mihi probatur, tertia quæpiam cupiditæ tribuatur parti, quam seu Δαπανηλικὴν, seu ταμιευλικὴν quis appellare uelit, de nomine non laboro: erit autem hæc facultas quædam seu affectio sumptus faciendi, cuius uirtus est liberalitas, non illa quidem πολιτικὴ, quæ ad alium est, sed quædam ipsi ἀναλογικῶς respondens, quæ intra animum absoluitur, proximèq; illi coniuncta est, cuius modo meminimus iustitiæ, atq; adeo media quodam modo inter temperantiam et iustitiã intercedit. Quemadmodum et ipsa ταμιευλικὴ inter ἀπολαυστικὴν et ποριστικὴν: unde nonnunquam aut ἀρκεσιὰ ipsam nominant: quæ tamen non simplex est uirtus, sed ex frugalitate et iustitiã coniuncta, aut fortasse et hactertia. Atq; hæc quidam anime partium, quæq; in his sunt, facultatum perfectiones sunt ac uirtutes, ad quas sequitur ea quæ uniuersalis iustitiã appellatur: quæ est, ut inquit Theages, σῶταγμα τὶ τᾶς ἀρμονίας τῆν μορέων τᾶς ψυχᾶς, καὶ ἀρετὰ πλεῖστα καὶ πανηδύτατα, id est, coniunctio concentus anime partium, et uirtus perfecta atq; suprema. Quam sanè obscuriorem definitionem mihi aliquo modo explicasse

placuisse uidetur, partim quidem Plato libro de Reipublica quarto, partim uerò Aristoteles libro quinto Moralium ad Nicomachum. Nam quomodo coniunctio, seu potius conciliatio concentus anime partium esse dicatur, his uerbis ostendit Plato. τὸ δέγε ἀληθὲς, τοιοῦτον μὲντι ἡμ, ὡς εἰκερ, ἢ δικαιουσύνῃ· ἀλλ' οὐ πρὶ τῶν ἔξω πράξεων τῶν αὐτῶν, ἀλλὰ πρὶ τῶν ἐντὸς ὡς ἀληθῶς πρὶ ἑαυτὸν καὶ τὰ ἑαυτοῦ, μὴ ἐσσαντὰ τὰ ἄλλότρια πράξεων ἕκαστον ἐν αὐτῷ, μηδὲ πολυπραγμονεῖν πρὸς ἄλλα κτλ τὰ ἐν τῇ ψυχῇ γήνη· ἀλλὰ τῶν ὄντων τὰ ὀκεία ἐν δέμῳ, καὶ ἀρξάντα αὐτὸν αὐτῶν, καὶ κοσμήσαντα, καὶ εἰλον γήνη μῦθον ἑαυτῶν, καὶ ξυαρμόσαντα τρία ὄντα ὡς ῥόθρε τρεῖς ἀρμονίας ἀτεχνῶς, νεάτης τε Ἐθπάτης καὶ μέσης, καὶ εἰ ἄλλα ἄτλα μεταξὺ τυχάνει ὄντα, πάντα ξυδῆσαντα, καὶ παντάπασι μὴ ἕνα γήνη μῦθον ἐκ πολλῶν σώφρονα καὶ ἕρμωσμῶν, οὕτω δὲ πράξεων ἑαυτῶν πρὸς τῆν, ἢ πρὸς γήνη μᾶττων κτήσιμ, ἢ πρὸς σώματ' ἢ δόξα πείαν, ἢ πρὸς πολιτικόντι, ἢ πρὸς τὰ ἴδια ξυμβόλαια, ἐν τῶσι τῶτοις ἢ γῆ μῦθον καὶ ὀνομάζοντα δικαίαν μὲν καὶ καλὴν πρᾶξιμ, ἢ ἄμ τᾶν τῶν τῶν ἔξιμ σώζη τε καὶ ἀπὸ γήνη σοφίαν δὲ τῶν ἰδίων τῶν ταύτη τῆν πρᾶξιμ ἰδίων μῶν, quæ sunt. Ceterum reuera huiusmodi certè quid, ut uidetur, iustitiã est: sed non in actione externa consistens, sed interna, et re-

IUSTI VELSII

vera in ipso adeo, quæq; ad ipsum pertinent, unan-
 quamq; sui partem aliena negotia agere non permit-
 tentem, neq; quæ in anima sunt genera curiositate sibi
 mutuo molesta esse: sed re ipsa, sua rectè componen-
 tem, & sibi ipsum imperantem, & se moderantem, ac
 sibi amicam redditam, coniungentemq; & coagmen-
 tantem hæc genera, quæ tria sunt, tanquam harmonie
 tres terminos sedulo, neates, hypates & meses, & si
 quæ alia inter hæc intermedia sunt, omnia hæc con-
 nectentem, & prorsus ex multis unum effectum, mo-
 destum & compositum, sic iam ad agendum accede-
 re, si quid agendum sit, aut in comparandis opibus,
 aut curando corpore, aut etiam publicis negotijs, aut
 priuatis commercijs, in omnibus his existimantem ac
 nominantem iustam quidem & honestam actionem,
 quæ hunc habitum conferuet simulq; efficiat: sapien-
 tiam autem eam, quæ huic actioni præsit scientiam.
 Ex quibus Platonis uerbis constat, iustitiam hanc,
 quæ de nunc agimus, esse uim quandam ac uirtutem to-
 tius anime, quæ sit, ut qualibet pars in suum & pro-
 prium opus intentæ, aliena, quæq; ad ipsam minime
 attinens, nõ curet, quam Græci affectionem ἰδίω neg-
 γία ἰδίω uocant, ita tamen ut alijs imperantium, alijs
 subditorum locū obtinentibus, omnia sibi mutuo con-
 gruans, non secus ac in cantu sit & fidibus. Nam tu
 hic qualibet suam & propriam edit sonum, ex quo-
 rum

VIRTUTVM DIVISIO.

rum inter se mutuo conuenientia, symphonia quædam
 & harmonia efficitur, unusq; ex multis ueluti contem-
 peratus sonus, moderatione quâdam & æquabilitate
 iucundus, dum sonorum alij sua grauitate ueluti im-
 perant, hypates nomen inde sortiti, alij contra sua
 acumine parent, quæ netæ itemq; neatæ, quasi postre-
 mi & infini, à Græcis uocantur, alij uero inter hos
 medij, & proinde μέσων φωνῶν à Græcis dicti, sua
 quâdam mediocritate tum parent, tum imperant, gra-
 uioribus quidem parentes, acutioribus autem imperan-
 tes: ita & anime partium quæ uis dum suo rectè fun-
 gitur munere, & quæ rationis quidem est particeps,
 prudentia imperat, quæ uero cupiditatis est, tempe-
 rantia parent, animosa autem, altera quidem sua uir-
 tute, superiori parent, altera uero, inferiori imperat,
 quidam quasi concentus consensusq; in anima oritur,
 ex quo multæ quidem hæ partes in unius anime com-
 positionem, ut sic dicam, coagmentationemq; coale-
 scant, multæ autem harum actiones & uirtutes in
 unius laudabilis actionis modum, unius reliquas om-
 nes continentis perfectæ uirtutis naturam & ratio-
 nem conspirent, ac ueluti consonent, atq; sic homo to-
 tus compositus, modestus & iustus reddatur. Ceterum
 quænam sit ista symphonia, qui harmonici logi, de
 quibus hic loquitur Plato (neq; enim id omittendum
 arbitror) breuiter hoc loco subiiciemus. Cum igitur

tres
 de symphonia et harmonicis logis.

IVSTI VELSII

tres sint animae partes, ut superius iam dictum est, inter estimatricem quidem & animosam, earumque virtutes, symphonia quidem Διὰ πέντε intercedit: harmonica uero ratio, quam Graeci ἡμιόλιον, Latini sesquialteram nominant, cuiusmodi est inter 2. & 3. Inter animosam autem & cupidineam, & harum perfectiones, symphonia Διὰ τεσσάρων, ἐπιτριτὸν uero, id est, sesquitercia, seu ratio, seu proportio, qualis inter 3. & 4. conitur. Et sic ex tribus istis terminis efficitur contentus, quem Διὰ πᾶσῶν nominant, qui dupla constat proportione, ut ex hac figura spectare licet.

Neque uero hoc solum in hac figura animaduertendum existimo, sed etiam illud non minus, quod perfectior quidem

VIRTUTVM DIVISIO.

quidem inter estimatricem animae partem & animosam sit symphonia, quam inter hanc & cupidineam, quamuis intervallo tamen maiori distent. Est enim in sesquialtera proportione, dimidij: in sesquitercia, tertiae partis interuallum. Eoque fieri arbitrantur, quod, etsi animosa pars cupidinae magis sit cognata, quam rationi (ambo enim ex corpore, eiusque temperamento ortum habent, ratio autem diuiniore est originis: ambo mortalia, quaeque simul sint, simulque intereant, ratio immortalis: ambo cognitionis expertia, ratio uero eius, ui praedita) tamen, cum illa inter se dissident & pugnant, nunquam cum ea, cui magis cognata est, cupidinea nimirum, sese consociet & coniungat, sed semper pro ratione, cum qua concentum perfectiorem seruat, stet. Et ex his, quam uim habeat, quod iustitia animae partium concentus conciliatio à Theage esse definiatur, satis intelligi posse existimo. Quid uero sibi uelit, quod ἀρετὰ πλεία καὶ ἀκαυχήτατα, id est, uirtus perfecta atque suprema dicatur, id quanquam ex ijs, quae à nobis in collationis symphoniae explanatione sunt dicta, iam apertum sit, tamen quoniam eleganter adeo & peritè ab Aristotele libro Moralium ad Nicomachum quinto, ut dictum est, docetur, non grauabimur, & eius disputationis summam quandam hoc loco subiscere. Cum igitur ex eo, qui contrarij habitus est particeps, iniustitia nimirum, quem πᾶνο-

μοῦ
Animosam partem animae quauis sit magis cognata cupidineae, quae tibi magis dissidet cum ea, quam cum ratione.

IUSTI VELSII

μου, id est, ex legem uocat, itemq; subiectis, & de quibus lex præcipit ducta probatione, conuenienti methodo eò peruenisset, ut iustitiam omnes uirtutes in se continere constaret, ad extremum, conclusionis loco, hanc infert orationem, αὐτὴ μὴ οὐδ' ἡ Δικαιοσύνη, ἀρετὴ μὴ ὅσι πλεία, ἀλλ' οὐχ ἀπλῶς, ἀλλὰ πρὸς ἑπερόμ' ἡ καὶ διὰ τοῦτο πολλὰ κίε κρατικῆ τῶν ἀρετῶν εἶναι δοκεῖ ἡ Δικαιοσύνη, καὶ οὐθ' ἑαυτοῦ, οὐθ' εἰς οὗτω δαυμασός. καὶ ἄροι-
μιαζόβημοι φάμεν.

Ερ δὲ Δικαιοσύνη συλλαβῶν παῖδ' ἀρετῆ' εἶ.
καὶ πλεία μάλιστ' ἀρετῆ, ὅτι πλείας ἀρετῶν χη-
σις ὅσι. πλεία δ' ὅσι, ὅτι δ' ἔχωρ ἀπλῶ, ἢ πρὸς
ἑπερόμ' δαυατῆ τῆ ἀρετῆ χησῶς, ἀλλ' οὐ μόνον κατ'
αὐτόμ. quod est, Atq; hæc quidem iustitia, uirtus est perfecta: at non absolutè simpliciterq; sed ad alte-
rum: eamq; ob causam sæpenumero uirtutum præ-
stantissima iustitia esse uidetur, ac nec Hesperus, nec
Lucifer tam admirabilis: & prouerbij loco dicere so-
lemus.

Iustitiæ uirtus summam includitur omnis.
Ac perfectisq; maximè uirtus, quod in perfectè uirtu-
tis usu consistat. Ceterum perfecta est, quod qui eam
habeat, & erga alterum ipsa uti possit, minimè autem
in se solum. Et uirtutum quidem tam singularum anti-
quæ partium, tam absolutarum, quàm scheticarum,
quas

VIRTUTVM DIVISIO.

quas fortasse comparatiuas nec malè appellauerunt, tum ipsius totius, hæc fuerint genera & differentiæ, uera diuidendi ratione ac uia à ueteribus nobis, & potissimum Platone tradita, ut mihi persuadeo, inuestigata & inuenta, & in eorum gratiam, qui interioribus & reconditis literas scrutantur, his nostris in librum de uirtutibus commentarijs subiuncta. Ex quibus ut quam maxima ad studiosos utilitas redeat, quem mihi certè his scribendis scopum semper propositum habui, summoperè optarim, longè præstantissimum hunc laborum meorum fructum, siquidem id accidat, iudicaturus.

Diuisionis Virtutum
FINIS.